

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

HADİS HIRSIZLIĞI

Nurettin ALSARAN

Danışman

**Dr. Öğr. Üyesi
Ahmet Tahir DAYHAN**

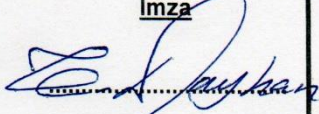
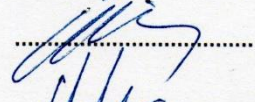
İZMİR - 2019

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : NURETTİN ALSARAN
Öğrenci No : 2015800683
Tez Başlığı : "Hadis Hırsızlığı"

Savunma Tarihi : 02/08/2019
Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi AHMET TAHİR DAYHAN

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Dr.Öğr.Üyesi AHMET TAHİR DAYHAN	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Doç.Dr.Mehmet İLHAN	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Dr.Öğr.Üyesi Muhammed AKDOĞAN	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	

NURETTİN ALSARAN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği (X) / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum; “**Hadis Hırsızlığı**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/07/2019

Nurettin ALSARAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi Hadis Hırsızlığı

Nurettin ALSARAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Temel İslam Bilimleri Programı

İslâm hukukunun aslî kaynaklarından sayılan ve müslümanların yaşamına ışık tutan hadisler tarihi süreç içerisinde bir takım tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefatından bir süre sonra hadis uydurma faaliyetlerinin başlamış olması, hadis râvîsi sahâbîlerin vefatıyla bu faaliyetlerin hızlanması, râvîlerin ve rivâyetlerin İslâm coğrafyasının çeşitli bölgelerine dağılması gibi durumlar ulemâyı harekete geçirmiş ve hadisler muhaddislerin üstün gayretleriyle bir araya toplanarak günümüze intikal etmiştir.

Sahâbe döneminden itibaren hadislerin taşıyıcısı konumundaki muhaddisler, rivâyetleri muhafaza altına alarak kaydetmek, tetkik ederek nakletmek için hadis yolculukları (rîhleler) düzenlemişlerdir. Bu yolculukların sonucu olarak, zaman içinde hadislerin sahih olanını zayıf olanından ayırmak, râvîlerin güvenilirlik derecelerini, senedlerin sıhhat durumlarını açıklayan Cerh-Ta’dîl ilmi ve hadislerin nakledilme metodlarını belirleyen Tahammül-Edâ metodları gibi bazı ilmî kriterler ortaya çıkmıştır.

Cerh-Ta’dîl işlemi sırasında muhaddislerin kullandıkları “yesriku’l-hadîs” lafzı, hadis çalan râvîlerin tenkidine yönelik bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır ki, tezimizin ana konusunu bu kavram oluşturmaktadır.

“Hadis Hırsızlığı” adlı çalışmamız, usûlsüz hadis rivâyet etmeleri sebebiyle muhaddislerin haklarında “hadis çalar” diyerek cerhettikleri bazı râvîlerin hadis aşırma yöntemlerini ve muhaddisleri bu lafzı kullanmaya iten temel sebepleri araştırmaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Hadis hırsızlığı, Mesrûk hadîs, Yesriku’l-hadîs, Serikatü’l-hadis, İntihal.

ABSTRACT

Master's Thesis

Hadith Theft

Nurettin ALSARAN

Dokuz Eylul University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic İslamic Sciences

Basic İslamic Sciences Program

The Hadiths of the Prophet Muhammad (Pbuh), which are granted as one of the main sources of İslâmic law and shed light on the lives of Muslims, have faced certain dangers in the historical process. Particularly, had the events like the onset of Hadith fitting activities shortly after the death of the Prophet, the increase in these activities with the death of narrator friends of Prophet (s.a.v), and the spread of the narrators and their narrations in various parts of İslâmic geography impelled the scholars to take action and thus the Hadiths which were accumulated by the great efforts of the muhaddiths could be conveyed up to now.

Hadith scholars, who took the role as a conveyors of the Hadiths since the period of the friends of the Prophet (Pbuh) had organized Hadith journeys to protect, record and convey the narrations after verifying them. As a result of these journeys, some scientific criteria have emerged over time to separate the true Hadith from the weak one. Al-Jarh wa't-Ta'dil, the branch of knowledge which explains the degree of reliability of narrators and the authenticity of the narrators' chain (sanad), and the Hadith science al-Tahammul and al-Adâ' which determines the ways of conveying the Hadiths had emerged.

We come across the expression “yasriq’ al hadith” (stealing hadith) that the muhaddiths use during Jarh process as an expression referring to the criticism of the narrators who stole Hadith and this concept constitutes the main subject of our thesis.

Our study called ‘Hadith Theft’ has been prepared to examine the theft methods of some narrators called as “hadith stealer/plagiarist” and thus rejected by Hadith scholars because of their unmethodical narrations of Hadiths and to examine main reasons of muhaddiths’ using this term.

Keywords: Hadith Theft, Stealing Hadith, Yasriq al-hadith, Sariqat al-Hadith, Plagiarism.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
YEMİN METNİ.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	XVIII
I. GİRİŞ.....	1
II. KONU, KAYNAKLAR ve YÖNTEM	2
A.Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı	2
B.Kaynaklar ve Yöntem.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHAMMÜL-EDÂ METODLARI VE CERH-TA'DÎL LAFIZLARI

1. TAHAMMÜL VE EDÂ METODLARI.....	5
1.1. Semâ.....	6
1.2. Kırâat.....	8
1.3. İcâzet	9
1.4. Münâvele.....	11
1.5. Mükâtebe.....	13
1.6. Î'lâm	14

1.7. Vasıyyet	15
1.8. Vicâde	15
1.2. CERH VE TA'DÎL LAFIZLARI	17

İKİNCİ BÖLÜM

SERİKATÜ'L-HADİS KAVRAMI

2.1. "SERAKA" FİİLİNİN LUGAT MANASI	22
2.2.SERİKATÜ'L-HADİS'İN İSTİLÂHÎ MANASI VE HADİS USÛLÜ'NDEKİ KONUMU	24
2.3. HADİS HIRSIZLIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE CERH MERTEBELERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ	27
2.4. HADİS HIRSIZLIĞINA DELÂLET EDEN LAFIZLAR	29
2.5. HADİS HIRSIZLIĞINA TEMAS EDEN MUHADDİSLER.....	32
2.6. SERİKATÜ'L-HADİS'İN İLİŞKİLİ OLDUĞU HADİS ÇEŞİTLERİ ...	34
2.6.1. Maklûb Hadis	34
2.6.1.1. Maklûbü'l-İsnâd	34
2.6.1.1.1. Seneddeki Râvîlerin İsimlerinde Değişiklikte Bulunulması	35
2.6.1.1.2. Bir Râvînin İsnâda Râvî Eklemesi	35
2.6.1.2. Maklûbü'l-Metn	37
2.6.1.2.1. Hadis Metninin Bir Kısımında Takdim ve Tehir Yapılması.....	37
2.6.1.2.2. Hadis Metninin ve İsnâdının Başka İsnâd ve Metinle Değiştirilmesi....	38
2.6.2. Müdelles Hadîs	40
2.6.2.1. İsnâd Tedlisi	40
2.6.2.2. Şuyûh Tedlisi	41
2.6.2.3. Tesviye Tedlisi	41
2.6.3. Mürsel-Hafî	42
2.6.4. Müdrec Hadîs	43

2.7. HADİS HIRSIZLIĞININ ÇEŞİTLERİ	43
2.7.1. Kitap Hırsızlığı.....	43
2.7.2. Hadisin Senediyle İlgili Hırsızlıklar.....	47
2.7.2.1. Hadisin İnfirâd Eden Râvîden Çalınması.....	47
2.7.2.2. Hadisin İsnâdının Yeni Bir İsnâdla Değiştirilmesi	52
2.7.2.3. Hadisin Güvenilir Râvîlere Nispet Edilmesi.....	56
2.7.2.4. Senedinde Inkıtâ' Bulunan Hadisin Çalınması	62
2.7.2.5. Metinler Üzerine Senedler Düzenlemek	64
2.7.2.6. Senedin Başka Bir Senedle Değiştirilmesi.....	65
2.8. HADİS HIRSIZLIĞINA SEVKEDEN SEBEPLER	68
2.8.1. İtibar ve Şöhret Elde Etme	68
2.8.2. Mezhep Taassubu.....	69
2.8.3. Metod Eksikliği.....	71
2.8.4. Hafıza Kusurları	71
2.8.5. Âlî İsnâd Elde Etme İsteği (Ulüvvü'l-İsnâd)	72
2.9. HADİS HIRSIZLIĞININ HÜKMÜ	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS HIRSIZLIĞIYLA İTHAM EDİLEN RÂVÎLER

3.1. HİCRÎ II. ASIRDA VEFAT EDENLER	74
3.1.1. Muhammed b. Süleymân b. Abdillâh b. Debîr (103-/721-).....	74
3.1.2. Abdu'la'lâ b. Âmir es-Sa'lebî (129/746)	74
3.1.3. Amr b. Mâlik en-Nükrî (129/746).....	75
3.1.4. Muhammed b. Abd b. Âmir es-Semerkindî (130-/747)	75
3.1.5. Mücâlid b. Saîd b. Umeyr b. el-Hemdânî (144/761).....	75
3.1.6. İsrâil b. Yûnus b. Ebî İshâk es-Sebî'î el-Hemdânî (160/776).....	75
3.1.7. Yahyâ b. el-Alâ' er-Râzî (160/776)	76

3.1.8. Bekâ' b. Ebî Şâkir b. Bekâ' (161/777).....	76
3.1.9. Muhammed b. Câbir b. Seyyâr b. Talk es-Sühaymî (170-/786-).....	76
3.1.10. Abdullah b. Lehîa b. Ukbe (174/790)	77
3.1.11. Mutarrîf b. Mâzen es-San'ânî (191/806).....	77
3.1.12. Abdülmelik b. es-Sabbâh es-San'ânî (199/814).....	78
3.2. HİCRÎ III. ASIRDA VEFAT EDENLER	78
3.2.1. Vehb b. Vehb Ebû'l-Behterî el-Kâdî (200/815).....	78
3.2.2. Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Mahzûmî (200-/815-)	78
3.2.3. İbrâhîm b. Hudbe (200-/815-)	78
3.2.4. Hammâd b. Üsâme (201/816)	79
3.2.5. Eyyûb b. Süveyd er-Remlî (202/817)	79
3.2.6. Yahyâ b. Eksem b. Muhammed b. Katan et-Temîmî (203/818).....	79
3.2.7. Muâviye b. Hişâm el-Kassâr (204-205/819-820).....	79
3.2.8. Dâvud b. el-Muhabber (206/821).....	80
3.2.9. Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî (207/823).....	80
3.2.10. Muhammed b. Mûsâ b. Meskin Ebû Ğazziye (207/822)	81
3.2.11. Abdurrazzâk b. Hemmâm el-Hımyerî (211/826).....	81
3.2.12. Hakem b. el-Mübârek el-Bâhilî (213/828).....	81
3.2.13. Habîb b. Ebî Habîb (218/833).....	81
3.2.14. Esîd b. Zeyd el-Cemmâl (220/835).....	82
3.2.15. İsmâîl b. Ebî Üveys (226/840)	82
3.2.16. Yahyâ b. Abdilhamîd el-Hımmânî (228/842)	82
3.2.17. Muhammed b. Muâviye b. Ebî Ali en-Nîsâbûrî (229/843).....	82
3.2.18. Esram b. Havşeb (230-/844-)	83
3.2.19. Ali b. Karîn (233/847).....	83
3.2.20. Süleymân b. Dâvud el-Şâzekûnî (234/848)	83
3.2.21. İbrâhîm b. Ebi'l-Leys et-Tirmizî (234/848).....	84

3.2.22. Hâris b. Süreyc en-Nakkâl (236/850)	84
3.2.23. el-Hasen b. Ali b. Râşid el-Vâsîtî (237/851).....	84
3.2.24. Amr b. Mâlik er-Râsıbî (240-/854-).....	85
3.2.25. Muhammed b. Hâlid b. Abdullah el-Vâsîtî (240/854)	85
3.2.26. Abdülvehhâb b. ed-Dahhâk (245/859).....	85
3.2.27. Ömer b. Mûsâ b. Süleymân es-Sâmî el-Basrî (245/859)	86
3.2.28. Muhammed b. Habîb (245/860).....	86
3.2.29. Me'mûn b. Ahmed es-Sülemî (245/859)	86
3.2.30. Zünnûn el-Mısırî ez-Zâhid (245/859)	86
3.2.31. Süfyân b. Vekî' b. el-Cerrâh er-Ruâsî (247-/861-)	86
3.2.32. Abdurrahmân b. Vâkîd (247/861).....	87
3.2.33. Muhammed b. Humeyd b. Hayyân et-Temîmî (248/862)	87
3.2.34. Muhammed b. Yezîd er-Rifâî (248/862).....	87
3.2.35. Ali b. Cemîl b. er-Rakkî (249/863)	87
3.2.36. Abbâd b. Ya'kûb Ebû Saîd (250/864).....	88
3.2.37. İbrâhîm b. Müceşşir b. Ma'dân el-Bağdâdî (254/867).....	88
3.2.38. el-Hasen b. Ali b. el-Esved el-'Iclî (254/867).....	88
3.2.39. Ali b. el-Hasen el-Müktib (257/870).....	88
3.2.40. Ca'fer b. Abdilvâhîd el-Hâşimî (258/871).....	89
3.2.41. Seriyî b. Âsım b. Sehl (258/871).....	89
3.2.42. Ahmed b. İsmâîl Ebû Huzâfe es-Sehmî el-Medîmî (259/872).....	89
3.2.43. Muhammed b. Süleymân b. Hişâm el-Varrâk (265/878).....	90
3.2.44. Abdullah b. Abdillâh b. Ebû Âmir el-Kuraşî et-Teymî (267/880).....	90
3.2.45. Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib b. Mirdes (275/888).....	90
3.2.46. Muhammed b. İsâ b. Yezîd et-Temîmî et-Tarsûsî (277/890)	90
3.2.47. Muhammed b. Yûnus b. Mûsâ b. Süleymân el-Kudeymî (286/899)	91
3.2.48. İbrâhîm b. İshâk b. İbrâhîm b. İsâ (293/905)	91

3.3. HİCRÎ IV. ASIRDA VEFAT EDENLER	91
3.3.1. Ahmed b. Muhammed b. es-Seken (304-/916-).....	91
3.3.2. el-Hasen b. et-Tayyib b. Hamze (307/919).....	92
3.3.3. Muhammed b. Abde b. Harb el-Abbâdânî el-Basrî (313/925)	92
3.3.4. Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer el-Kazvînî (315/927).....	92
3.3.5. Sâlih b. Ahmed b. Ebî Mukâtil el-Kîrâtî (316/928)	92
3.3.6. Ahmed b. Ca'fer b. Muhammed b. Saîd el-Eş'arî (317/929).....	93
3.3.7. el-Hasen b. Ali b. Zekeriyâ b. Sâlih el-Adevî (319/931)	93
3.3.8. Ahmed b. Muhammed b. Bîşr b. el-Mervezî (323/934).....	93
3.3.9. Muhammed b. Mezyed b. Mahmûd b. Mansûr el-Hazzâ' (325/936).....	93
3.3.10. Ahmed b. Muhammed b. Saîd b. Abdurrahmân b. İbrâhîm (332/943).....	93
3.3.11. Muhammed b. Ali b. Ömer el-Müzekkir (337/948).....	94
3.3.12. Abdurrahman b. Muhammed b. Allûh el-Ebherî (342/953)	94
3.3.13. Ahmed b. Nasr b. Abdillâh ez-Zâri' el-Bağdâdî (365-/975-).....	94
3.3.14. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Cercerâî el-Müfîd (378/988).....	94
3.3.15. Ahmed b. Ebî Tâlib Ali b. Muhammed el-Kâtib (379/989).....	95
3.3.16. Ubeydullah b. Muhammed b. Muhammed b. el-Ukberî (387/997)	95
3.3.17. Muhammed b. Abdillâh eş-Şeybânî (387/997)	95
3.4. HİCRÎ V. ASIRDA VEFAT EDENLER	96
3.4.1. Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî (406/1015).....	96
3.4.2. Ebû Nuaym el-Isbahânî (430/1038)	96
3.4.3. el-Hasen b. el-Hüseyn b. en-Niâlî (431/1039)	96
3.4.4. el-Hüseyn b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (444/1052).....	96
3.4.5. İsmâîl b. Tâhir b. Yûsuf b. Amr b. Ma'bed (448/1056).....	96
3.4.6. el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ali b. Abdillâh er-Ruhâvî (455/1063)	97
3.4.7. Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Şekrûh el-Isbahânî (482/1089).....	97
3.4.8. Muhammed b. Ali b. Ved'ân (494/1100).....	97

3.4.9. Muhammed b. Ahmed b Muhammed b. el-Hasen es-Sâvî (496-/1102-).....	98
3.4.10. Ahmed b. Ali b. el-Hüseyn b. Zekerıyyâ et-Turaysîsî (497/1103)	98
3.5. HİCRÎ VI. ASIRDA VEFAT EDENLER	98
3.5.1. Ahmed b. Alî el-Hulvenî (507/1113)	98
3.5.2. İbrâhîm b. Fadl b. İbrâhîm el-Berr el-İsbahânî (530/1135)	99
3.5.3. Muhammed b. Yahyâ b. es-Sûlî (535/1140)	99
3.5.4. Muhammed b. Mûsâ b. Osman el-Hemezânî (584/1188)	99
3.5.5. İkbâl b. el-Mübârek el-Ukberî (587-/1191-)	99
3.6. KİTAP VE FİKİR AŞIRMAKLA İTHAM EDİLEN ÂLİMLER.....	100
3.6.1. Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik el-Kastallânî (920/1517)	100
3.6.2. Cemalüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (911/1505).....	100
3.7. VEFAT TARİHİ BELLİ OLMAYAN RÂVÎLER.....	101
3.7.1. Ahmed b. Abdullah b. Meysere en-Nihâvendî	101
3.7.2. Ahmed b. Abdurrahmân el-Kefertûsî.....	102
3.7.3. Ahmed b. Dâvud b. Abdilğaffâr.....	102
3.7.4. Ahmed b. el-Hasen b. Ebân el-Mudarî.....	102
3.7.5. Ahmed b. Saîd b. el-İhmîmî.....	102
3.7.6. Ahmed b. Seleme Ebû Amr el-Kûfî.....	103
3.7.7. Ahmed b. Sâlim b. Hâlid b. Câbir b. Semura.....	103
3.7.8. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Yûnus el-Yemâmî	103
3.7.9. Ahmed b. Muâviye b. Bekr el-Bâhilî	103
3.7.10. İbrâhîm b. Abdisselâm el-Mahzûmî.....	103
3.7.11. İbrâhîm b. Abdillâh b. Hâlid el-Missîsî	104
3.7.12. İbrâhîm b. Bekr eş-Şeybânî.....	104
3.7.13. İbrâhîm b. Muhammed b. Yûsuf b. Serc el-Firyâbî	104
3.7.14. İsmâîl b. Dâvud b. Abdillâh b. Mihrâk	105

3.7.15. İsmâîl b. Seyf el-Basrî.....	105
3.7.16. İsmâîl b. Muhammed b. Yûsuf Ebû Hârûn	105
3.7.17. İsrâîl b. Hâtîm el-Mervezî.....	105
3.7.18. İshâk b. İdris el-Usvârî.....	105
3.7.19. Ebân b. Muhabber	106
3.7.20. Eyyûb b. Vâkîd el-Kûfî.....	106
3.7.21. Eyyûb b. Seyyâr ez-Zührî	106
3.7.22. Bâzân Ebû Sâlih	106
3.7.23. Bişr b. Avn el-Kuraşî	107
3.7.24. Bereke b. Muhammed el-Halebî	107
3.7.25. Buhlûl b. Ubeyd el-Kindî.....	107
3.7.26. Ca'fer b. Ahmed b. el-Abbâs el-Bezzâz.....	107
3.7.27. Ca'fer b. Muhammed Ebû Muhammed el-Fakîh el-Bağdâdî	108
3.7.28. Cârîye b. Herem	108
3.7.29. el-Hasen b. Abdîrrahman el-Fezârî el-İhtiyâtî	108
3.7.30. el-Hasen b. Osmân b. Ziyâd b. Hakîm Ebû Saîd et-Tusterî.....	108
3.7.31. el-Hasen b. Ali en-Nehâî.....	108
3.7.32. el-Hüseyn b. el-Ferec Ebû Ali.....	109
3.7.33. el-Hüseyn b. Ahmed Ebû Ali el-Kürdî	109
3.7.34. Hammâd b. Velîd el-Ezdî.....	109
3.7.35. Hafs b. Ömer	109
3.7.36. Hakîm b. Nâfi' er-Rakkî	109
3.7.37. Halbes b. Muhammed el-Kelbî	110
3.7.38. Hemmâm b. Müslim.....	110
3.7.39. Humeyd b. er-Rabîğ b. Humeyd b. Mâlik b. el-Hazzez.....	110
3.7.40. Hâlid el-Abd el-Kaderî.....	110
3.7.41. Hâlid b. Rabâh el-Huzelî.....	111

3.7.42. Hâlid b. Gassân Ebû Abs ed-Dârimî	111
3.7.43. Hâlid b. Mefdûh el-Vâsîfî	111
3.7.44. Racâu b. Sehl es-Sâğânî	111
3.7.45. Racâu b. Seleme	112
3.7.46. Saîd b. Ukbe Ebu'l-Feth el-Kûfî	112
3.7.47. Süfyân b. Muhammed el-Fezârî el-Missîsî	112
3.7.48. Selâm b. Ebî Amr el-Horasânî	112
3.7.49. Süleymân b. Ahmed el-Vâsîfî el-Curaşî.....	112
3.7.50. Süleymân b. Îsâ b. Necîh es-Siczî.....	113
3.7.51. Süleymân b. Şuayb es-Siczî	113
3.7.52. Abdullah b. Hafs el-Vekîl	113
3.7.53. Abdullah b. Ebî Âmir el-Kuraşî	113
3.7.54. Abdullah b. Muhammed b. Rabîa b. el-Missîsî	113
3.7.55. Abdullah b. el-Hüseyn b. Câbir el-Bağdâdî.....	114
3.7.56. Abdullah b. Şebîb b. Hâlid.....	114
3.7.57. Abdullah b. Muhammed b. Sinân Ebû Muhammed el-Vâsîfî.....	114
3.7.58. Abdullah b. Vehb en-Nisvî	114
3.7.59. Abdullah b. Ya'lâ b. Mürre es-Sekafî	114
3.7.60. Abbâs b. el Hasen el-Belhî.....	115
3.7.61. Ömer b İsmâîl b. Mucâlîd b. Saîd el-Hemdânî	115
3.7.62. Amr b. el-Ezher el-Atekî.....	115
3.7.63. Amr b. Ziyâd b. Abdirrahmân b. Sevbân	115
3.7.64. Ammâr b. Matar er-Ruhâvî.....	116
3.7.65. Ammâr b. Hârûn Ebû Yâsir el-Müstemlî.....	116
3.7.66. Osmân b. Hâlid Ebû Affân el-Medenî	116
3.7.67. Osmân b. Abdillâh el-Kuraşî.....	116
3.7.68. Osmân b. Affân es-Sicistânî.....	117

3.7.69. Ali b. Muhammed b. Ubeydullah b İbrâhîm ez-Zührî	117
3.7.70. Ali b. Hasen b. es-Sakr.....	117
3.7.71. Îsâ b. Abdillâh b. Süleymân el-Kuraşî el-Askalânî.....	117
3.7.72. Abdülazîz b. Amr el-Horasânî	117
3.7.73. Abdülazîz b. Ebî Race.....	118
3.7.74. Abdülmelik b. Abdulazîz Ebu'l-Abbâs eş-Şâmî.....	118
3.7.75. Abdürrezzâk b. Ömer es-Sekafî	118
3.7.76. Abdülhamîd b. Bahr el-Kûfî Ebu'l-Hasen el-Askerî	119
3.7.77. Abdüsselâm b. Abdülkuddûs	119
3.7.78. Abdüsselâm b. Sâlih b. Süleymân el-Herevî.....	119
3.7.79. Abdüsselâm b. Ubeyd b. Ebî Ferve en-Nasîbî.....	119
3.7.80. Abdüssamed b. Mutayr	120
3.7.81. Abdülhakîm b. Mansûr el-Huzâî.....	120
3.7.82. Giyâs b. İbrâhîm Ebû Abdurrahmân en-Nehaî	120
3.7.83. el-Fadl b. Muhammed b. Abdillâh b. el-Hâris b. Süleymân el-Antâkî	120
3.7.84. Ebû Kamâtir	121
3.7.85. Katan b. Nuseyr el-Guberî ez-Zârî'	121
3.7.86. Kâdih b. Rahme ez-Zâhid	121
3.7.87. Muhammed b. Ahmed b. Yezîd el-Belhî	121
3.7.88. Muhammed b. İbrâhîm ez-Zübeydî	121
3.7.89. Muhammed b. Ca'fer el-Abdî.....	122
3.7.90. Muhammed b. Ahmed b. Sehl b. Ali b. Mihrân el-Bâhilî.....	122
3.7.91. Muhammed b. Abdirrahmân b. Talhâ el-Kuraşî	122
3.7.92. Muhammed b. Abdisselâm b. en-Nu'mân	122
3.7.93. Muhammed b. Osman Ebû Amr b. el-Kuraşî	122
3.7.94. Muhammed b. Muğîre eş-Şehrezûrî.....	123
3.7.95. Muhammed b. Velîd b. Ebân el-Kalânesî	123

3.7.96. Muhammed b. Yezîd el-Eslemî	123
3.7.97. Muhammed b. Yezîd el- Müstemlî et-Tarsûsî	123
3.7.98. Muhammed b Yûnus el-Cemmâl	123
3.7.99. Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb er-Râzî.....	124
3.7.100. Ma'rûf b. Ebî Ma'rûf el-Belhî.....	124
3.7.101. Mûsâ b. Muhammed b. Atâ ed-Dimyâtî.....	124
3.7.102. en-Nadr b. Seleme el-Mervezî	124
3.7.103. en-Nadr b. Tâhir	125
3.7.104. Nuaym b. el-Müverri' el-Anberî.....	125
3.7.105. Nâfi' b. Hüzmüz	125
3.7.106. Nehşel b. Saîd b. Virdân el-Virdânî.....	125
3.7.107. Vaddâh b. Hassân.....	126
3.7.108. Velîd b. Seleme el-Ezdî	126
3.7.109. Yahyâ b. Hâşim b. Kesîr b. Kays el-Gassânî.....	126
3.7.110. Yahyâ b. Zekeriyâ	126
3.7.111. Yûsuf b. İbrâhîm et-Teymî.....	126
3.7.112. Yezid b. Süfyân Ebu'l-Mühezzem.....	127
3.7.113. Ya'kûb b. el-Velîd el-Medenî	127
SONUÇ	128
KAYNAKÇA	134

KISALTMALAR

a.s : Aleyhisselâm

ATÜİF : Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

CÜİF : Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

EKEV : Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı

MÜİF : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

EÜSBE : Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

GÜİF : Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

b. : Bin

Bkz. : Bakınız

c.c. : Celle Celâlühû

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Dan. : Danışman

h. : Hicrî

h zr. : Hazırlayan

Hz. : Hazret-i

r.a. : Radiyallâhu Anh

s.a.v. : Sallallâhü Aleyhi ve Sellem

s. : Sayfa

Thk. : Tahkik eden

Trc. : Tercüme eden

Ts. : Tarihsiz

I. GİRİŞ

Hadisler, mahiyeti itibariyle Kur'ân-ı Kerîm'in yanında önemli bir görevi üstlenmektedir. Hem Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması hem de hükümlerinin Allâh u Teâlâ'nın emrine uygun olarak yerine getirilmesi, Kur'ân'ın canlı örneği olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in söz, fiil ve takrirleriyle mümkün olduğu için, O'nun Sünneti'ni oluşturan hadislere olan ihtiyaç kaçınılmazdır. Bu sebeple İslâm dîninin Kur'ân'dan sonra ikinci temel kaynağını Hz. Peygamber'in hadîs-i şerifleri oluşturmaktadır. Böylesine önemli bir görevi icra eden rivâyetlerin elbetteki özenle korunması icap etmektedir. Ancak tarih boyunca bazı şahsiyetler İslâm dînine fitne sokmak için Efendimiz (s.a.v.) adına yalan isnâd ederek hadis uydurmuş, kimileri de kendi nefsânî arzularının peşinden giderek hadis aşırımı ve -tabir caizse- kalpazanlık işine soyunmuşlardır.

Bu ve benzeri nedenlerle, hadis usûlü âlimleri hadisleri her türlü tahriften korumak, aslına uygun bir şekilde kayda geçmesini sağlamak ve sonraki nesillere sahih bir şekilde aktarmak için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Zira muhaddisler, bir râvînin bir hadisi hangi yolla elde ettiğini net bir şekilde ortaya koyabilmek için kendilerinin de mutabık oldukları hadis usûlüne ait kaideler koymuşlar; râvîlerin günlük yaşayışlarının İslâm dînine uygun olup olmadığını “*adalet*” kavramı altında, râvînin elde ettiği hadisin aslını koruyup koruyamadığını da “*zabt*” kavramı altında incelemişlerdir. Neticede râvîlerin güvenilirlik durumlarından bahseden ricâl kaynakları, hadis terminolojisinde yerini almış ve hadis râvîleri sika-metrûk gibi sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Muhaddisler biyografik kaynaklarda râvîlerin adâlet ve zabt mertebelerini tanımamızı sağlayan bir takım lafızlar kullanmışlardır. Muhaddislerin, hadis râvîlerinin rivâyetlerinde ortaya çıkan bir takım ihlaller ve usulsüz işlemler sebebiyle onların cerhine yönelik kullandıkları tabirlerden biri de “hadis çalar” anlamındaki “yesriku'l-hadîs” lafzıdır. Bu durum hadisin gerçekliğine aykırı bir eylemi içinde barındırdığı için, ulemânın şiddetle sakındırdığı tahrîf çeşitleri arasında yer almıştır.

Çalışmamızın Birinci bölümünde; hadis hırsızlığının anlaşılmasına yardımcı olacak Tahammül-Edâ metodları ile Cerh ve Ta'dîl lafızlarına temas edilmiştir.

İkinci bölümde; “serikatü’l-hadîs” kavramı üzerinde durularak hadis hırsızlığının mana ve muhtevası açıklanmış, tarihi seyri içinde hadis çalma işleminin şekil ve yöntemleri örneklerle izah edilmiştir. Daha sonra hadis hırsızlığının arka planında yatan ana sebepler açıklanmış ve hadis hırsızlığının muhaddisler nezdindeki hükmü ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise; hadis hırsızlığı yaptığı tespit edilen râvîler vefat ettikleri asırlara göre sınıflandırılmış ve bu râvîler hakkında yapılan değerlendirmeyeyle çalışmamız tamamlanmıştır.

II. KONU, KAYNAKLAR VE YÖNTEM

A. Araştırmanın Konusu Önemi ve Amacı

Tarihte bazı râvîler halkın nazarında değer kazanmak için kendilerinin olmayan rivâyetleri kendi rivâyetleriymiş gibi başkalarına aktarmışlardır. Bazen bir hadis metnine başka bir hadisin meşhur isnâdını eklemişler, bazen de bir hadis için sahte bir isnâd uydurmuşlardır. Ancak hadis hırsızlarının bu gizli faaliyeti, her devirdeki cerh ve ta’dîl uzmanı muhaddisler tarafından ortaya çıkarılarak hadis çalan râvîler “yesriku’l-hadîs, sârikü’l-hadîs” gibi lafızlarla damgalanmış, onların bu konudaki gayretleri neticesinde Allah Rasûlü (s.a.v.)’nün hadisleri koruma altına alınmıştır.

Çalışmamızdaki temel gayemiz, -örneklerine hadis ve ricâl kaynaklarında rastlanmakla birlikte- konu olarak usûl kitaplarında çok az temas edilen ve bir cerh lafzı olarak karşımıza çıkan “serikatü’l-hadîs” ifadesinin tanımı ve kapsamını araştırmak, hadis rivâyetinde hangi davranışın “hadis hırsızlığı” anlamına geldiğini belirlemek ve hadis tarihinde hadis çalma girişiminde bulunanların kimliklerini tespit etmektir. Çalışmamız, hadislerin tamamının uydurulmuş olduğunu veya büyük çoğunluğunun gelişi güzel nakledildiğini, dolayısıyla hadis kitaplarına güvenilemeyeceğini iddia edenlere karşı, aslında rivâyetlerin tarihin hiçbir döneminde usulsüz, systemsiz ve kontrolden uzak olarak nakledilmediğini, hadislerin İslâm ulemâsı tarafından ilmî bir disiplin ve birçok teknik şartlar dahilinde denetlenerek günümüze intikal ettiğini ortaya koymakta ve hadis inkârcılarına karşı ilmî bir cevap niteliği taşımaktadır.

B. Kaynaklar ve Yöntem

Çalışmamıza öncelikli olarak Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir'in hadis hırsızlığıyla ilgili yazdığı “*el-Beyân ve't-Ta'rîf bi Serikati'l-Hadîsi'n-Nebeviyye*” adlı eserini çözümlemekle başladık. Söz konusu eserde hadis hırsızlığının sözlük ve ıstılâhî manaları, çeşitleri açıklanmış ve hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîler isimlerine göre sınıflandırılarak haklarında bilgi verilmiştir.

Tezimizi hazırlarken, ilk bölümde “tahammül ve edâ” metodlarından bahsetmeyi, ardından hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîler hakkında kullanılan cerh lafızlarının ne anlama geldiğini “cerh ve ta'dîl lafızları” başlığıyla vermeyi gerekli gördük. Hangi asırlarda daha yoğun olduğunu tespit etmek amacıyla hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîleri vefat tarihlerine göre sınıflandırdık. Vefat tarihleri kesin olmayan râvîleri ise kısa çizgi “ - ” ile gösterdik.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Zehebî (748/1347)'nin “*el-Mûkiza fî Mustalahi'l-Hadîs*”i ve Sehâvî (902/1497)'nin “*Fethu'l-Muğîs fî Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs*” adlı eseri, hadis hırsızlığıyla ilgili tanımların ve bazı bilgilerin yer aldığı en önemli hadis usûlü kaynaklarıdır. Bu sebeple söz konusu kaynaklardan istifade ettik.

Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin tercemelerini araştırırken, genellikle İbn Hıbbân (354/965)'in, rivâyetleri tenkit edilen râvîler hakkında yazdığı “*Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn*” adlı eseri ile İbn Adıyy (365/976)'in, zayıf râvîler hakkında yazdığı “*el-Kâmil fî'd-Duafâ*” adlı eserini kaynak olarak kullandık. Hadis hırsızlarının çoğunlukla bu iki eserde zikredilmesi sebebiyle ikisine sık sık başvurduk. Bunlara ilave olarak Zehebî'nin “*Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*” adlı eserinden de istifade ettik. Râvîler hakkında detaylı bilgilerin yer alması sebebiyle Mizzî (742/1341)'nin “*Tehzîbü'l-Kemâl*”i ile İbn Hacer (852/1449)'in “*Tehzîbü't-Tehzîb*” ve “*Takrîbü't-Tehzîb*” adlı kitaplarını da kaynak olarak kullandık.

Arapça kaynaklar içerisinde bu konuda yazılmış olan Ramazan Zeyyân'ın, “*Serikatü'l-Hadîsi's-Şerîf ve Eseruhu fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl*” ve Mahmûd Ahmed Ya'kûb'un, “*Serikatü'l-Hadîs Mefhûmuha, Suveruhâ, Devâfiuha ve Âsâruha*” adlı makalelerinden de istifade ettik.

Yerli kaynaklar içerisinde ise Rahime Karayığit'in "*Duafâ Literatüründe Serikatü'l-Hadîs Kavramı*" adlı yüksek lisans çalışmasından da yararlandık. Bunun dışında Ali Kuzudişli'nin "*Hadis Hırsızı (Sâriku'l-Hadîs): Bir Cerh Teriminin Anlattıkları*" adlı makalesiyle Hüseyin Akgün'ün "*Hadis Hırsızlığının Yöntemleri ve Boyutları*" adlı makalesinden faydalandık.

Serikatü'l-hadîs çeşitlerine örnek teşkil eden hadislere ulaşmak için "*Cevâmiu'l-Kelîm*" adlı bilgisayar programından yararlandık ve senedlerinde hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin bulunduğu hadis metinlerini ilgili program aracılığıyla tespit ettik. Sonrasında, bulduğumuz hadislerin zikredildikleri asıl kaynaklara bizzat müracaat etmek suretiyle de, çalıntı/mesrûk hadisleri türlerine göre sınıflandırarak nakletmeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHAMMÜL-EDÂ METODLARI VE CERH-TA'DÎL LAFIZLARI

1. Tahammül ve Edâ Metodları

Çalışmamızın ana konusu olan Hadis hırsızlığı (serikatü'l-hadîs)'nın tanımı, ortaya çıkışı, ıstılah haline gelişi, hükmü ve örneklerine geçmeden önce, konuyla yakından ilgisi bulunan “hadis tahammül ve edâ metodları” hakkında bilgi vermeyi gerekli gördük. Bu sayede hem “serikatü'l-hadîs” kavramını sıhhatli bir biçimde anlayabilir, hem de “mesrûk” (çalınmış) hadisi diğer hadis türlerinden ayıran karakteristik özelliklerini kolaylıkla kavrayabiliriz.

Tahammül, Arapça'da ‘hamele’ حمل fiilinin ‘tefa'ul’ bâbındaki mastarıdır. Lügatte ise taşımak, yüklenmek, bir işi, bir mesuliyeti üzerine almak gibi anlamlara gelmektedir.¹ Tahammülü'l-hadîs ise şeyh adı verilen muhaddislerden hadis almak demektir.² Diğer bir ifadeyle hadisi, muteber hadis tahammül yolları olan Semâ', Kırâat, İcâzet, Münâvele, Mükâtebe, İ'lâm, Vasıyyet ve Vicâde yöntemlerinden biriyle elde etmektir.

Edâ kelimesi ise sözlükte yerine getirmek, icra etmek, uygulamak manalarına gelir.³ İstihâhî anlamı ise bir hadisi usûlüne uygun olarak başkasına nakletmektir.⁴

Tahammül, muhaddislerin ortaya koydukları yukarıda sayılan sekiz metoddan biriyle gerçekleşir. Tahammülden sonra hadisi, usûlüne uygun olarak alan talebenin başkasına aktarırken öğrendiği gibi nakletmesiyle de edâ gerçekleşir.

¹ ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, **el-Fâik fi Ğarîbi'l-Hadîs**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, I, 316; el-Cezerî, Ebu'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, **en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs**, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1399/1979, I, 442, 443.

² Seyyîd Abdulmecîd Gavrî, **Mu'cemü'l Mustalâhi'l-Hadîsiyye**, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk 1428/2007, s. 212.

³ Mecdiddîn Muhammed b. Yâkûb el-Firuzâbâdî, **Kâmûsü'l Muhît**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1426/2005, s. 1258.

⁴ Abdullah Aydınli, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, MÜİFAV Yayınları, İstanbul 2011, s. 59.

1.1. Semâ'

Lügatte duymak, dinlemek, işitmek, şahit olarak işitmek, başka bir şeyle meşgul olmadan dinlemek⁵ gibi manalara gelen semâ', hadis ıstılahında talebenin veya talebelerin, şeyhi bizzat dinleyerek hadisleri alması demektir.⁶ Muhaddisler bu metodu en üstün mertebe olarak kabul etmiştir.⁷

Şeyh hadisi öğrencilere aktarırken ya kendi kitabından okur ya da ezbere okuyarak aktarır. Öğrenci ise hocasının hadisini dinleyebilir, yazabilir veya önceden elde ettiği hadisi kendi notları arasından takip edebilir. Şeyhin bizzat kendisinin okumasıyla güvenilir birinin hocanın asıl nüshasından bakarak okuması arasında fark yoktur.⁸ Hoca talebelerine hadisleri ezberinden veya kitabından okuyor, öğrenciler de okunan hadisleri yazıp not ediyorlarsa buna imlâ metodu denir.⁹ Öğrencinin imlâ metoduyla hadisi yazması istimlâ olarak adlandırılır.¹⁰ Hadis meclisinde çok sayıda öğrenci varsa, bu durumda müstemlî adındaki bir öğrenci hocanın okuduğu hadisi tekrar eder ve uzaktaki öğrencilere ulaşmasını sağlar. Bu şekildeki hadis semâ'sı da istimlâ sayılmaktadır.¹¹ Şayet râvî imlâ meclisinde bir kelimeyi kaçırır ve daha sonra arkadaşlarından o kelimeyi alırsa hadisin tamamını şeyhten almış sayılır.¹² Hatîb el-Bağdâdî her ne kadar bu duruma cevaz verse de hadisin tamamını şeyhten işitmenin daha üstün olduğunu söylemiştir.¹³

Semâ' yöntemiyle hadis alan bir râvî hadisini rivâyet ederken bunu belirtmek için bazı edâ sîğaları kullanır. Bunlar 'semi'tu, haddesenâ-haddesenî, ahberenâ-ahberanî, enbeenâ-enbeenî, kâle lenâ fülânün-kâle lî fülânün, zekera lenâ fülânün-

⁵ Ebu'l Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Manzûr el-Ensârî, **Lisânü'l-Arab**, Dâru's Sadr, Beyrut 711/1311, VIII, 162.

⁶ Süyûtî, Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, **Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1431/2010 s. 304.

⁷ Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, **el-İlmâ' ila Ma'rifeti Usûli'r-Rivâye ve Takyîdi's-Semâ**, Dâru't-Turâs, Kâhire 1389 /1970, s. 69; İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî, **Ulûmü'l-Hadîs**, Thk. Nûruddîn İtr, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1436/2015, s. 132; Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 304.

⁸ İbn Cemâa, Muhammed b. İbrahim, **el-Menhelü'r-Râvî fî Mustalahi'l-Hadîs'in-Nevevî**, Thk. Muhittin Abdurrahman Ramazan, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1393/1973, s. 81.

⁹ İsmail L. Çakan, **Hadîs Usûlü**, M.Ü. İFAV yayınları, İstanbul, 2016, 42. Baskı, s. 52; Ali Yardım, **Hadîs I-II**, Damla yayınları, Ankara 2014, II, 166.

¹⁰ Abdullah Aydınli, **Hadîs Tespit Yöntemi**, Rağbet yayınları, İstanbul, 2009, s. 79.

¹¹ Aydınli, **Hadîs Tespit Yöntemi**, s. 79.

¹² Râmehürmûzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdurrahmân b. Hallâd, **Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1391/1771, s. 385.

¹³ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **el-Kifâye fî ilmi'r-Rivâye**, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 2012, s. 70.

zekera lî fülânün' lafızlarıdır.¹⁴ Hadisi imlâ metoduyla alan râvî 'Haddesenâ fülânün imlâen, Haddesenâ fülânün bi teblîği fülânin' lafızlarını kullanır.¹⁵ Râvî hadisi tek başına almışsa müfred sîgalarını; toplu halde almışsa cemî' sîgalarını kullanır.

Hatîb el-Bağdâdî (463/1071) semâ' metodunun edâ sîğalarını yine kendi içerisinde bir ayrıma tabi tutarak en üstün rivâyet lafzını 'semi'tü' sîğası olarak zikretmiştir.¹⁶ Bu lafzın semâ' metodunda en üstün sîga sayılmasının nedeni ise sadece semâ' yoluyla alınan hadislerin rivâyetinde kullanılmasından dolayıdır.¹⁷ Hatîb el-Bağdâdî semi'tu lafzından sonra edâ lafızlarını üstünlük derecelerine göre 'haddesenâ-haddesenî, ahberenâ-ahberanî, nebbeenâ-enbeenâ' şeklinde sıralamıştır.¹⁸

Aşağıdaki hadiste altı çizili yerler semâ metoduna örnek teşkil etmektedir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ قَالَ قَالَ
عَمْرُو بْنُ مُرَّةٍ لِمُعَاوِيَةَ بْنِ سَمِيعٍ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ إِمَامٍ يَغْلِقُ بَابَهُ دُونَ ذَوِي الْحَاجَةِ وَالْخَلَّةِ
وَالْمَسْكِينَةِ إِلَّا أَغْلَقَ اللَّهُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ دُونَ خَلَّتِهِ وَحَاجَتِهِ وَمَسْكِنَتِهِ.

Bize Ahmed b. Menî' anlattı dedi ki: Bize İsmâil b. İbrâhîm anlattı dedi ki Bana Ali b. Hakem anlattı dedi ki bana Ebû'l Hasen anlattı dedi ki de Amr b. Mürre, Muaviye'ye şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.)' den işittim şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir idareci kapısını muhtaç, yoksul ve düşkünlerin yüzüne kaparsa, Allah (c.c) de göklerin kapısını onun her türlü ihtiyaçlarına karşı kapatır."¹⁹

¹⁴ Kâdî İyâz, **İlmâ'**, 69; Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 304; İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 132; Mahmut Tahrîr, **Taysîru Mustalahi'l Hadîs**, Trc. Cemal Ağırman, Rağbet yayınları, İstanbul, 2010, 7. Baskı, s. 179, 180.

¹⁵ Aydın, **Hadis Tespit Yöntemi**, s. 80; Çakan, **Hadîs Usûlü**, s. 52.

¹⁶ Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye**, s. 248; Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 304; İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 133.

¹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye**, s. 248.

¹⁸ Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye**, s. 248-251; Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 304, 305.

¹⁹ et-Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre, **Sünen**, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1996, Ahkâm 6, no. 1332.

1.2. Kırâat

Sözlükte okumak, dikkatle okumak, mütâlaa etmek, birinin gözetiminde okumak gibi anlamlara gelen²⁰ Kırâ'at, bir hadis terimi olarak talebenin şeyhinin rivâyet hakkına sahip olduğu hadisleri onun karşısında okumasıdır.²¹ Râvî önceden elde ettiği hadisleri rivâyet izni almak için şeyhe sunduğundan dolayı muhaddislerin çoğu bu metoda arz metodu demişlerdir.²² Kırâat metodunu semâ' metodundan üstün veya ona eşit sayan muhaddisler olmasına rağmen semâ' metodundan sonra ikinci sırada Kırâat metodu yer almaktadır.²³

Bu metotta talebenin hadisi ezbere okumasıyla kitaptan okuması, hocanın da öğrencisini dinlerken ezberinden veya kendi kitabından takip etmesi yahut sika bir kişinin elinde bulunan hadis kitabından takip etmesi arasında fark yoktur.²⁴ Hadisler arz yöntemiyle şeyhe sunulduğu esnada talebenin bizzat kendisinin okuması ya da şeyhin huzurunda bulunan bir başkasının şeyhe okuması, talebenin ise okunan hadisleri dinlemesi mümkündür.²⁵

Şeyh arz esnasında kendisine okunan hadisleri dinler, hepsini anlar ve ikrar mahiyetinde hiçbir ses çıkarmazsa, arz sahîh sayılır ve bu şekilde alınan hadislerin rivâyeti hadîs ve fıkıh ehli ile usulcülerin ittifakıyla câiz olur.²⁶

Bu metotta en üstün ve en yaygın kullanılan lafızlar '*kara'tu alâ fülânin, kurie alâ fülânin ve ene esmeu feekarra bihi*' sîğalarıdır.²⁷ Kırâat yoluyla öğrenilen hadisin '*haddesenâ fülânün kırâeten aleyhi*' lafzıyla da rivâyet edilmesi câizdir.²⁸ Râvî tek başına hadisi hocasına okumuşsa hadisi rivâyet ederken '*ahberanî fülânün, haddesenâ fülânün*' lafızlarını, başkalarının da bulunduğu mecliste şeyhe okunan hadisleri rivâyet ederken ise '*ahberanâ fülânün, haddesenâ fülânün*' lafızlarını

²⁰ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, I, 128.

²¹ Aydın, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, s. 150.

²² Kadı İyâz, **İlmâ'**, s. 71; İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 137; es-Sehâvî, Ebû'l Hayr Şemsüddîn b. Abdurrahmân b. Muhammed, **Fethu'l-Muğîs Şerhu Elfiyeti'l-Hadîs**, Mektebetü Dârü'l Minhâc, 1426, Riyâd, II, 340.

²³ Semâ' ve Arz metodu hakkındaki farklı görüşler için bkz. Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 309; Tahhân, **Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs**, s. 180, 181; Talat Koçyiğit, **Hadîs Usûlü**, TDV yayınları, Ankara, 2014, s. 238-240; Yardım, **Hadîs I-II**, I, 167.

²⁴ Tahhân, **Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs**, s. 180.

²⁵ İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 137.

²⁶ Koçyiğit, **Hadîs Usûlü**, s. 241.

²⁷ İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 138; Kırâat metoduna delâlet eden lafızlar için bkz. Çakan, **Hadîs Usûlü**, s. 187, 188.

²⁸ Tahhân, **Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs**, s. 181; Çakan, **Hadîs Usûlü**, s. 53.

kullanır.²⁹ Eğer râvî hadis okuduğunu bilir, sonradan bu okumanın yalnız başına mı yoksa başkalarının huzurunda mı olduğu hususunda şüpheye düşerse rivâyet esnasında ‘ahberanî’ veya ‘haddesenî’ lafızlarını kullanır.³⁰

Kırâat metoduna şu hadis örnek verilebilir:

حدثني يحيى بن يحيى قال قرأت على مالك عن ابن شهاب عن عطاء بن يزيد الليثي عن أبي سعيد الخدري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما يقول المؤذن

Bana Yahyâ b. Yahyâ rivâyet edip şöyle dedi: Ben Malik’in huzurunda İbn Şihâb’dan, İbn Şihâb’a Atâ’b. Yezîd el-Leysî’den, Atâ’ya ise Ebû Saîd el-Hudrî’den naklen okudum ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuş: “*Ezanı duyduğunuzda müezzinin söylediği şeylerin aynısını söyleyin.*”³¹

1.3. İcâzet

Lügatte izin istemek, başkasına izin, yetki vermek manalarına gelmektedir.³² İstılâhî olarak, hocanın kendi rivâyetlerini talebesine rivâyet etmesine izin vermesi demektir.³³ Tahammül yolları içerisinde üçüncü sırada yer almaktadır.

İcâzet metoduyla hadislerin nakli hususunda İslâm âlimleri farklı görüşler bildirmişlerdir. Hadis imamlarından Şu’be (160/776), İbrâhîm el-Harbî (285/899), Ebû Nasr el-Vâ’ilî (444/1052), Ebu’s-Şeyh el-İsbahânî (369/979); fukahâdan Kadı Hüseyin, Mâverdî (450/1058), Ebû Bekr el-Hucendî (552/1157) ve Ebû Tâhir ed-Debbâs icâzet yoluyla rivâyet edilen hadisleri kabul etmemişler ve bu şekilde rivâyet edilen hadislerle amel etmenin câiz olmadığını söylemişlerdir.³⁴ Zâhiriyye mezhebine bağlı olanlarla icâzet yoluyla gelen hadislerin mürsel ve meçhul olan kişilerden rivâyet edilen hadisler hükmünde olduğunu ileri sürerek bu yolla gelen hadislerle amel etmenin câiz olmadığını söylemişlerdir.³⁵ Her ne kadar icâzet

²⁹ İbnü’s-Salâh, *Ulûmü’l-Hadîs*, s. 142; Süyûtî, *Tedribü’r-Râvî*, s. 314; Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, s. 242.

³⁰ Süyûtî, *Tedribü’r-Râvî*, s. 315; Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, s. 242.

³¹ Müslim, Ebu’l-Hüseyin el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, *Sahîhi Müslim*, Dâru Tayyibe, Riyâd 1427/2006, 4 Salât 7, no. 10.

³² Firuzâbâdî, *Kâmûsü’l Muhît* s. 506.

³³ Tahhân, *Teyisîru Mustalâhi’l-Hadîs*, s. 181.

³⁴ Süyûtî, *Tedribü’r-Râvî*, s. 321, 322.

³⁵ Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi’r-Rivâye*, s. 271.

metodunu kabul etmeyenler olsa da âlimlerin çoğunluğu hadisleri bu metotla rivâyet etmenin câiz olduğu hususunda birleşmişlerdir.³⁶

Hocanın icâzet vermesi farklı şekillerde olabilmektedir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz.

a) *Hadis hocasının muayyen bir metni muayyen bir kişinin rivâyet etmesine izin vermesi:* İcâzetin bu çeşidi münâveleden mücerred icâzetin en üstünüdür. Bu metotta hoca icâzet vereceği kişiye misal olarak ‘*Sahîhu’l Buhârî’yi rivâyet etmene izin verdim*’ veya ‘*fihristimin içinde bulunan şeyleri rivâyet etmen için sana icâzet verdim*’ gibi lafızlar kullanır.³⁷

b) *Hadis hocasının belli olmayan bir metni veya kitabı mu’ayyen bir kişiye veya kişilere rivâyet etmesi için izin vermesi:* Hoca icâzet vereceği kişiye ‘*sana bütün mesmû’âtımı rivâyet etmene izin verdim*’ şeklinde lafız kullanır.³⁸

c) *Hadis hocasının belli olmayan bir metni veya kitabı belli olmayan bir şahsa rivâyet etmesi için izin vermesi:* Hoca bu şekildeki icâzette ‘*işittiğim bütün hadisleri zamanında yaşayan herkese rivâyet etmeye izin verdim*’ gibi lafız kullanır.³⁹

d) *Hocanın bilinmeyen bir metni mu’ayyen birine yahut bilinen bir metni bilinmeyen birine rivâyet etmesine izin vermesi:* Hocanın birkaç adet sünen rivâyet ettiği halde talebesine ‘*sana sünen kitabını rivâyet etmene izin verdim*’ demesi bu icâzete örnektir. Aynı şekilde hocanın birçok kişi için ortak isim olan ‘*Muhammed b. Hâlid ed-Dımeşkî ye rivâyete izin verdim*’ demesi de bu şekil icâzetteki farklı bir misaldir.⁴⁰

e) *Hocanın henüz hayatta olmayan bir kişinin rivâyetine izin vermesi:* Bu şekildeki icâzet ya ‘*fûlan kişinin doğacak olan çocuğuna/çocuklarına icâzet verdim*’

³⁶ Hatib el-Bağdâdî, **el-Kifâye fî İlmi’r-Rivâye**, s. 271.

³⁷ Cemâleddîn el-Kâsımî, **Kavâidu’t-Tahdîs**, Dâru’n-Nefâis, Beyrût, 2010/1431, 211; Tahhân, **Teysîru Mustalâhi’l-Hadîs**, s. 182.

³⁸ İbnü’s-Salâh, **Ulûmü’l-Hadîs**, 154; Tahhân, **Teysîru Mustalâhi’l-Hadîs**, s. 182.

³⁹ Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **et-Takrîb ve’t-Teysîr li-Ma’rifeti Süneni’l-Beşîri’n-Nezîr**, Dâru’l-Kütübü’l İlmiyye, Beyrût, 1407/1987, s. 59.

⁴⁰ Süyûtî, **Tedribü’r-Râvî**, 325; Tahhân, **Teysîru Mustalâhi’l-Hadîs**, 182; İcâzet şekilleri hakkında geniş bilgi için bkz. İbnü’s-Salâh, **Ulûmü’l-Hadîs**, s. 151-165; Koçyiğit, **Hadîs Usûlü**, s. 246-253.

ya da *'fûlana ve ondan doğacak olan çocuğuna/çocuklarına icâzet verdim'* demek suretiyle olur.⁴¹

İcâzet metoduna delâlet eden en uygun sîga *'ecâze lî fûlânün'*, lafzıdır.⁴² Hocanın icâzet vereceği zaman kullandığı *'falanın, bütün mesmû'âtımı veya merviyâtımı rivâyet etmesine izin verdim'* gibi lafızlar ve yukarıda zikrettiğimiz icâzet şekillerindeki lafızlar bu metoda ait edâ sîgalarıdır.⁴³ Şayet icâzet, semâ' ve kırâat metotlarıyla kayıtlı olarak gelmişse bu durumda *'haddesenâ icâzetin, ahberenâ icâzetin'* lafızları kullanılır.⁴⁴

İcâzet metoduna Abdullah b. Cahş hadisini örnek olarak verebiliriz. Söz konusu hadis İcâzet metoduyla hadis rivâyetinin câiz olduğuna delil teşkil etmektedir. Rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Abdullah b. Cahş'ı bir işle görevlendirmiş, ancak ona nereye gideceğini ve ne yapacağını açıklamamış, sadece eline kapalı bir yazı vererek "adamlarınla beraber yola çık; iki gün yürüdükten sonra yazıyı aç ve sana emrettiklerimi oku; sonra onları yerine getir. Adamlarından hiçbirini seninle beraber gelmesi için zorlama" demiştir. Abdullah, iki gün yürüdükten sonra yazıyı okumuş ve talimat üzerine Nahle'ye giderek Kureyş ile ilgili haberler toplamak hususundaki Hz. Peygamber (s.a.v.)'in emrini öğrenmiştir. Bunun üzerine adamlarına şöyle demiştir: "İçinizden şehit olmak isteyen varsa benimle beraber gelsin; çünkü ben, Hz. Peygamber'in emrini yerine getireceğim. Eğer benimle birlikte gelmek istemeyen varsa, geri dönsün; zira Hz. Peygamber gitmeniz için sizi zorlamaktan beni menetti". Adamlarının hepsi de Abdullah'la birlikte yola devam etmişlerdir.⁴⁵

1.4. Münâvele

Arapçada bir şeyi elden vermek manasına gelen münâvele, *'nâvele'* fiilinin mastarıdır.⁴⁶ Hadis ıstılahında şeyhin kendinden nakilde bulunması için talebesine

⁴¹ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 327; Kadı İyaz, *el-İlmâ'*, s. 44.

⁴² Tahhân, *Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs*, s. 183.

⁴³ Bkz. Çakan, *Hadîs Usûlü*, s. 188, 189.

⁴⁴ Tahhân, *Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs*, s. 183.

⁴⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, s. 272.

⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, XI, 683, 684.

bir kitap veya yazılı bir hadis sahifesi vermesi demektir.⁴⁷ Bu metot hadis tahammül yolları içerisinde dördüncü sırada yer almaktadır.

Münâvele iki şekilde olmaktadır. Bunları şu şekilde açıklayabiliriz.

a) *İcâzete bağlı münâvele*: Münâvelenin bu türünde Hoca kendisinin hadislerini içeren kitabını, kendisinden rivâyette bulunmasını istediği talebesine bizzat vererek *'bu benim falândan işittiğim hadislerdir. Bunu al ve benden rivâyet et; yahut bunu al, istinsah et; mukabele ettikten sonra bana geri ver; istinsah ettiklerini benden rivâyet et'* demesidir.⁴⁸ Bu şekildeki münâvele, icâzet şekillerinin en üstünüdür.⁴⁹

b) *İcâzetsiz münâvele*: Hocanın öğrencisine *'bu benim duyduklarımdır'* şeklinde açıklama yapmasıdır.⁵⁰ Münâvelenin bu şekli yaygın olan görüşe göre câiz değildir.⁵¹

Münâvele metoduyla hadis rivâyetinde kullanılacak eda sîgaları hususunda muhaddisler arasında farklı görüşler mevcuttur. İbn-i Şihâb ez-Zührî (124/742), Mâlik (93/711-712) ve Hasen-i Basrî (110/728) münâvele metoduyla hadis rivâyetinde *'haddesenâ, ahberenâ'* sîgalarının kullanılmasına cevaz vermişlerdir.⁵² Ancak cumhûr, ehl-i vera' (takva ehli) ve taharrî olanlar münâvele metoduyla hadis rivâyet edileceği zaman bu iki sîgaya *'icâzetten, münâveleten, iznen, fî iznihî, fî mâ ezine lî fîhi, fî mâ etlaka lî rivâyetehû, ecâzenî, lî, nâvelenî'* gibi lafızların eklenmesi gerektiğini söylemişler ve bu iki lafzın yalnız başlarına kullanılmasına cevaz vermemişlerdir.⁵³ Yine Beyhaki bu mettotta edâ sîgası olarak *"enbeenî icâzetten"* lafzını tercih etmiş, Hâkim en-Nîsâbûrî ise *"Meşâyıhımın çoğu ve asrımın imamlarını gördüğüm üzere ben de muhaddise arz vâki' olup da şifahen icâzet verildiğinde enbeenî, tahriren icâzet verildiğinde ketebe ileyye demeyi tercih ederim"* şeklinde açıklamada bulunmuştur.⁵⁴

⁴⁷ Subhi es-Sâlih, **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları**, Trc. Yaşar Kandemir, DİB yayınları, Ankara, 1981, s. 77.

⁴⁸ Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 334, 335.

⁴⁹ Tahhân, **Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs**, s. 183.

⁵⁰ Nevevî, **et-Takrîb ve't-Teyşir**, s. 63.

⁵¹ Tahhân, **Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs**, s. 184.

⁵² Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 339.

⁵³ Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 340.

⁵⁴ Ahmed Naîm, **Hadîs Usûlü**, Ravzâ Yayınları, İstanbul, 2009, s. 420.

Burada münâvele metoduyla hadis rivâyetine delil teşkil eden şu hadisi örnek olarak verebiliriz. Rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bir sefer heyeti kumandanına yazılı bir talimatname vererek “bunu falan yere gelmeden açma” demiş, kumandan da o yere geldiklerinde bu talimatnameyi açıp adamlarına okumuştur.⁵⁵

1.5. Mükâtebe

Sözlükte yazışmak, bir şeyi yazıp birine yollamak⁵⁶ manalarına gelen mükâtebe hadis ıstılahında hocanın, uzakta veya yakında bulunan bir öğrencisine hadisini bizzat yazarak veya başka birine yazdırarak göndermesidir.⁵⁷ Bu metot hadis tahammül yolları içerisinde beşinci sırada yer alır.

Bu yöntem icâzetli mükâtebe ve icâzetsiz mükâtebe olmak üzere ikiye ayrılır.

a) *İcâzetli mükâtebe*: İcâzetli mükâtebe Şeyhin “*sana yazdığımı rivâyet etmene izin verdim*” veya “*senin için yazdırdığımı rivâyet etmene izin verdim*” demesi ve buna benzer ifadeler kullanmasıyla gerçekleşir.⁵⁸ Mükâtebe metodunun bu şekli sıhhat ve kuvvet bakımından İcâzetli Münâvele ile eşdeğerdir.⁵⁹

b) *İcâzetsiz mükâtebe*: Hocanın birine bir kısım hadisleri yazdırıp icâzetine izin vermeksizin göndermesi şeklinde olur.⁶⁰ Kâdî İyâz (544/1149), Ebu'l-Hasen el-Mâverdî, el-Âmidî (631/1233) ve İbn Kettân (198/813) mükâtebenin bu şekline cevaz vermezken; Eyyûb es-Sahtiyânî (131/749), Mansûr, Leys, İbn Sa'd (230/845), İbn Ebî Sabura gibi mütekaddimûn âlimleri ve müteahhirûn âlimlerinin çoğu buna cevaz vermiştir.⁶¹

Mükâtebe metoduyla hadis rivâyetinde kullanılacak en sıhhatli lafızlar “*ketebe ileyye fülânün, haddesenâ fülânün veya ahberanî fülânün mükâtebeten veya kitâbeten*” lafızları ve buna benzer ifadelerdir.⁶² Nitekim Ahmed b. Mansûr mükâtebe metoduyla hadis rivâyetinde kullanılacak en doğru lafızların bu lafızlar

⁵⁵ Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, s. 253.

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 700; Firuzâbâdî, *Kâmûsü'l Muhît*, s. 129.

⁵⁷ Aydın, *Hadîs İstılahları Sözlüğü*, s. 207.

⁵⁸ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 343.

⁵⁹ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 343.

⁶⁰ Tahhân, *Teyisru Mustalâhi'l-Hadîs*, s. 184.

⁶¹ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 343.

⁶² Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, s. 255-257; Naîm, *Hadîs Usûlü*, s. 422, 423.

olduğunu söylemiş ve vera', nezâhet, taharrî ehliyle seleften bir cemaâtın bu yolu tuttuğunu zikretmiştir.⁶³

Bu metodla rivâyet esnasında ahberenâ ve haddesenâ lafızlarının mutlak olarak kullanılması câiz değildir. Ancak Leys, Mansûr, hadis uleması ve otorite hadisçiler bu lafızların mükâtebe yoluyla hadis rivâyetinde mutlak olarak kullanılmasına cevâz vermişlerdir.⁶⁴ Buna örnek olarak şu olayı zikredebiliriz: Şu'be b. Haccâc, Mansûr'a "*bana yazdığın hadisleri tahdîs edeyim mi?*" diye sorduğunda, "*sana yazdığımda, ben onları tahdîs etmiş olmuyor muyum?*" cevabını vermiştir. Yine Eyyûb es-Sahtiyânî de Şu'be'nin buna benzer bir sorusuna aynı mukabelede bulunmuştur.⁶⁵

1.6. İ'lâm

إِعْلَام filinin masdarı olan i'lâm sözlükte bildirmek manasına gelir.⁶⁶ Hadis ıstılahında ise şeyhin bir hadisi veya hadis kitabını kendi hocasından tahammül etmiş dolayısıyla rivâyet hakkına sahip olduğunu talebesine bildirmesidir.⁶⁷ Başka bir deyişle şeyhin rivâyet hakkına sahip olduğu hadisleri, talebesine "*Bunu benden rivâyet et veya bunu rivâyet etmene izin verdim*" demeksizin bildirmesidir.⁶⁸ Bu metot hadis tahammül yolları içerisinde altıncı sırada yer almaktadır.

İ'lâm metoduyla hadis rivâyeti hususunda iki görüş ortaya çıkmıştır. İbn Cüreyc, İbn Sabbâğ Şâfî, Ebu'l-Abbâs Velîd b. Bekr gibi birçok hadis âlimi, fıkıh, usûl ehli ve Zâhiriyye mezhebine bağlı kimseler bu metodla rivâyeti bir çeşit icâzet olarak değerlendirip câiz görmüşlerdir.⁶⁹ Şeyhin talebesinin zayıflığından dolayı icâzet vermediği gerekçesiyle Hadisçilerin ve diğer âlimlerin az bir kısmı bu şekildeki rivâyeti caiz görmemişlerdir.⁷⁰

⁶³ Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye**, s. 297.

⁶⁴ Koçyiğit, **Hadîs Usûlü**, s. 255, 256.

⁶⁵ Koçyiğit, **Hadîs Usûlü**, s. 256.

⁶⁶ Seyyid Abdulmecîd Gavrî, **Mu'cemü'l-Mustalahâtî'l-Hadîsiyye**, s. 136.

⁶⁷ Aydın, **Hadîs İstılahları Sözlüğü**, s. 133.

⁶⁸ Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 175; Koçyiğit, **Hadîs Usûlü**, s. 257.

⁶⁹ Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 345; İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 175.

⁷⁰ İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 176. Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 346; Tahhân, **Teyisru Mustalâhi'l-Hadîs**, s. 185.

Bu mettotta “*Hocam bana şu şekilde bildirdi*”⁷¹ veya *bu benim rivâyetimdir*”⁷² gibi ifadeler kullanılır.

1.7. Vasiyyet

Sözlükte talimat, vasiyet, direktif anlamına gelen وصية vasiyet kelimesi⁷³ hadîs ıstılâhında bir şeyhin rivâyet ettiği kitabını vefat ederken veya yolculuğa çıkarken birisine vasiyyet etmesidir.⁷⁴ Bu metot tahammül yolları içerisinde yedinci sırada yer alır.

Vasiyyet metoduyla rivâyet hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Seleften Muhammed b. Sîrîn ve Ebû Kılâbe bu metotla hadis rivâyetine cevaz vermişlerdir.⁷⁵ Kâdî İyâz ise şeyhin, kitabını vasiyyet etmesinin iznin bir çeşidi, arz ve münâvelenin bir benzeri olduğunu söylemiş, hatta i’lâma daha yakın olduğunu zikretmiştir.⁷⁶ İbnü’s-Salâh ise bunun tam aksini savunarak vasiyyet metodunu i’lâm ve münâvele metoduna benzetmenin doğru olmadığını ileri sürmüştür.⁷⁷ Hatib el-Bağdâdî vasiyyet metoduyla ilgili görüşünü şu şekilde beyan etmiştir: “*Bir âlimin kitaplarını bir adama vasiyyet etmesiyle, âlimin ölümünden sonra, o adamın, onun kitaplarını satın alması arasında hiçbir fark yoktur. Bundan dolayı (vasiyyet veya satın alma yoluyla bu kitapları elde eden) adamın o kitaplardan rivâyet etmesi arasında hiçbir fark yoktur. Bu sebeple adamın o kitaplardan rivâyet etmesi, ancak vicâde metoduyla caiz olabilir. İdrak ettiğimiz bütün ilim ehli bu görüştedir.*”⁷⁸

Vasiyyet metoduyla hadis rivâyetinde bir râvî “*falan bana şunu vasiyet etti* veya *falan bana vasiyet yoluyla tahdis etti*” şeklinde lafızlar kullanır.⁷⁹

1.8. Vicâde

Vicâde lügatte bulmak manasına gelen وَجَدَ fiilinin masdarıdır.⁸⁰ Hadis ıstılâhında ise talebenin, hocasının rivâyet ettiği hadisleri bizzat yazısıyla yazılı

⁷¹ Tahhân, *Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs*, s. 186.

⁷² Çakan, *Hadîs Usûlü*, s. 189.

⁷³ Râzî, Muhammed b. Ebû Bekr, *Muhtârüs-Sihâh*, Mektebetü Lübnân, Beyrut 1410/1989 s. 640.

⁷⁴ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 347.

⁷⁵ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 347.

⁷⁶ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 347.

⁷⁷ İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-Hadîs*, s. 177.

⁷⁸ Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, s. 305.

⁷⁹ Tahhân, *Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs*, s. 186.

⁸⁰ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, s. 347.

olarak bulması anlamına gelmektedir. Bu şekilde elde edilen rivâyetlerde talebenin hocasından icâzet ve semâ'sı bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu metodla gelen rivâyetler munkatı hükmündedir.⁸¹

Vicâde metoduyla amel edilmesi hususunda âlimler arasında farklı görüş beyan edenler bulunmaktadır. Mâlikî fukahâsı ve muhaddislerin çoğu bu metodla rivâyet edilen hadislerle amel etmeyi câiz görmezken; İmam Şafîî, ashabı ve İmam Nevevî⁸² kitaba güven olunduğu takdirde bu hadislerle amel etmenin vacip olduğunu söylemişlerdir.⁸³ İbnü's-Salâh “şayet bunlarla amel edilmeyecek olursa, menkul ile amel kapısını kapatmak gerekir”⁸⁴ sözüyle bu görüşü savunmuştur.

Vicâde metoduyla rivâyet esnasında râvî “bunu falanın yazısıyla buldum veya falanın yazısıyla okudum”⁸⁵ gibi lafızlarla bulduğu hadisi veya hadis kitabını nakleder. Bu metoda misal olarak şu hadisi örnek verebiliriz:

حدثنا علي بن عبد الله حدثنا معاذ بن هشام قال وجدت في كتاب أبي بخط يده ولم أسمع منه قال قتادة عن يحيى بن مالك عن سمرة بن جندب النبي صلى الله عليه وسلم قال احضروا الذكر وادنوا من الإمام فإن الرجل لا يزال يتباعد حتى يؤخر في الجنة وإن دخلها

Bize Ali b. Abdillâh rivâyet etti (dedi ki), bize Muâz b. Hişam rivâyet edip şöyle dedi: Babamın kitabında kendi el yazısıyla şunu buldum, bunu ondan işitmedim: Katâde, Yahyâ b. Mâlik'den, o da Semûre b. Cündeb'den naklen dedi ki, Allah'ın Peygamberi (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Zikirden (ibaret olan Cuma namazına) katılın ve imama yaklaşın. Zira kişi (iyi şeylerden) uzak durmaya devam ederse sonunda, içine girmiş olsa da Cennet'te geriye bırakılır.”⁸⁶

Buraya kadar tezimizin anlaşılmasına yardımcı olacağını düşündüğümüz tahammül ve edâ metodları hakkında bilgi verdik. Bunun yanında kaynak olarak kullandığımız kitaplarda geçen ve hadis hırsızlığı ile itham edilen râvîler hakkında kullanılan cerh ve ta'dîl lafızlarından da bahsetmemiz uygun olacaktır.

⁸¹ Tahhân, **Teyşîru Mustalâhi'l-Hadîs**, s. 186, 187; Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 347.

⁸² Nevevî, **et-Takrîb ve't-Teyşîr**, s. 119.

⁸³ Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 350.

⁸⁴ İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 180, 181.

⁸⁵ Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 348; Koçyiğit, **Hadîs Usûlü**, s. 259; bkz. Vicade metoduna delalet eden lafızlar için bkz. Çakan, **Hadîs Usûlü**, s. 190.

⁸⁶ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünenü Ebî Dâvûd**, Dâru'r-Risâletü'l-Âlemiyye, Beyrut 1430/2009, Salât, 231, no. 1108.

1.2. Cerh ve Ta'dîl Lafızları

Tezimizde kullandığımız ta'dîl lafızları şunlardır:⁸⁷

1. **Sika** ثقة : Güvenilirdir. Ta'dîl'in birinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin hadisleri delil olarak kullanılır.

2. **Sadûk lehû evhâm** صدوق له أوهام : Yanlışları çok olan bir sâdıktır. İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre ta'dîlin beşinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin hadisleri i'tibâr için kullanılır.

3. **Makbûl** مقبول : Hadisi makbuldür. İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre ta'dîlin altıncı mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin hadisleri i'tibâr için kullanılır.

4. **Sadûk** صدوق : Doğru sözlüdür. Sehâvî'ye göre ta'dîlin beşinci mertebesinde, İbn Hacer'e göre ta'dîlin dördüncü mertebesinde, Zehebî'ye göre ta'dîlin üçüncü mertebesinde, İbn Ebî Hâtim'e göre ta'dîlin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvîlerin hadisleri i'tibâr için kullanılır.

5. **Sâlihu'l-hadîs** صالح الحديث : Hadisi doğrudur. Zehebî ve Irâkî'ye göre ta'dîlin dördüncü mertebesinde, İbn Hacer'e göre ta'dîlin altıncı mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin hadisleri i'tibâr için kullanılır.

6. **Lâ be'se bih** لا بأس به : Hadisinde bir sakınca yoktur. Zehebî, İbn Hacer ve Irâkî'ye göre ta'dîlin üçüncü mertebesinde. Bu lafızla itham edilen râvînin hadisleri i'tibâr için kullanılır.

7. **Leyse bih be's** ليس به بأس : Hadisinde bir sakınca yoktur. Zehebî, İbn Hacer ve Irâkî'ye göre ta'dîlin üçüncü mertebesinde. Bu lafızla itham edilen râvînin hadisleri i'tibâr için kullanılır.

⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1371/1952, I, 10, 11; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, **Mizânü'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1382/1963, I, 1, 4 (Mukaddime kısmı).

Tezimizde kullandığımız cerh lafızları ise şunlardır:⁸⁸

1. Leyyinu'l-hadîs لين الحديث : Hadiste gevşektir, rivâyetleri yazılabilir. İbn Ebî Hâtim'e göre cerhin birinci mertebesinde, Zehebî ve Irâkî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde, Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin hadisleri i'tibâr için kullanılır.

2. Metrûku'l-hadîs متروك الحديث : Hadisi terkedilmiştir. İbn Ebî Hâtim'e göre cerhin dördüncü mertebesinde, İbn Hacer, Zehebî ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde, Irâkî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri yazılmaz, terkedilir.

3. Münkeru'l-hadîs منكر الحديث : Hadisi reddedilmiştir. Zehebî'ye göre cerhin dördüncü mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için yazılır.

4. Leyse bi şey' ليس بشيء : Bir şey değildir. İbn Hacer ve Zehebî'ye göre cerhin dördüncü mertebesinde, Irâkî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Zehebî'ye göre bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için yazılır. İbn Hacer ve Irâkî'ye göre ise bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

5. Leyse bi kaviyy ليس بقوي : Kuvvetli değildir. İbn Ebî Hâtim'e göre cerhin ikinci mertebesinde, Irâkî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için yazılır.

6. Leyse bi sika ليس بثقة : Güvenilir değildir. Zehebî ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde, Irâkî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

7. Lâ yusâvî şey'en لا يساوي شيئاً : Bir çekirdek bile etmez. Irâkî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin dördüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

⁸⁸ Burada zikrettiğimiz cerh lafızları için bkz. Mustafa b. İsmail, Ebü'l-Hasen, **Şifâü'l-Alîl bi Elfâzi ve Kavâidi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1991, 23-282; Gül, Recep Emin, **Hadîs İlminde Cerh-Ta'dîl Mertebeleri**, ATÜİF Dergisi, sayı. 43, s. 363-377, 2015.

8. Leyse bi Hucce ليس بحجة : Hadisi delil değildir. Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için kullanılır.

9. Vaddâ' وضاع : Uydurmacıdır. Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin birinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

10. Tüküllime fih تكلم فيه : Tenkit edilmiştir. Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için kullanılır.

11. Yesriku'l-hadîs يسرق الحديث : Hadis çalar. Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.⁸⁹

12. Müttehemun bi'l-vad' متهم بالوضع : Hadis uydurmakla itham edilmiştir. Irâkî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

13. Mücme'un alâ terkîh مجمع على تركه : Terki üzerine icma vardır. İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

14. Müttefekun alâ terkîh متفق على تركه : İttifakla terkedilmiştir. Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

15. Fîhi da'fun فيه ضعف : Kendisinde az zayıflık vardır. İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde, Zehebî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

16. Fîhi makâl فيه مقال : Hakkında tenkit vardır. Irâkî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için kullanılır.

17. Fîhi nazar فيه نظر : Hakkında görüş vardır. Zehebî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde, Irâkî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde, Sehâvî'ye göre cerhin altıncı

⁸⁹ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 289-301.

mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir. Sehâvî'ye göre bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için kullanılır.

18. Sâkıt ساقط : Hadisi sakıttır, geçersizdir. Zehebî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

19. Hâlik هالك : Hadisi hâliktir, geçersizdir. Zehebî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

20. Lâ yu'teberu bih لا يعتبر به : İtibar edilmez. Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

21. Lâ yüktebü hadîsüh لا يكتب حديثه : Hadisi yazılmaz. Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

22. Lâ yuhteccu bih لا يحتج به : Hadisi delil olmaz. Zehebî, Irâkî, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için kullanılır.

23. Seyyü'l-hıfz سيئ الحفظ : Hafızası kötüdür. Zehebî, Irâkî ve Sehâvî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için kullanılır.

24. Deccâl دجال : Büyük yalancıdır. Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin birinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

25. Yedau'l-hadîs يضع الحديث : Hadis uydurur. Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin birinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri reddedilir.

26. Daifu'l-hadîs ضعيف الحديث : Hadisi zayıftır. İbn Ebî Hâtim'e göre cerhin üçüncü mertebesinde, Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyeti i'tibâr için yazılır.

27. Vâhin واه : Zayıftır. Sehâvî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde, İbn Hacer ve Zehebî'ye göre cerhin dördüncü mertebesinde, Irâkî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyeti, Irâkî ve İbn Hacer'e göre reddedilir, diğerlerine göre i'tibâr için yazılır.

28. Kezzâb كذاب : Yalancıdır. İbn Ebî Hâtim'e göre cerhin dördüncü mertebesinde, Irâkî ve Zehebî'ye göre cerhin birinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri terkedilir.

29. Zâhibu'l-hadîs ذاهب الحديث : Hadisi reddedilmiştir. İbn Ebî Hâtim'e göre cerhin dördüncü mertebesinde, Zehebî, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde, Irâkî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri terkedilir.

30. Lâ tehillü'r-rivâyetü anh لا تحل الرواية عنه : Ondan rivâyet etmek helâl değildir. Sehâvî'ye göre cerhin dördüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri terkedilir.

31. Lâ tehillü kitâbetü hadîsih لا تحل كتابة حديثه : Hadisinin yazılması helâl değildir. Sehâvî'ye göre cerhin dördüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri terkedilir.

32. Terakûh تركوه : Hadisini terkettiler. Irâkî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde, İbn Hacer ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri terkedilir.

33. Sadûkun lâkinnehû gayru hucce صدوق لكنه غير حجة : Sadûktur, ancak hadisi delil değildir. Zehebî ve Irâkî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde yer alır. Bu lafızla itham edilen râvînin rivâyetleri i'tibâr için kullanılır.

İKİNCİ BÖLÜM

SERİKATÜ'L-HADİS KAVRAMI

2.1. “SERAKA” FİİLİNİN LUGAT MANASI

Arapça’da سرق (seraka) fiili, birinin malını çalmak, başkasının malını gizlice almak, çalmak⁹⁰ demektir. لص (lassa) fiili de hırsızlık manasında kullanılır. Arap edebiyatında başkasına ait bir söz veya şiiri sahiplenmek anlamında kullanılan intihâl kelimesi, seraka fiiliyle aynı anlamda kullanılmış ve çalınmış şiir manasında “es-serikatü’ş-şi’riyye” kalıbıyla ifade edilmiştir. Bu fiil iftiâl babına sokulduğunda ise kulak hırsızlığı yapmak, baktığında gizlice bakmak manasına gelir.⁹¹

سَرَقَ fiili Kur’ân’ı Kerîm’de mevcut haliyle yer almakla birlikte farklı şekillerde de kullanılmıştır.

Mâide sûresinde hırsızlık yapan erkeğin ve kadının ellerinin kesilmesiyle ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır: “*Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”⁹²

İslâm hukukunda had cezasını gerektiren hırsızlık eylemi bu ayette سَرَقَ fiiliyle ifade edilmiş, müzekker için السَّارِقُ müennes için السَّارِقَةُ kelimesi kullanılmıştır.

Yûsuf sûresinde Hz. Yûsuf (a.s.)’ın kıssası anlatılırken üç ayette dört kez geçmektedir:

“*Yûsuf onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: "Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz."*”⁹³ Bu ayette seraka fiili لَسَارِقُونَ şeklinde te’kidli olarak geçmektedir.

Dediler ki: “*Allah'a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.*”⁹⁴ ayetinde سَارِقِينَ şeklinde kullanılmıştır.

⁹⁰ İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, **es-Sihâh Tâcü'l-Lügati ve Sihahi'l-Arabiyye**, Thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dârü'l İlm-i Li'l-Melâyîn, Beyrût, 1990, IV, 1496.

⁹¹ Durmuş, İsmâîl, “İntihâl” maddesi, **DİA**, XXII, 347-350.

⁹² Mâde Sûresi, 5/38.

⁹³ Yûsuf Sûresi, 12/70.

Dediler ki: "Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yûsuf bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, "Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor." dedi.⁹⁵

"Siz babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık yaptı, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik."⁹⁶ Bu ayetlerde seraka fiili lügat manasına paralel olarak bizzat "çalmak" manasında kullanılmıştır.

Hicr suresinde "Ancak kulak hırsızlığı eden olursa, onu da parlak bir ateş takip etmektedir."⁹⁷ buyurulmaktadır. Bu ayette *إِسْتَرْقَ* şeklinde geçen seraka fiili "kulak kabartmak" manasında kullanılmıştır.

Mümteherine suresinde de hırsızlıkla ilgili seraka fiili hakiki manasında kullanılmıştır:

"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşturmak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

98

Hadislerde ise seraka fiili birçok yerde kullanılmıştır:

Ebû Hureyre (r.a)'dan rivâyete göre Rasûlullah (s.a.v.) "Zina eden kişi zina ettiği sırada mümin olduğu halde zîna etmez. Hırsız kişi de hırsızlık ettiği sırada mümin olduğu halde hırsızlık yapmaz."⁹⁹ buyurmuştur.

Başka bir hadiste "İnsanların hırsızlıkta en ileri olanı, kendi namazından çalan kimsedir." Ey Allâh'ın Rasûlü, kişi namazından nasıl hırsızlık yapar? denildi. Rasûlullah, "Rukûsunu ve secdesini tam yapmaz. Bu namazdan çalmaktır. İnsanların

⁹⁴ Yûsuf Sûresi, 12/73.

⁹⁵ Yûsuf Sûresi, 12/77.

⁹⁶ Yûsuf Sûresi, 12/81.

⁹⁷ Hicr Sûresi, 15/18.

⁹⁸ Mümteherine Sûresi, 60/12.

⁹⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî **Sahîhi-Buhârî**, Dâru İbn'i Kesîr, Beyrut 1423/2002, 74 Eşribe 1, no. 5578; et-Tirmizî, **Sünen**, İmân 11, no. 2625.

en cimrisi de selâm (verip alma) da cimri davranandır.”¹⁰⁰ buyurdu. Bu hadislerde seraka fiili hırsızlık yapmak manalarında kullanılmıştır.

2.2. SERİKATÜ’L-HADÎS’İN ISTİLÂHÎ MANASI VE HADÎS USÛLÜ’NDEKİ KONUMU

Muhaddislerin çoğu Hadis usûlü eserlerinde “serikatü’l hadîs” kavramıyla ilgili müstakil bir başlığa yer vermemişlerdir. Söz konusu Hâkim en-Nisâbü’rî (405/1014), Hatîb el-Bağdâdî (463/1071), İbnü’s-Salâh (643/1245), Nevevî (676/1277), Irâkî (806/1404), Beykûnî (1080/1699), Süyûtî (911/1505) gibi muhaddislerin hadis usulüne dair yazdıkları eserleri incelediğimizde hadis hırsızlığıyla ilgili herhangi bir bulguya veya konu olarak müstakil bir başlığa rastlayamadık.

Zehebî (748/1348), Sehâvî (902/1496), İbn Dakîkul’Îd (702/1302) gibi muhaddisler ise hadîs usûlüne dair yazdıkları eserlerde hadis hırsızlığını “maklûb hadîs” konusu içerisinde maklûbun bir türü olarak ele almışlardır. Buna ek olarak Sehâvî’nin, “Fethu’l Muğîs” adlı eserinde, mevzû hadis içerisinde de hadis hırsızlığına değindiğini görmekteyiz. Sehâvî, mevzû hadis içerisinde seraka سرق (çaldı) fiilini kullanarak hadis hırsızlığına atıfta bulunmuştur.¹⁰¹

Zehebî “Mûkîza” adlı eserinde kasıtlı olarak hadis metnine onun aslında olmayan başka bir sened ekleyen kişiyi سارق الحديث (hadis hırsızı) olarak nitelendirmiş ve bu râvînin فلان يسرق الحديث (falan hadis çalar) ifadesiyle itham edileceğini nakletmiştir.¹⁰² Yine Zehebî, bir hadisi işitmediği halde başkasından duyduğunu iddia eden kişiyi de aynı hükme tabi tutmuştur.¹⁰³

Sehâvî hadis usûlüne dair yazdığı eserde hadis hırsızlığını iki şekilde açıklamıştır. Birinci tarif: “Bir râvînin rivâyeti olarak meşhur olan bir hadisi, o râvî yerine aynı tabakadan başka bir râvîyi ekleyerek hadisi garip ve mergup göstermektir.”¹⁰⁴ İkinci tarif ise “bir hadisin rivâyetinde tek kalan bir râvîye, hadisi

¹⁰⁰ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân b. el-Fazl, **Sünen**, Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut 1434/2013, 5 Salât 78, no. 1466.

¹⁰¹ Bkz. Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, II, 123-126.

¹⁰² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, **el-Mûkîza fî İlmi Mustalahi’l-Hadîs**, Thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, Dârü’s-Selâm, Kâhire, 1436/2015, s. 60.

¹⁰³ Zehebî, **el-Mûkîza**, s. 60.

¹⁰⁴ Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, II, 290.

çalan kişinin gelip aynı hadisi o râvînin şeyhinden kendisinin de duyduğunu iddia etmesidir."¹⁰⁵

Bu açıklamalardan hadis hırsızının sadece hadisi çalmakla kalmayıp aynı zamanda onu duyduğunu iddia etmek gibi bir özelliğinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla iddia etmek eylemi hadis hırsızlığı meselesinde ayırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Sehâvî'nin hadis hırsızlığını tanımladığı bu ifadesi hadis çalma şeklinin sadece bir boyutunu oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu tarifler tam olarak hadis hırsızlığını ifade etmekte eksik kalmaktadır.

İbn Dakîkul'Îd (702/1302) "*el-İktirâh*" adlı eserinde rivâyet pazarı oluşturmak için hadiste gariplik meydana getiren ve hadisin senedinde değişiklik yapan râvîye "*yesrikü'l-hadîs*" (hadis çalar) ifadesinin kullanılacağını beyan etmiştir.¹⁰⁶

Cezâirî "*Tevcîhü'n-Nazar*" adlı eserinde "*Sâlim'in rivâyeti ile meşhur olan bir hadisi Sâlim'i kalb ederek yerine Nâfi'i; Mâlik'in rivâyeti ile meşhur olan bir hadisi Mâlik'i kalbederek yerine Ubeydullah b. Ömer'i koyarak nakletmek, isnâdda kalbin birinci kısmına girer ki, bunu yapan yalancı râvîlerden Hammâd b. Amr en-Nasîbî'dir. Denilmiştir ki: Kendisine "hadis çalar" denilen kişi, işte bu kişidir. Bazen aynı hadis için "mesrûk-çalıntı hadis" de denir. Bu durumda "hırsızlık" fiili, ancak isnâdda değiştirilen râvînin o hadisi rivâyet etmede tek kalması/infirad etmesi durumunda ortaya çıkar. İşte bu durumda "değiştiren kişi o değiştirdiği kişiden bu hadisi çaldı denilmesi garip karşılanmaz."*¹⁰⁷ şeklinde açıklamada bulunarak hadis hırsızlığına temas etmiştir. Görüldüğü gibi bir hadisin asıl râvîlerini değiştirerek isnâdda kalb meydana getiren râvîler, muhaddisler tarafından "hadis çalar" lafzıyla ifade edilmiştir.

Çağdaş bazı hadis usûlü kitaplarında ise mablûb hadis açıklanırken ve hadis hırsızlığıyla ilgili yapılan çalışmalarda Zehebî, Sehâvî ve İbn Dakîkul'Îd referans

¹⁰⁵ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 290.

¹⁰⁶ İbn Dakîkul'Îd Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Ali el-Kuşeyrî el-Kusî, **el-İktirâh fî Beyâni'l-Istılâh**, Şirketü Dâri'l-Meş'ârî, Beyrût, 1428/2006, s. 27.

¹⁰⁷ el-Cezâirî, Tâhir b. Muhammed Sâlih b. Ahmed es-Sem'ûnî el-Hasenî, **Tevcîhü'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser**, Dârü's-Selâm, Beyrut, 1430/2009, II, 578.

gösterilerek hadis hırsızlığına temas edilmektedir. Dolayısıyla mezkûr muhaddisler hadis usulü eserlerinde hadis hırsızlığı meselesine kaynaklık etmektedirler.

Hadis hırsızlığıyla ilgili bir eser kaleme alan çağdaş hadis araştırmacılarından Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir, “*el-Beyân ve’t-Ta’rîf*” adlı eserinde hadis hırsızlığını şu şekilde tarif etmiştir: “Bir râvînin bir muhaddisten işitmediği halde ondan işittiğini iddia etmesi veya kendisinin olmayan hadisi yahut kitapları başka bir yerden aşırarak rivâyette bulunmasıdır.”¹⁰⁸ Buna benzer başka bir ta’rîf ise şöyledir: “Bir kimsenin, bir hocadan duymamış veya muteber bir yolla almamış olduğu bir hadisi ondan duymuş veya muteber bir yolla almış olduğunu iddia etmesi veya bir hocadan geldiği bilinen bir hadisi bu hocanın tabakasındaki diğer bir hocaya nispet etmesidir.”¹⁰⁹

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi hadis hırsızının, herhangi bir hadisi, hadis malzemesini (Kitap, sahife vb.) rivâyet etme hakkına sahip olmaması, kasıtlı olarak hadiste gariplik meydana getirmesi, hadisi muhaddisten işittiğine dair ortaya iddia atması, hadis hırsızlığının en temel unsurlarıdır. Râvînin rivâyet hakkına sahip olmamasından kasıt, hadisi muteber tahammül ve edâ yollarından biriyle rivâyet etme yetkisinin bulunmaması demektir. Sârik’ın bu davranışını intihale benzetebiliriz.¹¹⁰

Günümüzde intihâl yapmak nasıl ki akademik bir suç sayılıyorsa, hadis hırsızının da hadisi kimden aldığını doğru bir şekilde açıklamaması hadis münekkitleri tarafından bir cerh sebebi sayılmıştır. Çünkü râvî, hakkı olmadan başkasına ait bir hadisi kendi rivâyetiymiş gibi gösterip başkasına rivâyet etmektedir. Bununla kalmayıp hadisin gerek senedine gerekse metnine müdahale edip onda bir takım değişiklikler yaparak muhatabını da yanıltmaktadır. Hadis hırsızı, hadisin bilinen râvîsini devre dışı bırakmakta dolayısıyla hadisin orijinal senedine de halel getirmektedir. Bu durumda hadis hırsızlığını, kişi haklarına aykırı bir eylem olarak yorumlayabiliriz.

¹⁰⁸ Muvaffak b. Abdillâh b. Abdulkâdir, *el-Beyân ve’t-Ta’rîf bi-Serikati’l-Hadîsi’n-Nebeviyyi’s-Şerîf*, Dârü’t-Tevhîd, Riyad, 2007, s. 46.

¹⁰⁹ Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 276; Benzer tanımlar için bkz. Ali Kuzudişli, *Hadis Hırsızı (sâriku’l-hadîs): Bir Cerh Teriminin Anlattıkları*, GÜİF Dergisi, cilt. 4, sayı: 8 2015, s. 46; Efendioğlu, Mehmet, “Mesrûk” maddesi, *DİA*, XXVIII, 336.

¹¹⁰ A’zamî hadis hırsızlığını te’lif haklarına benzetmiştir. Bkz. el-A’zamî, Muhammed Mustafa, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, Trc. Hulusi Yavuz, İstanbul 1993, s. 183.

Bu açıklamalardan sonra hadis hırsızlığını genel olarak “bir râvînin hadis rivâyet etme yetkisi olmadığı halde, kendisine menfaat sağlamak için başka bir râvînin rivâyet yetkisinde bulunan bir hadisi, hadis kitabını veya hadis cüzünü aşırıp onda birtakım değişiklikler yaparak kendisine nispet etmesi veya o hadis üzerinde tasarrufta bulunmasıdır.” şeklinde tarif edebiliriz.

2.3. HADİS HIRSIZLIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE CERH MERTEBELERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Muvaffak’ın tespitine göre hadis hırsızlığından en erken dönemde bahseden İbn Şihâb ez-Zührî (50/125)’ dir.¹¹¹ Evzâî Zührî’nin *كَانَ إِذَا جَاءَ الْحَدِيثُ لَا يُعْرِفُ قَالَ* (bilinmeyen bir hadis geldiğinde çalıntı denirdi) sözünü nakletmiştir.¹¹² Yûnus ise Zührî’den onun şu sözünü nakletmiştir: *إِذَا سُرِقَ الْحَدِيثُ زِيدَ فِيهِ وَحُسِّنَ* (Hadis çalındığında ona ziyade edilir ve güzelleştirilirdi.)¹¹³ Tâbiûn neslinin en önemli âlimlerinden sayılan Zührî’nin yaşadığı dönem dikkate alındığında bu kavramın H. II. asırda kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹¹⁴ Zührî’den sonra gelen muhaddislerin birçoğu hadis hırsızlığına temas etmişler ve bu tabirin kullanımı zamanla yaygınlaşmıştır.¹¹⁵ Öte yandan hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin vefat tarihleri de hadis hırsızlığının tarihiyle ilgili bizlere ipucu vermektedir. Bu râvîlerin vefat ettikleri tarihler genellikle H. II. asır ile VI. asır arasındadır. Bu durumda hadis hırsızlığının H. II. asır ile VI. asır aralığında olduğu söylenebilir. H. V. asırdan sonra genel olarak hadis ilminin gelişimini tamamlaması ve isnâd sisteminin sistemleşmesiyle, hadis hırsızlığı değerini kaybetmiştir.¹¹⁶

¹¹¹ Zührî’nin tercemesi için bkz. Ebû’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, **Vefeyâtü’l-A’yân ve Enbâ’ Ebnâ’i’z-Zamân**, Dâru’s-Sâder, Beyrût, 1397/1977, IV, 177-179; Muvaffak, **el-Beyân ve’t-Ta’rîf**, s. 56.

¹¹² İbn Adiyy, Ebû Ahmed Abdullah b. Abdillâh el-Cürcânî, **el-Kâmil fî Du’afâ’i’r-Ricâl**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997, I, 137.

¹¹³ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 138.

¹¹⁴ Hadis çalmak anlamında kullanılan “seraka” fiilini ilk kullanan âlimin, Osman b. Ebû Şeybe olduğu da söylenmiştir. Bkz. Karayîğit, Rahime, **Duafâ Literatüründe Serikatü’l-Hadîs Kavramı**, (Dan. Prof. Dr. Ahmet Yücel), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s. 9, 10.

¹¹⁵ Hadis hırsızlığına temas eden Muhaddisler ayrı bir başlık altında verilecektir.

¹¹⁶ Efendioğlu, “Mesrûk” maddesi, **DİA**, XXIX, 336.

Hadis hırsızlığı kavramını cerh mertebeleri içerisinde ilk kullanan muhaddis, müteahhirûn âlimlerinden Sehâvî'dir.¹¹⁷ O, cerh mertebelerini açıklarken, فلان يسرق (Falan hadis çalar) lafzını bizzat kullanmış ve bu lafzı cerhin üçüncü mertebesinde ele almıştır.¹¹⁸ Sehâvî cerhin üçüncü mertebesini açıklarken hadis hırsızlığının bazı yönlerine de temasta bulunmuştur. O, إذ سرقة الحديث أن يكون محدث (Hadis hırsızlığı, râvînin rivâyetinde tek kaldığı bir hadisi, hadisi çalan kişinin, aynı hadisi o râvînin şeyhinden kendisinin de duyduğunu iddia etmesidir), kaydıyla hadis hırsızlığından bahsetmiştir.¹¹⁹ Sehâvî'den sonra bu lafzı Leknevî (1848-1886) kullanmış ve فلان يسرق lafzını cerhin üçüncü mertebesinde ele almıştır.¹²⁰ Sehâvî ve Leknevî dışında Süyûtî (911/1505), İbn Hacer (852/1448), Irâkî (806/1404), Zehebî (748), İbnü's-Salâh (642/1245), Nevevî (676/1277), Hatîb el-Bağdâdî (463/1070) ve İbn Ebî Hâtim er-Râzî (277/890) gibi otorite hadisçiler ise ilgili eserlerinde “yesriku'l-hadîs” lafzını cerh mertebesi olarak zikretmemişlerdir. Söz konusu muhaddislerin bu kavramı cerh mertebesi içerisinde zikretmemiş olmaları, hadis çalan râvîleri “yalancılık” yahut “hadis uydurma” kapsamında ele almış olmalarından kaynaklanabilir. Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîler hakkında “hadis çalar” lafzının kullanımının yanında “yedau'l-hadîs” يضع الحديث (hadis uydurur), “metrûku'l-hadîs” متروك الحديث (hadisi terkedilmiştir), “deccâl” دجال (büyük yalancıdır), “kezzâb” كذاب (yalancının biridir) gibi lafızların ve benzerlerinin kullanılması da bunun açık bir göstergesidir.¹²¹

Muâsır hadisçiler, bu lafzı cerhin dördüncü mertebesinde ele almışlardır. Fulân yesriku'l hadîs فلان يسرق الحديث (falan hadis çalar) lafzı, söz konusu mertebelerde müttehemün bi'l-kizb بالکذب (yalancılıkla itham edilmiştir), müttehemün bi'l-vad' متهم بالوضع (hadis uydurmakla itham edilmiştir), sâkıt ساقط (sakıttır), hâlik هالك (sakıttır), zâhibu'l-hadîs ذاهب الحديث (hadisi sakıttır), Metrûku'l-hadîs متروك الحديث (hadisi terkedilmiştir), mücme'un alâ terkîh مجمع على تركه (terki üzerine icma vardır), hüve alâ yedeyy adlin هو على يدي عدل (terki üzerine icma vardır), hüve alâ yedeyy adlin هو على يدي عدل (terki üzerine icma vardır), hüve alâ yedeyy adlin هو على يدي عدل (terki üzerine icma vardır).

¹¹⁷ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 290; Ramazan Zeyyân, **Serikatü'l-hadisi's-şerîf ve Eseruhu fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Gazze, 2003, XI, sayı: 2, s. 53.

¹¹⁸ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 290.

¹¹⁹ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 290.

¹²⁰ Ebü'l-Hasenat Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalim b. Muhammed Eminillah es-Sihâlevî el-Leknevî, **er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Beyrut 2004/1425, s. 176.

¹²¹ Zeyyan, **Serikatü'l-Hadîs**, s. 53.

(mahvolmuştur), terekûh تركوه (hadisini terk ettiler), leyse bi sika ليس بثقة (güvenilir değildir), lâ yu'teberu bih لا يعتبر به (i'tibâr edilmez), lâ yu'teberu hadîsüh لا يعتبر حديثه (hadisine i'tibar edilmez) gibi cerh lafızlarıyla birlikte zikredilmiştir.¹²²

Kısaca, hadis tarihinde Zührî'yle kullanımına başlanan hadis hırsızlığı kavramı, cerh ve tadîl ilminde bir râvînin cerh edilme sebebi olarak kayda geçmiş, usul yazıcılığının başlamasıyla birlikte hadis ilminde ıstılah halini almış ve mesrûk hadis, serikatü'l hadis gibi kavramlarla ifade edilmiştir.

2.4. HADİS HIRSIZLIĞINA DELÂLET EDEN LAFIZLAR

Rical kaynaklarında hadis hırsızlığı için sadece seraka fiili kullanılmamış farklı fiiller de kullanılmıştır. Bunun neticesinde bazı kalıp ifadeler kaynaklarda yerini almıştır. Söz konusu hadis çalmak anlamında kullanılan bazı fiiller şöyledir:

1. سَرَقَ (seraka: başka bir râvînin kitabını, hadis cüzünü veya hadisini çalmak anlamında)¹²³

2. لَصَّ (Lıss: hadis çalmak anlamında)¹²⁴

3. أَلَزَّقَ (elzeka: başkalarının tabakasına ismini iliştmek anlamında yahut senede râvî ikame etmek anlamında)¹²⁵

4. أَلْحَقَ (elhaka: başkalarının kitaplarına hadisler ilka etmek anlamında)¹²⁶

5. حَكَّ (hakke: bir esere asıl sahibinin ismini silerek kendi ismini yazmak anlamında)¹²⁷

6. أَخَذَ (ehaze: hadis kitabını, cüzünü veya bir hadisi bir şekilde almak, çalmak anlamında)¹²⁸

¹²² Leknevî, **er-Ref' ve't-Tekmîl**, 176; Nûruddîn İtr, **Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs**, Dâru'l-fıkr, Dimeşk, 2015/1436, s. 112; Tahhân, **Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs**, s. 173.

¹²³ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 333, no. 9347; İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Lisânü'l-Mîzân**, Thk. Abdulfettâh Ebî Gudde, Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Beyrut 1423/2002, VIII, 379, no. 8344.

¹²⁴ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dâiretü'l-Meârif-el-Osmânî, Haydarabâd, 1325/1907, I, 261-263.

¹²⁵ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 275, no. 1025. İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, II, 217, no. 1312; İbn Adıyy, **el-Kâmil**, III, 195-205.

¹²⁶ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 286, no. 6438.

¹²⁷ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **Târîhu Bağdâd**, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1422/2001, XII, 104, no. 5489.

7. جَرَّدَ (cerrade: bir eseri sahiplenmek yahut bir eserden intihalde bulunmak anlamında)¹²⁹

8. نَسَحَ (neseha: hadis nüshasından bir râvînin ismini silip başka bir râvînin hadisini ekleme anlamında)¹³⁰

9. عَوَّلَ (avvele), نَقَلَ (nekale), اِنْتَحَلَ (intehale)¹³¹

10. زَوَّرَ (zevvera: tabakaların sahtesini yapmak anlamında)¹³²

11. كَشَطَ (keşeta: başka râvîlerin isimlerini hadis nüshalarından silip kendi ismini yazması anlamında)¹³³

12. اِدَّعَاهُ (idda'âu: bir hadis kitabını, cüzünü veya hadisi şeyhten işittiğini iddia etmesi anlamında)¹³⁴

Hadis hırsızlığına delâlet eden kalıp ifadeler ise şöyledir:

1. يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (hadis çalar)¹³⁵

2. يَسْرِقُ الْحَدِيثَ وَ يَقْلِبُهُ (hadis çalar ve onu kalbeder)¹³⁶

3. يَسْرِقُ الْحَدِيثَ وَ يُوصِلُهُ (hadis çalar ve onu muttasıl yapar)¹³⁷

4. يَسْرِقُ الْحَدِيثَ عَنِ الثَّقَاتِ (sikarlardan hadis çalar)¹³⁸

5. كَانَ يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (hadis çalardı)¹³⁹

¹²⁸ Sehâvî, Ebû'l Hayr Şemsüddîn b. Abdîrahmân b. Muhammed, **ed-Dav'ü'l-Lâmî' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'**, Darü'l-Cîyl, Beyrut 1412/1992, IV, 66, 67.

¹²⁹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-Lâmî'**, IV, 66.

¹³⁰ Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yusûf b. ez-Zekî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1403/1983, XXX1, 433, no. 6868.

¹³¹ İbn Nedîm, bu fiilleri Sûlî'nin, Mersedî'nin "Eş'âru Kureyş" adlı eserinden intihalde bulunduğunu aktarıırken kullanmış ve bununla kitap hırsızlığını kastetmiştir. Bkz. İbn Nedîm, **Fihrist**, 143, 167, 168.

¹³² İbn Nukta, Ebû Bekr Muînüddîn Muhammed b. Abdilganî b. Ebî Bekr b. Şücâ' el-Bağdâdî, **Tekmiletü'l-İkmâl**, Thk. Abdulkayyûm Abdurabbî'n-Nebî, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, Mekke 1408/1987, IV, 194-196.

¹³³ İbn Nukta, **Tekmiletü'l-İkmâl**, IV, 194-196.

¹³⁴ İbn Hıbbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed el- Bustî, **Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn**, Thk. Abdulmecîd b. İsmâil es-Selefi, Dârü's-Sumey'î Riyâd 1420/2000, I, 171, no. 91; İbn Batta, **Tekmiletü'l-İkmâl**, IV, 194-196.

¹³⁵ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 119, no 34.

¹³⁶ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 472, 473, no. 489.

¹³⁷ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 180, 181.

¹³⁸ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 366, 367.

6. يَسْرِقُ الْحَدِيثَ أَوْ يَتَلَقَّطُ أَوْ يَتَلَقَّفُ (kulak kapartıp oradan buradan hadis çalar)¹⁴⁰

7. ¹⁴¹ كَانَ يُحَدِّثُ مِنْ كَتَبِ النَّاسِ عَنْ قَوْمٍ لَمْ يَرَهُمْ

8. ¹⁴² كَانَ مِنْ يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (hadis çalanlardandı)

9. ¹⁴³ كَأَنَّهُ يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (muhtemelen hadis çalardı)

10. ¹⁴⁴ لَصٌّ يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (hırsızdır, hadis çalar)

11. ¹⁴⁵ يُرَكِّبُ الْأَسَانِيدَ وَ يَضَعُ عَلَيْهَا أَحَادِيثَ (isnâdlar oluşturur ve oraya hadisler ekler)

12. ¹⁴⁶ يُرَكِّبُ الْأَسَانِيدَ عَلَى الْمُتَوْنِ (metinler üzerine senedler düzenler)

13. ¹⁴⁷ يَسْرِقُ حَدِيثَ الضَّعَافِ يُلْزِقُهَا عَلَى قَوْمِ ثَقَاتٍ (zayıflardan hadis çalar sikalara nispet eder)

14. ¹⁴⁸ كَانَ يَسْرِقُ كَتَبَ النَّاسِ (insanların kitaplarını çalardı)

15. ¹⁴⁹ أَلَزَقَ إِسْمَهُ فِي طَبَاقٍ (tabakalara ismini ilâştirirdi)

16. ¹⁵⁰ (hadis çalmakla itham edilmiştir)

¹³⁹ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, **Kitâbü'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn**, Thk. Abdullah el-Kâdî Ebü'l-Fedâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, I, 283, no. 1224.

¹⁴⁰ Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'**, Thk. Hassân Abdulmennân, Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, Beyrut 2004, III, 4178-4181, no. 6646.

¹⁴¹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 564, 565; Hafîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, III, 659-661, no. 1156; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 634, no. 7902.

¹⁴² Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 138, no. 550; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 607, 608, no. 755.

¹⁴³ İbn Hıbbân, **Kitabü'l-Mecrûhîn**, II, 322, no. 1007.

¹⁴⁴ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I, 261-263.

¹⁴⁵ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 472, 473, no. 530.

¹⁴⁶ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, V, 126, 127, no. 4683.

¹⁴⁷ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 567, 568; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 455, no. 7134; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VI, 494, no. 6362.

¹⁴⁸ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, II, 135; Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî, **Mu'cemü'l-Büldân**, Dâru's-Sâder, Beyrut 1397/1977, II, 178.

¹⁴⁹ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 275, no. 1025. İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, II, 217, no. 1312.

¹⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, **Kitâbü'l-Mevdûât**, Thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetü's-Selâfiyye, Medîne 1386/1966, I, 354; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 415, no. 1525.

2.5. HADİS HIRSIZLIĞINA TEMAS EDEN MUHADDİSLER

Aşağıda isimleri verilen muhaddisler, ricâl kaynaklarında hadis hırsızlığına temas etmişlerdir. Söz konusu muhaddislerin sayısının fazla olması ve özellikle hadis ilminde otorite olmaları her ne kadar usûl eserlerinde hadis hırsızlığına detaylı yer vermemiş olsalar da aslında hadis hırsızlığı meselesinden habersiz olmadıklarını göstermektedir. Araştırmamız sonucunda hadis hırsızlığından bahseden muhaddisler şunlardır:¹⁵¹

1. Zührî (124/742)¹⁵²
2. Muhammed b. Câbir b Talk el-Yemâmî (170-/786-)
3. Velîd b. Müslim (195/810)¹⁵³
3. Abdurrahman b. Mehdî (198/813-814)¹⁵⁴
4. Zeyd b. Mübârek (220-211/835-826)¹⁵⁵
5. Yahyâ b. Maîn (233/848)¹⁵⁶
6. Yezîd b. Muhammed el-Ezdî (334/945-946)¹⁵⁷
7. Muhammed b. Umeyr (234/849)¹⁵⁸
8. Ahmed b. Hanbel (241/855)¹⁵⁹
9. İbn Hıbbân (354/965)¹⁶⁰
10. Dârimî (255/869)¹⁶¹
11. Buhârî (256/870)¹⁶²
12. Muhammed b. Avf b. Süfyân et-Tâî (273-272/886-885)¹⁶³

¹⁵¹ Muvaffâk, **el-Beyân ve't-Ta'rîf**, s. 55-72.

¹⁵² Bkz. İbn Adıyy, **el-Kâmil**, I, 138.

¹⁵³ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XVIII, 48-50, no. 3413.

¹⁵⁴ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I, 263.

¹⁵⁵ Bkz. İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, VI, 315, no. 608.

¹⁵⁶ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, IV, 505, no. 4286.

¹⁵⁷ İbnü'l-Cevzî, **Duafâ'**, I, 283, no. 1224.

¹⁵⁸ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, IX, 149, no. 9033.

¹⁵⁹ Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'**, III, 4178-4181, no. 6646.

¹⁶⁰ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 445, 446, no. 1170; II, 394, no. 1108.

¹⁶¹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXXI, 433, no. 6868.

¹⁶² Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, III, 286, no. 6438; Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **el-Muğnî fi'd-Duafâ'**, İdâretü İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Katar 1987, II, 72, no. 4699.

13. Abdurrahman b. Muhammed b. el-İdrîs (277-275/890-888)¹⁶⁴
14. Abdurrahman b. Hirâş (283/896)¹⁶⁵
15. Ali b. Huseyn b. Cüneyd (291/903)¹⁶⁶
16. Ebû Ali en-Nîsâbûrî (349/960)¹⁶⁷
17. İbn Adıyy (365/976)¹⁶⁸
18. Merzubânî (384/994)¹⁶⁹
19. İbn Nedîm (385/995)¹⁷⁰
20. Dârekutnî (385/995)¹⁷¹
21. Ebubekr b. Merdeveyh (416/1025)¹⁷²
22. Ebû Ya'lâ el-Halîlî (446/1055)¹⁷³
23. Hatîb el-Bağdâdî (463/1071)¹⁷⁴
24. Muhammed b. Tâhir (507/1113)¹⁷⁵
24. Cûzekânî (543/1148)¹⁷⁶
25. İbnü'l-Cevzî (597/1201)¹⁷⁷
26. İbnü'd-Dübeysî (637/1239)¹⁷⁸

¹⁶³ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VI, 472, 473, no. 6330.

¹⁶⁴ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, III, 671-677, no. 1169; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 633, 634, no. 7900; el-İsmâilî, Ebûbekr Ahmed b İbrâhîm b İsmâîl, **Kitâbü'l-Mu'cem fî Esâmî Şuyûhi'l-İsmâilî**, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne 1990/1410, I, 471, 472, no. 124.

¹⁶⁵ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 256, 257, no. 9063; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VIII, 273-275, no. 8140.

¹⁶⁶ İbn Ebî Hâtîm, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, IX, 129, no. 546.

¹⁶⁷ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, III, 67, 68, no. 2314.

¹⁶⁸ İbn Adıyy, **el-Kâmil**, IX, 120-123; VIII, 469-473.

¹⁶⁹ Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî, **Mu'cemü'l-Üdebâ**, thk. İhsân Abbâs, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1414/1993, VI, 2480, 2481, no. 1023.

¹⁷⁰ İbn Nedîm, **Fihrist**, 143, 167, 168; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IV, 675-681, no. 1834.

¹⁷¹ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 352, 353.

¹⁷² Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 138, no. 550; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 607, 608 no. 755.

¹⁷³ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Takrîbü't-Tehzîb**, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 1431/2010, III, 384, no. 4215; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, VI, 399, no. 850.

¹⁷⁴ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 122, no. 5821.

¹⁷⁵ İbnü'l-Kayserânî, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Tâhir, **Tezkiratü'l-Huffâz**, Thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi, Dârü's-Sumey'î, Riyâd 1994, s. 91.

¹⁷⁶ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, V, 401, no. 5142.

¹⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 191, 192.

¹⁷⁸ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 275, no. 1025. İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, II, 217, no. 1312

27. Mizzî (742/1341)¹⁷⁹

28. Zehebî (748/1348)¹⁸⁰

29. İbn Hacer (852/1449)¹⁸¹

30. Sehâvî (902/1497)¹⁸²

2.6. SERİKATÜ'L-HADÎS'İN İLİŞKİLİ OLDUĞU HADİS ÇEŞİTLERİ

Hadis hırsızlığı konusu hadîs usûlû eserlerinde genellikle maktûb hadîs içerisinde kategorize edilmiştir. Ancak hadis hırsızlığının çeşitlerine baktığımızda müdelles hadisin bazı kısımları da yapılan eylem bakımından hadis çalma anlamı taşımaktadır. Bu sebeple bu hadis çeşitlerinin hadis hırsızlığıyla ne gibi bir bağlantısının bulunduğunu ortaya koymak ve konumunu daha net bir şekilde tespit etmek için maktûb hadis ve müdelles hadise değinmemiz yerinde olacaktır.

2.6.1. Maktûb Hadis

قلب kelimesinin ism-i mefulü olan maktûb kelimesi, sözlükte bir şeyi bir şekilden başka bir şekle çevirmek manasına gelmektedir.¹⁸³ Hadis ıstılâhında, bir hadisin sened veya metninde yer alan bir lafzı takdim veya tehir etmek sûretiyle başka bir lafızla değiştirmeye kalb, bu şekilde rivâyet edilen hadise ise maktûb hadis denir.¹⁸⁴ Burada bahsedilen kalb, hadisin hem senedinde hem de metninde meydana geldiği için maktûb hadisi kendi içerisinde ikisi isnâdda ikisi metinde olmak üzere toplamda dört kısımda ele almak mümkündür.

2.6.1.1. Maktûbü'l-İsnâd

Maktûbü'l-isnâd, değişikliğin hadisin senedinde meydana geldiği maktûb hadis çeşididir. Bu da kendi içerisinde ikiye ayrılır:

¹⁷⁹ Mizzî, bu ibareyi Ahmed b. Halîl'in tercemesinde söylemektedir. Bkz. Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, I, 303, 304, no. 32.

¹⁸⁰ Zehebî, **Mûkiza**, s. 60.

¹⁸¹ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, VII, 302, 303, no. 7088.

¹⁸² Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 290.

¹⁸³ Fîrûzâbâdî, **Kâmûsu'l-Muhît**, s. 127.

¹⁸⁴ Tahhân, **Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs**, 122; Maktûb hadisin benzer tanımları için bkz. İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-Hadîs**, s. 101; Süyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, s. 253; Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, I, 133, 134; İbn Hacer, **en-Nüket 'alâ Kitâbi İbni's-Salâh**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 2009, s. 371; Koçyiğit, **Hadis Usûlü**, s. 133; Ahmet Yücel, **Hadis Usûlü**, MÜİFV yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2016, s. 201.

2.6.1.1.1. Hadisi Rivâyet Eden Râvînin Seneddeki Râvîlerin İsimlerinde Değişiklikte Bulunması

Maklûb hadisın bu türünde râvî, Ka'b b. Mürre yerine Mürre b. Ka'b demek sûretiyle hadisın senedindeki oğul ve babanın isimlerinde değişiklik yapar.¹⁸⁵

Buna Tirmizî (279/892)'nin Süneninde yer alan Ka'b b. Mürre hadisini örnek verebiliriz. Sâlim b. Ebi'l Ca'd'den rivâyete göre: Şurahbil b. Semt şöyle demiştir: Ey Ka'b b. Mürre! Bize Rasûlullah (s.a.v.)'den hadis aktar fakat dikkatli ol, eksik ve fazla bir şeyler söyleme! Ka'b b. Mürre dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.)'den işittim şöyle diyordu: *"İslâm yolunda kimin bir kılı ağarırsa kıyamet gününde o kıl o kimse için bir ışık (nur) olacaktır."*¹⁸⁶ Tirmizî bu hadisi zikrederken Ka'b b. Mürre'nin hem Ka'b b. Mürre hem de Mürre b. Ka'b el Behzî olarak isimlendirildiğini söylemiştir.¹⁸⁷ Ebû Dâvûd ise aynı hadisi aktarıırken bu ismin Ka'b b. Mürre yahut Mürre b. Ka'b olarak iki şekilde olabileceğine ihtimal vererek zikretmiştir.¹⁸⁸ Görüldüğü gibi takdim ve tehir suretiyle kullanılan bu isim, maklûbü'l isnâdın bir şeklini oluşturmaktadır.

2.6.1.1.2. Bir Râvînin Isnâda Râvî Eklemesi

Konumuz olan hadis hırsızlığı meselesi maklûb hadisın bu türünde yer almaktadır. Burada muhaddisler hadis hırsızlığına direkt olarak değil; dolaylı olarak atıf yapmışlardır.

Maklûb'un bu türü, bir râvînin rivâyeti olarak meşhur olan bir hadisi, ğarîb ve mergûb göstermek için (ilgi çekmek ve rağbet ettirmek için) isnâdına aynı tabakadan bir veya birkaç râvînin eklenmesi şeklinde olur.¹⁸⁹ Bu, râvînin hadisi zabt edememesinden ya da râvînin bunu bilinçli yapmasından kaynaklanmaktadır. Râvînin zabtından kaynaklanan kısımda Cerîr b. Hazm'ı zikredebiliriz. Cerîr b. Hazm şu tarikle rivâyette bulunmuştur: Cerîr b. Hazm < Sâbit el-Bünânî < Enes b. Mâlik < Hz. Pegamber (s.a.v.)'den *"Namaz için ezân okunduğu zaman beni*

¹⁸⁵ İbn Hacer, **Hadis Istılahları hakkında Nuhbetü'l Fiker şerhi**, trc. Talat Koçyiğit, AÜİF yayınları, 1971, s. 62; Cezâirî, **Tevcihü'n-Nazar**, II, 578; Naîm, **Hadis Usûlü**, s. 293.

¹⁸⁶ et-Tirmizî, **Sünen**, Fedâilu'l Cihâd 9, no. 1634.

¹⁸⁷ et-Tirmizî, **Sünen**, Fedâilu'l Cihâd 9, no. 1634.

¹⁸⁸ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrût, 1430/2009, Itk 15 no. 3967.

¹⁸⁹ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, 133, 134.

görmedikçe ayağa kalkmayınız” rivâyetini nakletmiştir.¹⁹⁰ Tirmizî, kendisinden sadûk diye bahsettiği Cerîr b. Hazm’ dan gelen bu rivâyetin garîp olduğunu söylemiş ve Cerîr b. Hazm’ın bu rivâyette vehmden kaynaklanan bir yanlışlığa düştüğünü vurgulamıştır.¹⁹¹ Hammâd b. Zeyd olayın aslını: “Cerîr b. Hazm’la birlikte Sâbit b. Bünânî’nin yanındaydık. Haccâc bize Yahyâ b. Ebî Kesîr’den Abdullah b. Ebî Katâde kanalıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)’den “*Namaz için ezân okunduğu zaman beni görmedikçe ayağa kalkmayınız*” hadisini rivâyet etti. Cerir, bu hadisi Sâbit el-Bünânî’nin rivâyet ettiğini zannederek ondan rivâyette bulundu”. şeklinde rivâyet etmiştir.¹⁹² Hadisin asıl senedi Cerîr b. Hazm < Yahyâ b. Ebî Kesîr < Enes b. Mâlik < Hz. Peygamber (s.a.v.) şeklindedir.¹⁹³

Kalbin kasıtlı olarak yapılan örneğine Hammâd b. Amr en-Nasîbî’yi örnek verebiliriz. Hammâd şu tarikle rivâyette bulunmuştur: Muhammed b. Amr el-Harrânî < Hammâd b. Amr en-Nasîbî < A’mes < Ebû Sâlih < Ebû Hureyre < Hz. Peygamber (s.a.v.)’ den merfû’ olarak şu hadisi nakletmiştir: “*Yolda müşriklerle karşılaştığınızda ilk önce siz selâm vermeyiniz.*”¹⁹⁴ Bu hadisin senedinde yer alan A’mes’in yerinde Ebû Sâlih’in oğlu Süheyl bulunmaktadır. Hammâd, Süheylî hazfetmiş, yerine ise A’mes’i ekleyerek hadisin senedini kalbetmiştir. Taberânî (360/971), bu hadisi Hammâd’dan başka A’mes’ten rivâyet edenin olmadığını, Muhammed b. Amr el-Harrânî’nin ise bu hadisin rivâyetinde tek kaldığını kaydetmiştir.¹⁹⁵ Hadisin sahih senedi Sahîhi-Müslim’de Kuteybe b. Saîd < Abdülazîz ed-Derâverdî < Süheyl < Süheylin babası < Ebû Hureyre o da < Hz. Peygamber

¹⁹⁰ et-Tirmizî, **Sünen**, Ebvâbu’s-Salât, 256; Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, Thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî, **el-Müsned**, Dârü’l-Hicr, İmbabe, 1419/1999, III, 515; Ebû’l-Kâsım Müsnidü’l-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, Dârü’l-Harameyn, Kâhire, 1415/1995, IX, 150.

¹⁹¹ et-Tirmizî, **Sünen**, Ebvâbu’s-Salât, 256.

¹⁹² et-Tirmizî, **Sünen**, Ebvâbu’s-Salât, 256

¹⁹³ Buhârî, **Sahîh**, 10 Ezân 22,23, no. 637; Müslim, **Sahîh**, 5 Kitâbu’l-Mesâcîd 29, no. 156; et-Tirmizî, **Sünen**, Ebvâbu’s-Salât 256, no. 517; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, **Sünen**, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 1421/2001, Kitâbu’l-Mesâcîd 306, no. 867; Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, **Sünen**, Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut, 1434/2013, 5 Kitâbu’s-Salât 47, no. 1397.

¹⁹⁴ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, VI, 262; Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl**, I, 598.

¹⁹⁵ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, VI, 262.

(s.a.v)’ den şeklindedir.¹⁹⁶ Kaldı ki, Şu’be ve Cerîr b. Abdülhamîd gibi farklı tariklerde yer alan râvîlerin hepsi bu hadisi Süheyl’den rivâyet etmişlerdir.¹⁹⁷

Maklûb’un bu türünü yapan râvîye sâriku’l-hadîs سَارِقُ الْحَدِيث (hadis hırsızı), bu şekilde çalıntıya maruz kalan hadise de mesrûk مَسْرُوك (çalıntı hadis) denir.¹⁹⁸ Bunu yapan râvî hakkında ise fûlan yesriku’l hadîs فَلَانُ يَسْرِقُ الْحَدِيث (Falan hadis çalar) ifadesi kullanılır.¹⁹⁹ Ehl-i hadîsin meşhur tarikleri bırakıp garâip peşinde koşanları sevmemeleri bu sebeptendir. Zira garip hadislerin sahih olanına rastlamak pek mümkün gözükmemektedir.

2.6.1.2. Maklûbü’l-Metn

Hadisin metninde takdim ve tehirin meydana gelmesidir. Bu, kelime veya cümle olarak meydana gelebilir. Maklûbü’l metn de kendi içerisinde ikiye ayrılır.

2.6.1.2.1. Hadis Metninin Bir Kısımında Takdim ve Tehir Yapılması

Bu, hadisin metninde bir kelimedede ya da cümlede değişiklik yapılması sonucu hadiste mana farklılıklarının ortaya çıkması şeklinde olur. Buna Müslim’ de yer alan şu hadisi örnek verebiliriz:

Rivâyete göre Müslim Ebû Hureyre’nin Hz. Peygamber (s.a.v.)’den Allah’ın gölgesi altında gölgelenecek yedi grup insandan altıncısını “*sol elinin verdiğini sağ eli duymayacak derecede gizli sadaka veren kimse*” olarak nakletmiştir.²⁰⁰ Diğer hadis kaynaklarında ilgili kısım “*sağ elinin verdiğini sol eli duymayacak derecede gizli sadaka veren kimse*” olarak nakledilmiştir.²⁰¹ İmam Nevevî, bu hadis hakkında, Buhârî, Mâlik b. Enes ve diğer hadis imamlarından gelen “*sağ elinin verdiğini sol eli duymayacak derecede gizli sadaka veren kimse*” rivâyetinin sahîh olduğunu söylemiştir.²⁰² Dolayısıyla Müslim’in rivâyeti maklûb olarak kalmaktadır. Nevevî,

¹⁹⁶ Müslim, **Sahîh**, 39 Selâm 4 no. 2167.

¹⁹⁷ Müslim, **Sahîh**, 39 Selâm 4 no. 2167.

¹⁹⁸ Zehebî, **Mûkiza**, s. 60; Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, II, 134; Tahhân, **Teyşîru Mustalahi’l-Hadîs**, s. 123.

¹⁹⁹ Zehebî, **Mûkiza**, s. 60.

²⁰⁰ Müslim, **Sahîh**, 12 Zekât 30, no. 1031.

²⁰¹ Buhârî, **Sahîh**, Ezan 36, no. 660; Zekât 16, no. 1423; Hudûd 19, no. 6806; et-Tirmizî, **Sünen**, Zühhd 53, no. 2391, Nesâî, **Sünen**, Kadâ 2; Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî, **Muvatta**, Daru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrût, 1402/1985, Şi’r, 14.

²⁰² Nevevî, **Sahîhu Müslim bi Şerhi’n-Nevevî**, Beytü’l-Efkâri’d-Devliyye, Riyâd, 1421/2000, 12 Zekât 30, no.1031.

Müslim'deki hadiste vehm kusuru bulunduğunu belirtmiş, bunun sebebini Müslim'in kendisinden değil; ondan hadis nakledenlerden kaynaklı bir problem olabileceği şeklinde açıklamıştır.²⁰³

2.6.1.2.2. Hadis Metninin ve Isnâdının Başka Isnâd ve Metinle Değiştirilmesi

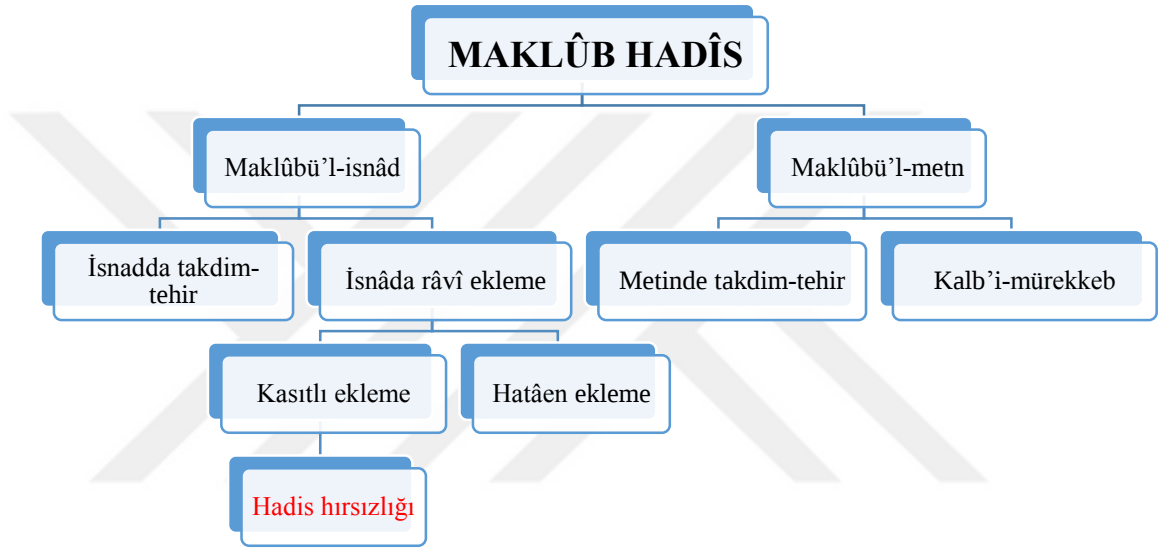
Bir hadisin metni veya senedi başka bir hadisin metni yahut senediyle değiştirilir. Bu genellikle hadis hafızlarının seviyelerini ölçmek için yapılır. Bağdat ulemasının Buhârî'nin hadis alanındaki yetkinliğini ölçmek için yaptıkları imtihan buna örnektir. Irâkî bu hadiseyi şöyle aktarır:

“Buhârî, Bağdad'a gittiği zaman Bağdad uleması onun etrafında toplandılar. Senedlerini ve metinlerini kalbederek, bir metni başka bir isnâda, onun senedini de başka bir metne ekleyerek yüz hadis hazırlayıp on kişiye bu rivâyetlerden on'ar adet dağıttılar ve Buhârî meclise geldiği zaman bu rivâyetleri ona okumalarını istediler. Buhârî'den bir yerde görüşmek üzere söz aldılar. O gün buluşma yerini Horasan'a ve başka memleketlere mensup yabancı muhaddislerle, Bağdadlı hadisçiler doldurdular. Herkes geldikten sonra, hazırlıklı olan on kişiden biri söz alarak bir hadis okuyup durumunu sordu. Buhârî “bilmiyorum” dedi. Diğerini sordu. Buhârî yine, “bilmiyorum” dedi. Aynı şekilde diğer rivâyetleri teker teker sorduğunda Buhârî hep aynı cevabı veriyor, “bilmiyorum” diyordu. Mecliste bulunan anlayışlı bazıları birbirine dönerek, “Adam meseleyi anladı”, diyorlardı. Anlayışlı olmayanlar da Buhârî'yi acziyet, bilgisizlik ve anlayışsızlıkla suçluyorlardı. Sonra on kişiden bir diğeri sözü alarak bu maktûb rivâyetleri sormaya başladı. Buhârî yine “bilmiyorum”, dedi. Bu kişi aynı tarzda on hadisi de okuyup bitirdi. Hepsine de Buhârî “bilmiyorum”, şeklinde cevap verdi. Daha sonra üçüncüsü, dördüncüsü ve diğerleri maktûb hadisleri sorup bitirdiler. Aldıkları cevap hep “bilmiyorum” şeklindeydi. Buhârî soruların bittiğini anlayınca, ilk defa sorana dönerek, ilk okuduğunuz hadis şöyledir, ikincisi şöyledir, diyerek üçüncü, dördüncü ve onuncuya kadar aynı sırayla asıllarını okuyor, her metni kendi isnâdına, her isnâdı da ait olduğu metne bağlıyordu. Diğer dokuz kişinin hadislerine de aynı şekilde cevap vererek her metni

²⁰³ Nevevî, *Sahîhi Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, 12 Zekât 30, no.1031.

ve isnâdı ait oldukları isnâda ve metne bağladı. Bu durumu görenler onun hâfızasının yetkin olduğunu ikrar ederek faziletini kabul ettiler.”²⁰⁴

Maklûb hadis hakkında verdiğimiz bu bilgilerden sonra hadis hırsızlığının konumunu şema halinde şöyle gösterebiliriz:

Şemada da gösterildiği gibi mesrûk hadis maklûb hadisin isnâd kısmında ele alınmıştır. Burada hadis hırsızlığının sadece isnâdda meydana geldiği gibi bir anlam çıksa da kaynakların bize aktardığı malumatlara baktığımızda söz konusu hırsızlığın farklı suretlerde de meydana geldiği görülmektedir.

²⁰⁴ Irâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân, **Şerhu't-Tebsira ve't-Tezkira**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002, I, 321, 322; Maklûb hadîs konusunda detaylı bilgi için bkz. Recep Arslan, **Hadis Usûlünde Maklûb Hadîs**, EKEV Akademi Dergisi, Sayı: 60, 2014, s. 1-14.

2.6.2. Müdelles hadîs

Lüğatte malın ayıbını müşteriiden gizlemek, saklamak anlamına gelen tedlîs, hadis ıstılahında isnaddaki bir kusuru gizlemek ve zahirini güzel göstermek anlamındadır. Müdelles hadîs kaynaklarda genellikle isnâd tedlisi, Şuyûh tedlisi ve tesviye tedlisi olmak üzere üç kısımda ele alınmıştır.

2.6.2.1. İsnâd tedlisi

İsnad tedlisi bir râvinin hocasından bizzat işitmediği bir hadisi işitmiş gibi rivâyet etmesidir. Hâlbuki bu râvi hadisi başkasından duymuş ancak duyduğu kişiyi zikretmeksizin hocasında duyduğunu vehmettirecek şekilde rivâyet etmiştir. Râvî bu tür tedliste genellikle *عن*, *قال* gibi ifadeler kullanır.²⁰⁵

Bu tür tedlise şu hadisi örnek verebiliriz: Abdülmecîd b. Abdülazîz b. Ebî Ravvâd < İbn Cüreyc < Muttalib b. Abdullah b. Hanteb < Enes b. Malik < Hz. Peygamber (s.a.v.)’den naklen şöyle dedi:

عُرِضْتُ عَلَيَّ أَجُورٌ أُمِّي حَتَّى الْقَدَاةِ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ

“Ümmetimin sevapları bana arzolundu hatta mescidi temiz tutmak için çıkarıp attığı en ufak bir çöp parçasına varıncaya kadar...”²⁰⁶

Burada altını çizerek zikrettiğimiz İbn Cüreyc, aslında bu hadisi Hanteb’den değil, İbn Ebî Yahyâ’dan almıştır. Dolayısıyla İbn Cüreyc İbn Ebî Yahyâ’yı seneden düşürerek Hanteb’den duymadığı bu hadisi ondan duymuş gibi rivâyet etmiştir. Senedin doğru şekli ise Abdülmecîd b. Abdülazîz b. Ebî Ravvâd < İbn Cüreyc < İbn Ebî Yahyâ < Muttalib b. Abdullah b. Hanteb < Enes b. Malik < Hz. Peygamber (s.a.v.) şeklindedir.²⁰⁷ İsnâd tedlisinde yapılan bu tür eylemler aldatma anlamı taşıdığı ve ilgili hadisi başkasından duymasına rağmen onu zikretmeden direkt olarak kendi hocasında zikretmesi bir tür hadis hırsızlığı anlamı taşımaktadır.

²⁰⁵ Erul, Bünyamin, “tedlîs” maddesi, *DİA*, XL, s. 262-264.

²⁰⁶ et-Tirmizî, *Sünen*, Fedâilü’l-Kur’ân 19 no. 2916.

²⁰⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi’r-Rivâye*, s. 311.

2.6.2.2. Şuyûh tedlisi

Râvînin, hadis aldığı hocasını tanınmaması için, bilinmeyen isim, künye veya bir sıfatla anarak rivâyet etmesidir. Hadis rivâyet ederken Abdullah b. Ebî Abdillâh denilip bu isimle Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd es-Sicistânî'yi kastetmek bunun misalidir.²⁰⁸

2.6.2.3. Tesviye tedlisi

Râvînin, hocasından rivâyet ettiği bir hadisin isnâdında, birbiri ile karşılaşan iki sika râvî arasındaki zayıf râvîyi düşürmesidir. Buna şu hadisi örnek verebiliriz:

Bakıyye b. el-Velîd < Ebû Vehb el-Esedî < Nâfi' < İbn Ömer şöyle dedi:

لَا تَحْمَدُوا إِسْلَامَ الْمَرْءِ حَتَّى تَعْرِفُوا عُقْدَةَ رَأْيِهِ

“Görüşünün sağlamlığını bilmedikçe kişinin müslümanlığını övmeyiniz”.

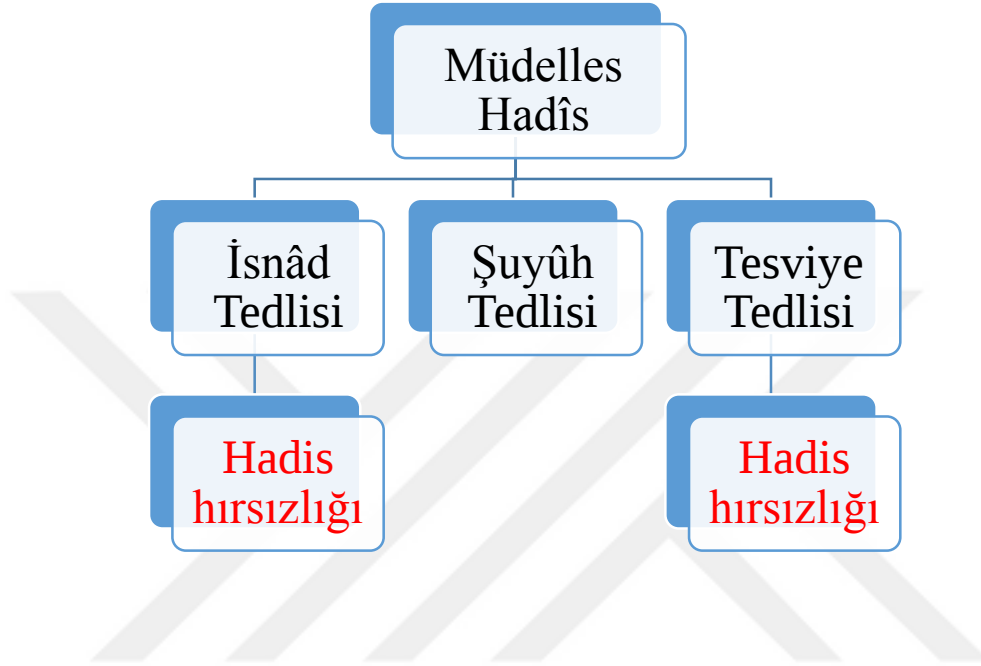
Burada tesviye tedlisi yapmakla meşhur olan Bakıyye b. el- Velîd, şeyhinin şeyhi konumunda olan İshak b. Ebî Ferve'yi senetten düşürmüş ve hadisi Nâfi'den rivâyet etmiştir. Bu durumda senedin doğru hali Bakıyye b. el-Velîd < Ebû Vehb el-Esedî < İshak b. Ebî Ferve < Nâfi' < İbn Ömer şeklindedir.²⁰⁹

Bakıyye, zayıf olan İshak b. Ebî Ferve'yi düşürerek senedin sikalarından oluştuğu izlenimini vermiştir. Bu sebeple tesviye tedlisi, tedlis çeşitlerinin en kötüsü olarak görülmüş ve kasıtlı olarak bu davranışta bulunan râvîlerin itibarlarının zedeleneyeceği söylenmiştir.²¹⁰ Bu açıklamalardan sonra tedlis-hadis hırsızlığı ilişkini şema halinde şöyle gösterebiliriz:

²⁰⁸ Tahhân, *Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs*, s. 95, 96.

²⁰⁹ Tahhân, *Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs*, s. 95, 96.

²¹⁰ Irâkî, *Şerhu't-Tefsira ve't-Tezkira*, s. 242-245.

Yukarıda zikrettiğimiz isnâd ve tesviye tedlisi, içinde yalan barındırmakta ve senette yapılan değişiklik sebebiyle de hadis hırsızlığının bir şeklini oluşturmaktadır. Her ne kadar hadîs usûlü âlimleri tedlisin bu çeşitlerini hadis hırsızlığı olarak isimlendirmese de hadislerin senedlerine yapılan bu tür müdahaleler hadis çalma anlamı taşımaktadır. Nitekim bazı çağdaş araştırmacılar tedlisin de bir tür hadis hırsızlığı olduğu kanısına varmışlardır.²¹¹

2.6.3. Mürsel-Hafî

Bir râvînin karşılaştığı halde ondan işitmediği bir rivâyeti قال gibi semâ'a veya başka bir tahammül (hadis alma) metoduna ihtimali olan bir lafızla rivâyet ettiği hadise mürsel-hafî denir.²¹² Misal olarak "Allah koruma bekçisine rahmet etsin"²¹³

²¹¹ Bkz. Reşid, Mahmûd Ahmed Ya'kûb, **Serikatü'l-Hadîs Mefhûmuha, Suveruhâ, Devâfiuha ve Âsâruha**, Ulûmü's-Serîa ve'l-Kânûn, cilt. 38, sayı: 1, 2011, s. 110; Hüseyin Akgün, **Hadis Hırsızlığının Yöntemleri ve Boyutları**, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt. 1, sayı: 16, 2016, s. 270, 271.

²¹² Tahhan, **Teysiru Mustalahi'l-Hadis**, s. 99.

hadisinin senedinde bulunan Ömer b. Abdülaziz bu hadisi kendisiyle karşılaşmadığı halde Ukbe b. Amir'den rivâyet etmiştir.²¹⁴ Hadis rivayetinde kasıtlı yapılan bu tür davranışlar hadis hırsızlığı anlamına gelmektedir.

2.6.4. Müdrec Hadîs

Bir hadisin senedine veya metnine onda olmayan bir şeyin dahil edildiği hadistir.²¹⁵ Şerîk b. Abdillâh'ın “*Kim geceleyin çok namaz kılsa gündüzleyin yüzü güzel olur*” sözünü Sâbit b. Mûsâ'nın hadis zannedip Şerîk'ten rivâyette bulunması buna örnektir.²¹⁶ Hadis rivâyetindeki bu tür idrâclar kasıtlı yapıldığı takdirde hadis hırsızlığı anlamı taşır. Ancak hadîslerin gerek metnine gerekse senedine hatâen idrâcta bulunulması kasıt olmadığı için hadis çalma anlamı taşımaz.

2.7. HADİS HIRSIZLIĞININ ÇEŞİTLERİ

Kaynaklarda hadis hırsızlığının birçok çeşidi bulunmaktadır. Ancak biz bunları kitap hırsızlığı ve senedle ilgili hırsızlıklar olmak üzere iki ana başlık altında ele alacağız.

2.7.1. Kitap Hırsızlığı

Hadis hırsız, başka bir râvîye ait olan hadis kitabını ya da hadis cüzünü aşırır. Bu şekilde aşırıldığı hadisleri kendisine mal eder ya da o kitaba hadis ekler. Bazen de bir râvînin kitabını herhangi bir yerde bulur yahut çarşıdan satın alır. Bu şekilde elde ettiği kitabın içindeki hadisleri kitabın asıl râvîsini atlayarak onun hocalarından rivâyet eder.²¹⁷

a) Hadis kitaplarına hadis eklemek: Burada Ebu'l-Kâsım el-Kazvînî ve Amr b. Mâlik er-Râsibî'yi örnek verebiliriz. Rivâyete göre el-Kazvînî bilinen hadis kitaplarına ve meşhur hadis nüshalarına onlarda olmayan hadisler eklemiş, onun bu

²¹³ İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, **Sünen**, Dâru Hadâra li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd, 1436/2015, 24 Kitabü'l-Cihad 8, no. 2769.

²¹⁴ Tahhan, **Teyşîru Mustalahi'l-Hadis**, s. 99; Müdrec hadîs hakkında geniş bilgi için bkz. Kadir Paksoy, **Hadis Metodolojisinde İdrâc ve Müdrec Hadisler**, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt. 5, sayı: 2, 2005, s. 106-124.

²¹⁵ Tahhân, **Teyşîru Mustalahi'l-Hadis**, s. 118.

²¹⁶ Tez metni için bkz. s. 56-59.

²¹⁷ Akgün, **Hadis Hırsızlığının Yöntemleri ve Boyutları**, s. 271, 272.

durumu ortaya çıkınca da rezil olmuş ve kitapları gözünün önünde yakılmıştır.²¹⁸ Dârekutnî Kazvînî'nin İmam Şâfiî'nin “*Sünenü Şâfiî*” adlı eserine yüz hadis ilave ettiğini bu hadislerin ise imam Şâfiî tarafından rivâyet edilmediğini zikretmiştir.²¹⁹ Aynı şekilde Amr b. Hâris'in hadis nüshasına da yaklaşık yüz kadar hadis eklediği gelen rivâyetler arasındadır.²²⁰ Bu sebeple muhaddisler el-Kazvînî'yi cerh etmişlerdir. Nitekim Dârekutnî “*Suâlâtü'l-Hâkim*” adlı eserinde el-Kazvînî'yi Ebu'l-Hasen'e sormuş o da Kazvînî hakkında “yalancıdır, hadis uydurur” şeklinde cevap vermiştir.²²¹

Diğer örneğimiz ise Amr b. Mâlik er-Râsibî'dir. Tirmizî, Buhârî'den şöyle nakilde bulunmuştur: “Bu (Amr b. Mâlik er-Râsibî) yalancıdır. Ebû Ca'fer'in müsnedini ödünç aldı ve ona hadisler ekledi.”²²² İbn Adiyy onun hadis hırsızlığı yaptığına dikkat çekerken²²³ İbn Hacer ona “daîf” hükmünü vermiştir.²²⁴

Görüldüğü gibi başkasının kitabını aşırıp hadis eklemek de hırsızlık sayılmıştır. Bu aynı zamanda o kitabı yazana da iftira etmektir. Çünkü o kitabı yazan râvî, sonradan uydurulmuş veya kitabına iliştirilmiş hadisleri kendisi rivâyet etmemiştir. O kitabı okuyan başka bir kişi de bu hadisleri görüp kitabın asıl sahibi hakkında yanlış bir kanaatte bulunabilir. Bu, yanlış anlaşılmalara sebebiyet verdiğinden vahim bir durumdur. Ne var ki, bu şekilde davranan râvîler hadis münekkitleri tarafından tespit edilip cerhe uğrarken; ilgili bölgelerde bulunan insanlar da bu şekilde hareket eden râvîlere itibar etmemişlerdir.

b) Başkasına ait bir kitabı/cüzü sahiplenme: Râvî aynı tabakadaki başka râvîlere ait olan bir kitabı ya da hadis nüshasını aşırır ve onu yazan kişinin ismini siler ve üzerine kendi ismini yazar. Bu şekilde elde ettiği kitabın veya hadislerin kendi rivâyeti olduğunu iddia eder. Bu tür hadis hırsızlığına Ubeydullah b.

²¹⁸ Bkz. es-Sübkî, Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi el-Mısrî, **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ**, Dâru İhyâil-Kütübi'l-Arabiyye, Kâhire, 1918, III. 320, 321, no. 204; Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, II, 495, no. 4567.

²¹⁹ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, IV, 575.

²²⁰ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, IV, 575.

²²¹ Dârekutnî, **Suâlâtü'l-Hâkim en-Nisâbü'lî'd-Dârekutnî fi Cerh ve't-Ta'dîl**, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd 1404/1984, s. 120.

²²² Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, III, 286, no. 6438.

²²³ Bkz. Cârîye b. Herem tercemesi, İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 434, 435.

²²⁴ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, IV, 131, 132, no. 5138.

Muhammed b. Muhammed b. Hamdân el-Ukberî el-Hanbelî ve Bekâ b. Ebî Şâkir b. Bekâ el- Harîmî, Muaviye b. Ebi'l-Abbâs ve Sa'lebî'yi misal verebiliriz.

1) İbn Batta²²⁵ kendisinin olmayan Mu'cemü'l-Beğavî adlı kitabı aşırması ve kitabın asıl sahibinin ismini silerek kendi ismini yazmıştır. Hatib el-Bağdâdî bu durumu şöyle nakletmiştir:

“Bana Ahmed b. Hayrûn anlattı. Dedi ki: İbn Batta'nın elinde -Mu'cemü'l Beğavî- kitabını gördüm. Sahibinin ismini (bu kitabı Beğavî'den işiten kişiyi) sildi ve oraya kendi ismini yazdı. Ebü'l-Kâsım el-Ezherî' Ukberî hakkında şöyle demiştir: “İbn Batta çok zayıftır, hüccet değildir. Bende onun Mu'cem nüshası var. O kitaptan hiçbir rivâyette (içindeki senedleri alıp nakletmiyorum) bulunmuyorum. Ona dedim ki (Hatîb el-Bağdâdî): İbn Batta elindeki bu kitaba nasıl Mu'cem ismini veriyor? Dedi ki (Ezherî): O kitabın asıl nüshasını biz hiç görmedik. Bize İbn Şihâb hattıyla yeni yazılmış bir nüshayı verdi, biz de o nüshadan kopya çıkardık. Sonra da bu kopyayı İbn Batta'ya okuduk.”²²⁶

Hasen b. Şihâb İbn Batta'ya Beğavî'den Ali b. Ca'd hadisini işitip işitmediğini sormuş o da: “hayır” cevabını vermiştir.²²⁷ Ebü'l-Kâsım ise İbn Batta'nın söylediğinin aksine onun kitapları arasında Ali b. Ca'd'ın hadis nüshasını gördüğünü söylemiş ve bu nüshadan asıl sahibinin ismini silip oraya bu nüshayı (Beğavî'den) işittiğini kendi hattıyla yazdığını zikretmiştir. Ebü'l-Kâsım bu durumu Hasen b. Şihab'a anlattığında ise o bu işe şaşırmıştır.²²⁸

2) Diğer örneğimiz Bekâ b. Ebî Şâkir'dir. Bu kişi Abdulvehhâb el-Enmâtî, Ebû Mansûr b. Hayrûn, Ebû Bekr b. el-Eşkar ed-Delâl ve diğerlerinin tabakasından bin nüshanın sahtesini yapmıştır. Eline geçen nüshaların üzerindeki asıl sahiplerinin isimlerini silmiş, yerlerine kendi ismini yazmıştır. Yaptığı sahtekârlık belli olmasın diye de bu nüshaları zeytinyağına batırmış ve izlerini silmiştir. Daha sonra İbnü'l-Cevzî'ye götürüp ona nakletmiş İbnü'l-Cevzî ise bu durumun farkına varamamıştır. Ancak bu nüshaların asıllarının ortaya çıkmasıyla Bekâ b. Şâkir'in foyası da ortaya

²²⁵ Ukberî'nin meşhur ismidir.

²²⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XII, 100-106; Zehebî, *Mîzânü'l 'itidâl*, III, 15.

²²⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 2637.

²²⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 2637; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XII, 103.

çıkması ve terkedilmiştir. Nitekim İbn Nukta onun için “deccâl, kezzâb” demektedir.²²⁹

3) İbn Nümejr (234/849), hadis çalmakla itham edilen Muâviye b. Ebi'l Abbâs'ın Sevr'in komşusu olduğunu söylemiş ve Sevr'in kitaplarını alıp onun hocalarından rivâyette bulunduğunu zikretmiştir.²³⁰ Ahmed b. Muhammed b. Saîd ise şu kaydında Muâviye'nin hadis hırsızlığı yaptığını direkt olarak vurgulamıştır: “Muâviye b. Ebi'l Abbâs Sevr'in komşusuydu. Süfyân es-Sevrî'nin hadislerini çalar ve o hadisleri Sevrî'nin hocalarından rivâyet ederdi.”²³¹ Zehebî de işitmediği hadisleri rivâyet ettiği için Muâviye'nin terk edildiğini zikretmiştir.²³²

4) Sa'lebî ise kendisinden rivâyette bulunduğu Muhammed b. Ali İbnü'l-Hanefiyye'nin kitabını aşırarak itham edilmiştir. Abdurrahman b. Mehdî Süfyan es-Sevrî'ye Sa'lebî'nin hadisleri hakkında sormuş o da: “ Onda İbnü'l-Hanefiyye'nin kitabını görürdük, O, ondan birşey işitmedi.”²³³ Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Mehdî'den naklen daha net bir ifadeyle şöyle demiştir: “ Abdul a'lâ, Muhammed b. Hanefiyye'den her şeyi rivâyet etti; Hâlbuki o (Sa'lebî) o kitabı (Hanefiyye'den aşırarak) aldı. Onu işitmedi.”²³⁴ Muhaddisler bu gibi sebeplerle Sa'lebî'yi cerh etmişlerdir. Bu beyanda Sa'lebî hakkında Ebû Zür'a ve Ahmed b. Hanbel “hadisi zayıftır”²³⁵, Nesâî, “hadisi yazılmaz, (hadisi) kuvvetli değildir”²³⁶ derken, İbn Hacer onu “sadûk”²³⁷ şeklinde kaydetmiştir.

Burada hadis hırsızları kendi tabakalarındaki râvîlerle görüşmedikleri halde hadis kitaplarına ve cüzlerine kendi isimlerini yazıp eserlerin asıl sahiplerini gizlemek suretiyle hırsızlık yapmışlardır. Ancak Ulemânın dikkati bu hırsızlıkları ortaya çıkarmış, hadisler ise asıl râvîlerine hamledilmiştir.

²²⁹ İbn Nukta, **Tekmiletü'l-İkmâl**, IV, 194-196; Geniş bilgi için bkz. Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 339, 340; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, II, 326, 327.

²³⁰ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **Muvazzihu Evhâmi'l-Cem' ve't-Tefrik**, Thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî, Dârü'l-Fikri'l-İslâmî, Kâhire 1405/1985, II, 425.

²³¹ Hatîb el-Bağdâdî, **Muvazzihu evhâm**, II, 425.

²³² Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 138.

²³³ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, VI, 26.

²³⁴ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl** VI, 26; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XVI, 354.

²³⁵ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XVI, 355.

²³⁶ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XVI, 355; Nesâî, **ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn**, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1405/1985, Beyrût, s. 165.

²³⁷ İbn Hacer **Takrîbü't-Tehzîb**, III, 235, no. 3755.

2.7.2. Hadisin Senediyle İlgili Hırsızlıklar

Hadis hırsızları sadece hadis kitaplarını çalmakla kalmamış hadisler üzerinde ve hadis rivâyet şekillerinde de bir takım sahtekârlıklara başvurmuşlardır. Bunlar, hadisi infirâd eden râvîden çalma, metinlere başka isnâdlar ekleme, bir hadisin isnâdını kısmen veya topyekûn değiştirme, bir hadisi güvenilir râvîlere nispet etme, hadisin senedini başka hadisin senediyle değişiklik yaparak farklı bir formatta rivâyet etme şeklindedir. Şimdi bunları sırasıyla açıklayalım.

2.7.2.1. Hadisin İnfirâd Eden Râvîden Çalınması

Hadis hırsızları bir râvînin rivâyetinde tek kaldığı hadisi ondan çalar ve onun hocasından kendisinin de duyduğu iddiasında bulunur yahut aynı tabakadan başka bir râvîye nispet eder.²³⁸ Hadisin senedine de kendi ismini ekleyerek başkalarına rivâyet eder. Ca'fer b. Ahmed b. el-Abbâs el-Bezzâz bu râvîlerden birisidir. İbn Adiyy onun hadis çaldığını ve görmediği kişilerden hadis rivâyetinde bulunduğunu zikretmiştir.²³⁹ Burada şu örnekleri verebiliriz:

1) Ca'fer b. Ahmed b. el-Abbâs el-Bezzâz < Ebû Küreyb < Bedr b. Mus'ab < Amr b. Zer < Atâ b. Ebî Rayyâh < Ebû Hureyre < Hz. Peygamber (s.a.v.);

مَا مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ فِيهِنَّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ أَيَّامِ الْعَشْرِ

*“Hiçbir amel Allah’a (Zilhicce’nin) on gününde işlenen amelden daha sevimli değildir”.*²⁴⁰

Bu hadisin senedinde altını çizerek zikrettiğimiz Bezzâz, bu hadisi Mûsâ b. İshâk el-Ensârî’den çalmış ve onun yerine kendisini koyarak Ebû Küreyb’den rivâyet etmiştir. Sika olan Mûsâ b. İshâk el-Ensârî ise bu hadisin rivâyetinde infirâd

²³⁸ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 290; Muvaffak, **el-Beyân vet-Ta'rîf**, s. 76.

²³⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 405.

²⁴⁰ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 405.

etmiştir.²⁴¹ Dolayısıyla Bezzâz bu hadisi Ebû Küreyb'den rivâyet ederek hadise ortak (müşâreket) olmuştur. Bu durumda hadisin asıl senedi Mûsâ b. İshâk el-Ensârî < Ebû Küreyb < Bedr b. Mus'ab < Amr b. Zer < Atâ b. Ebî Rayyâh < Ebû Hureyre < Hz. Peygamber (s.a.v.) şeklinde olmaktadır.²⁴²

2) Hüseyin b. Ali et-Tanâcîrî < Abdullah b. Osman es-Saffâr < Ebû Hasen Ahmed b. Muhammed b. Yezid ez-Za'ferânî < Seriyy b. Âsım < İsmâîl b. Uleyye < Yahyâ b. Atîk < Muhammed < Ebû Hureyre < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in;

نَهَى أَنْ يُبَالَ فِي الْمَاءِ الرَّائِدِ

“Durgun suya idrar yapılmasını yasakladı”²⁴³ hadisini nakletmiştir.

Rivâyete göre bu hadis Ya'kûb b. Devrakî (252/866)'nin İbrâhîm b. Uleyye'den rivâyeti olarak bilinmektedir. Devrakî bu hadisin rivâyetinde infirâd etmiş, yukarıdaki senette yer alan Seriyy b. Âsım ise bu hadisi ondan çalmış, sanki Uleyye'den kendisi işitmiş gibi rivâyet etmiştir. Hatîb el-Bağdâdî Seriyy b. Âsım hakkında “ferd hadisleri çalar ve onları rivâyet ederdi”. demektedir.²⁴⁴ Hadisin asıl senedi Hüseyin b. Ali et-Tanâcîrî < Abdullah b. Osman es-Saffâr < Ebû Hasen Ahmed b. Muhammed b. Yezîd ez-Za'ferânî < Ya'kûb ed-Devrakî < İsmâîl b. Uleyye < Yahyâ b. Atîk < Muhammed < R₁ Ebû Hureyre < Hz. Peygamber (s.a.v.) şeklindedir.

3) Birinci sened/hadis: R₅ Saîd b. Mansûr < R₄ Ebû Ma'sher < R₃ Hişâm b. Urve < R₂ Hişâm'ın babası < R₁ Hz. Âişe < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle dediğini nakletmiştir:

²⁴¹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 405.

²⁴² Bu hadis Ebû Hureyre, İbn Abbas, İbn Ömer, Abdullah b. Amr ve Câbir kanalıyla da rivâyet edilmiştir. Bkz. et-Tirmizî, **Sünen**, Kitâbü's-Savm 52, no. 757; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Kitâbü's-Savm, 61 no. 2438.

²⁴³ Bu hadis aynı metinle Câbirden de rivâyet edilmiştir. Bkz. Müslim, **Sahîh**, 2 Kitâbü't-Tahâre 28, no. 94; Tirmizî bu hadisin farklı versiyonunu Ebû Hureyre'den zikretmiştir. Bkz. et-Tirmizî, **es-Sünen**, Kitâbü't-Tahâret 51, no. 68.

²⁴⁴ Hatîb el-Bağdâdî **Târîhu Bağdâd**, X, 267, 268; İbnü'l-Kayserânî, **Tezkiratü'l-Huffâz**, I, 45.

لَا تَقْطَعُوا اللَّحْمَ بِالسِّكِّينِ فَإِنَّهُ مِنْ صَنِيعِ الْأَعَاجِمِ وَانْهَسُوهُ فَإِنَّهُ أَهْنَأُ وَأَمْرَأُ

“Eti bıçakla kesmeyin. Çünkü bu, yabancıların işidir. Siz dişlerinize ısırarak yiyin.

Çünkü bu, sıhhat ve afiyet için daha iyidir”.²⁴⁵

İkinci sened/hadis: Ali b. Ahmed b. Mervân < Abdus b. İbrâhîm er-Rifâ < Yahyâ b. Hâşim İbn Kesîr b. Kays el-Gassânî < Hişâm b. Ürve < Abdullah b. Müslim < İbrâhîm b. Velîd < Yahyâ b. Hâşim el-Gassânî < Hişâm b. Urve < babasından < Âişe < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şöyle dediğini nakletmiştir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يُقَطَّعَ اللَّحْمُ بِالسِّكِّينِ عَلَى الْمَائِدَةِ

“*Rasûlüllah eti sofrâ üzerinde bıçakla kesmeyi yasakladı*”.²⁴⁶

Beyhakî, birinci senedde yer alan Ebû Ma’ser’in bu hadisin rivâyetinde teferrüd ettiğini kaydetmiştir.²⁴⁷ İkinci seneddeki Yahyâ b. Hâşim el-Gassânî ise birinci hadis olarak zikrettiğimiz Ebû Ma’ser’in hadisini ondan çalmış ve hadisin senedini değiştirerek farklı bir versiyonda Hişâm b. Urve’den nakletmiştir. Süyûtî, Yahyâ b. Hâşim el-Gassânî’nin (ikinci hadisi) bu hadisi uydurduğunu zikretmiştir.²⁴⁸ Bu sebeple Yahyâ b. Hâşim el-Gassânî hakkında Ebî Hâtim er-Râzî “yalancıdır”²⁴⁹, Nesâî “metrûku’l-hadîs”²⁵⁰, İbn Adiyy “hadis uydurur, hadis çalar”²⁵¹ Dârekutnî

²⁴⁵ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Et’ime 20 no. 3778.

²⁴⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IX, 120;

²⁴⁷ Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, **Şuabü’l-İmân**, Thk. Muhtar Ahmed en-Nedevî, Abdulali Abdulhamîd Hâmid, Mektebetü’r-Rüşd, Riyâd 1423/2003, VIII, 65 no. 5506; İbnü’l-Cevzî Ebû Ma’ser’in asıl ismini Necîh b. Abdurrahmân olarak açıklarken, Yahyâ b. Hâşim el-Gassânî’nin hadis hırsızlığı yaptığına da değinmiştir. Bkz. İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 303.

²⁴⁸ Süyûtî, Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, **Leâliü’l-Masnûa fi Ehâdisi’l-Mevdûa**, Dârü’l-Ma’rife, Beyrut 1395/1975, II, 226.

²⁴⁹ Ebû Hâtim er-Râzî, **Cerh ve’t-Ta’dîl**, IX, 195.

²⁵⁰ Nesâî, **Duafâ’**, s. 252.

²⁵¹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IX, 120.

“zayıftır”²⁵² lafızlarını kullanmıştır.²⁵³ Bu hadisin asıl râvîsi olan Ebû Ma’ser ise zayıf ve kuvvetli olmayan bir râvîdir.²⁵⁴

4) İbrâhîm b. İshâk < Luveyn < Şerîk b. Abdullah en-Nehâî < Ebî İshâk < Ebî Bürde < Ebî Mûsâ < Hz. Peygamber (s.a.v.):

لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ

“Velisiz nikâh olmaz”.²⁵⁵

Bu hadisi Ali b. Hucr’dan başka hiçbir sika râvî Şerik’den rivâyet etmemiştir. Buhârî ve Müslim’in hocası olan Ali b. Hucr bu hadisin rivâyetinde infirâd etmiştir. Hadis hırsız olan İbrâhîm b. İshâk ise bu hadisi Ali b. Hucr’dan çalmış ve kendi hocası olan Luveyn’den rivâyet etmiştir.²⁵⁶ Senedin aslı ise Ali b. Hucr < Şerîk b. Abdullah en-Nehâî < Ebî İshâk < Ebî Bürde < Ebî Mûsâ < Hz. Peygamber (s.a.v.) şeklindedir.

5) Ca’fer b. Ahmet b. Bahmerd < Esrâm b. Havşeb < Abdullah b. İbrahim Ebû Ali eş-Şeybânî < Hişam b. Urve < Hişam’ın babası < Hz. Aişe < Hz. Peygamber (s.a.v.):

أَذْيَبُوا طَعَامَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَلَا تَنَامُوا عَلَيْهِ فَتَقْسُوا قُلُوبَكُمْ

“Yediğiniz yemeği namazla eritin. Yemeğin üstüne uyumayın ki kalpleriniz katılaşmasın”.

²⁵² Dârekutnî, Ebû’l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, **ed-Duafâ’ ve’l-Metrûkîn**, Thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdulkâdir, Mektebetü’l-Meârif, Riyâd 1404/1984, s. 395.

²⁵³ Bu şekildeki diğer örnek için bkz. Muhammed b. Ali b. Ömer el-Müzekkir tercemesi, **Lisânü’l-Mîzân**, IX, 360, 361.

²⁵⁴ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Et’ime 20 no. 3778.

²⁵⁵ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, I, 119.

²⁵⁶ Hatîb el-Bağdâdî, **Târihu Bağdâd**, VI, 538, 539; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, I, 237, 238.

İbn Adiyy bu hadisle ilgili olarak şunları söylemiştir: “ Bu hadis Büzey’ Ebü’l-Halîl’in Hişâm b. Urve’den rivâyeti olarak bilinir. Muhtemelen Efram b. Havşeb bunu ondan çaldı”.²⁵⁷ Taberânî ise bu hadisi, Hişâm b. Urve’den Büzey’ Ebü’l-Halîl dışında kimsenin rivâyet etmediğini kaydetmiştir.²⁵⁸ Dolayısıyla Efram b. Havşeb, Abdullah b. İbrâhîm Ebû Ali eş-Şeybânî aracılığıyla bu hadisi Urve’ye nispet etmiştir.

6) Birinci sened: İsmâîl b. Ahmed < İsmâîl b. Musa’id < Hamze b. Yûsuf < Ebû Ahmed b. Adîyy < Amr b. Sinân, Abdurrahman b. Mûsâ, Ubeydullah b. Ziyâd < Berake b. Muhammed el-Halebî < Yûsuf b. Esbât < Sevrî < Hâlid b. Hazzâ’ < İbn Sîrîn < Ebû Hureyre < Hz. Peygamber (s.a.v.).

İkinci sened: Muhammed b. Hasen b. Ebî Bekr < Samed b. el-Me’mûn < Dârekutnî < Ali b. Muhammed b. Yahyâ b. Mihrân es-Sivâk < Süleymân b. er-Rabîğ el-Hindî < Hemmâm b. Müslim < Sevrî < Hâlid b. Huzâi < İbn Sîrîn < Ebû Hureyre < Hz. Peygamber (s.a.v.).

الْمُضْمَضَةُ وَالْإِسْتِنْشَاقُ ثَلَاثًا فَرِيضَةً لِلْجُنُبِ

“Cünüp olanın üç kez mazmaza (ağza su alma) ve istinşak (burna su verme) yapması farzdır”.

Bu hadis birinci seneddeki Yûsuf b. Esbât’ın Süfyân es-Sevrî’den rivâyeti olarak bilinmektedir. İbnü’l-Cevzî ikinci seneddeki Hemmâm b. Müslim hakkında “muhtemelen o bu hadisi Yûsuf b. Esbât’dan çaldı” demiş, İbn Hıbbân ise onu hadis çalmakla suçlamıştır.²⁵⁹ Bu hadisin bilinen senedi, Yûsuf b. Esbât’ın olduğu senedir. Bu hadisi hadis hırsızlığıyla da itham edilen Bereke b. Muhammed el-Halebî uydurmuştur. Nitekim fakîhlerin bazıları cünüp olanın ağzını ve burnunu bir kez çalkalamasının vacip (farz), bazıları da sünnet olduğu yönünde hüküm vermiştir.

²⁵⁷ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 99.

²⁵⁸ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, V, 163, 164 no: 4952.

²⁵⁹ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, II, 445, no. 1170; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mizân**, VIII, 343, 344 no. 8279; İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 81, 82; Zehebî, **Mizânü’l-İ’tidâl**, IV, 308, no. 9251.

Dolayısıyla bu işlemin üç kez yapılmasının farziyetiyle ilgili bir hüküm vermemişlerdir. Bu durumda bu hadisin uydurma olduğu açıktır.²⁶⁰

Görüldüğü gibi hadis hırsızları değişik yöntemlerle râvîlerin hadislerini çalıp başka râvîlere nispet etmişlerdir. Bu sayede yalanının tespit edilmeyeceği gibi bir düşünceye kapılarak kendilerini kamufle etmeye çalışmışlardır. Ancak hadis hırsızlarının bu hilesi muhaddislerin dikkatinden kaçmamış ve hadis hırsızları oldukları ortaya çıkarılmıştır.

2.7.2.2. Hadisin İsnâdının Yeni Bir İsnâdla Değiştirilmesi

Hadis hırsızları bir hadisi çalar ve o hadise yeni bir isnâd uydurur.²⁶¹ Hadis hırsızlığının bu türünde hadis çalmakla birlikte, ondan daha şiddetlisi olan hadis uydurmak gibi bir durum da söz konusudur. Çünkü râvî bir hadisi çalmakla birinci suçunu işlerken, çaldığı hadise yeni bir isnâd uydurmakla da ikinci suçunu işlemektedir. Bundan dolayı hadis hırsızlığının bu şeklini, isnâdla ilgili hırsızlıkların en kötüsü olarak değerlendirebiliriz. Hadis hırsızlığının bu türüne şu hadisler örnektir:

1) Birinci sened: Muhammed b. Abdülmelik < Abdüssamed b. Me'mûn < Dârekutnî < Ahmed b. İsmâ b. Ali el-Havvâs < Süfyân b. Ziyâd b. Âdem < Abdullah b. Allâc el-Mevsîlî < Mevsîlî'nin babası < Muhammed b. Ali b. Hüseyin < babasından < o da dedesinden < o da Hz. Ali (r.a.) dan şöyle dedi: Medine de fiyatlar artınca ashab Allah resûlünün yanına gitti ve ona:

يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَا السَّعْرُ فَسَعَّرَ

“Ey Allah'ın Resûlü! Fiyatlar çok yükseldi, fiyatlara sınır koy” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

²⁶⁰ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 81, 82.

²⁶¹ Muvaffak, **el-Beyân ve't-Ta'rîf**, s. 87.

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ الْمُعْطِي وَهُوَ الْمَانِعُ وَإِنَّ اللَّهَ مَلَكًا اسْمُهُ عُمَارَةُ عَلَى فَرَسٍ مِنْ حِجَارَةِ الْيَاقُوتِ طُولُهُ
مَدَّ بَصَرِهِ وَيُدَوِّرُ فِي الْأَمْصَارِ وَ يَقِفُ فِي الْأَسْوَاقِ فَيُنَادِي أَلَا لِيُغْلُو كَذَا وَ كَذَا أَلَا لِيَرْخُصَ كَذَا كَذَا

“Şüphesiz ki (rızkı) veren de, kesen de Allah azze ve celle’dir. Allah’ın yakût taşlarından bir ata binmiş adı Umâra olan bir meleği vardır. Atın uzunluğu, meleğin gözünün görebildiği yere kadardır. Bu melek şehirleri dolaşır ve çarşılarda durarak şöyle seslenir: “Şu şu pahalansın, şu şu ucuzlasın!”²⁶²

İkinci sened: Kazzâz < Ebû Bekr Ahmed b. Ali < Atîkî ve et-Tunûhî < Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abbdullah ez-Zühri < Ebû Ya’la el-Mevsilî < Şeybân b. Furûh < Ubeydu’l-Azîz b. Suheyb < Enes (r.a.).

İkinci senedde hadis hırsız olarak karşımıza çıkan Zühri birinci senedde Hz. Ali (r.a.)’dan gelen hadisi çalmış ve ikinci senedde zikrettiğimiz şekliyle başka bir isnâd uydurarak aynı hadisi Enes b. Mâlik’ten rivâyet etmiştir. Ebû Bekr el-Hatîb bu hadisin mevzû olduğunu söylemiş, Zühri için de “kezzâb” demiştir.²⁶³

Bu hadisi Katâde, Sâbit ve Humeyd farklı bir versiyonla Enes b. Mâlik’ten rivâyet etmişlerdir. Nitekim Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce bu hadisi şöyle nakletmiştir:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: غَلَا السَّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ سَعَرَ لَنَا فَقَالَ
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرِّزْقَ وَإِنِّي لأَرْجُو أَنَّ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي
دَمٍ وَلَا مَالٍ

Enes b. Mâlik (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) zamanında fiyatlar yükseldi. Bunun üzerine “Ey Allah’ın Rasûlü! Fiyatlara

²⁶² İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 238-240; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XIII, 570, 571.

²⁶³ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 238-240.

sınır (narh) koy, fiyatlar yükseldi.” dediler. Rasûlullah (s.a.v.): “*Fiyatları sınırlayan, daraltıp kıtlık veren, genişletip çok veren, rızık veren Allah’tır. Ben, Allah’a yanımda kimsenin mal ve kan hakkı olmadan ulaşmayı umarım*”.²⁶⁴

Bu hadis hakkında Tirmizî hasen sahîh derken, İbn Mâce sahîh demiştir.²⁶⁵ Dolayısıyla mezkûr râvîlerin (Katâde, Sâbit, Humeyd) rivâyetiyle gelen bu hadis makbûl sayılmıştır.

2) Hasen b. Osmân et-Tüsterî < Muhammed b. İsmâîl b. Asker < Yezîd b. Abdirabbih < İsmâîl b. Ayyâş < Yahyâ b. Ubeydullah < babasından < Ebû Hüreyre < Hz. Peygamber (s.a.v.):

الْأَمْنَاءُ ثَلَاثَةٌ جِبْرِيلُ وَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ

“*Emînler (Allah’ın güvenilir kulları) üçtür. Cibrîl, Âlemlerin Rabbinin elçisi Muhammed ve Muâviye b. Ebî Süfyân*”.

Bu hadis aslında Ahmed b. İsâ el-Haşşâb’ın < Abdullah b. Yûsuf < İsmâîl b. Ayyâş < Sevr b. Yezîd < Hâlid b. Mi’dân < Muâz b. Cebel’den rivâyet ettiği bir hadistir. Haşşâb ise yalancılıkla ve hadis uydurmakla itham edilen bir râvîdir. Tüsterî bu hadisi çalmış ve başka bir sened uydurmuştur. Nitekim İbn Adiyy Tüsterî’nin insanlardan hadis çaldığını söylemekle birlikte hadis uydurduğunu da zikretmiştir.²⁶⁶ Bu hadis mevzû ve batıl sayılmıştır.²⁶⁷

3) Ravh b. Abdulmucîb < Amr b. Ziyâd < İbnü’l-Mübârek < Yahyâ b. Eyyûb < Ubeydullah b. Zihri < Ali b. Yezîd < Kâsım < Ebû Emâme < Hz. Peygamber (s.a.v.)’ den şöyle dedi:

مَنْ نَظَرَ إِلَى مُحَاسِنِ امْرَأَةٍ فَعَصَّ طَرَفَهُ فِي أَوَّلِ نَظَرَةٍ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى عِبَادَةً يَجِدُ حَلَاوَتَهَا فِي قَلْبِهِ

²⁶⁴ Ebû Dâvûd, **Sünen**, 24 Kitâbü’l-Buyû’ 13 no. 2741.

²⁶⁵ et-Tirmizî, **Sünen**, Buyû’ 73 no. 1314; İbn Mâce, **Sünen**, 12 Kitâbü’t-Ticârât 27 no. 2200.

²⁶⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III, 207-209

²⁶⁷ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 19; Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl**, I, 502, 503; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, III, 67, 68.

“Her kim bir kadının güzelliklerini ilk gördüğünde gözünü kapar ve bakmazsa, Allah Teâlâ ona ibadet hazzı ihsan eder ki tadını kalbinde bulur”.

İbn Adiyy bu hadisin mahfûz olmadığını kaydetmiş ve seneddeki Amr b. Ziyâd adlı râvînin hadis çaldığını ve batıl haberler rivâyet ettiğini zikretmiştir.²⁶⁸

4) Abdullah b. Ebî Süfyân el-Mevsîlî < Muhammed b. Cehm < Muhammed b. Yûnus el-Cemmâl el-Mahramî < Abdülvehhâb < Eyyûb < İbn Tâvus < babasından < İbn Abbâs < Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle dedi:

يُهِلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ

“Medine halkı Zü’l-Huleyfe’den ihrâma girer”.

Bu hadis bu isnâdla mahfûz değildir. Isnâddaki el-Mahramî insanlardan hadis çalmakla itham edilmiştir.²⁶⁹ Bu hadisin metni ise mahfûzdur. Nitekim bu hadis şöyle nakledilmiştir: Abdullah b. Ömer b. Hattâb’ın azâdlısı Nâfi’, Abdullah b. Ömer (r.a.)’dan tahdîs etti (ki şöyle demiştir): Bir kimse mescidde ayağa kalktı ve Yâ Rasûlallah, nereden ihrama girip telbiye etmemizi emrediyorsun? diye sordu. Rasûlullah:

يُهِلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَ يُهِلُّ أَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْجَحْفَةِ وَيُهِلُّ أَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ

*“Medîne ehli Zü’l-Huleyfedey, Şam ehli Cuhfedey, Necd ehli Karn’dan itibaren telbiye etsinler”.*²⁷⁰

Burada hadis hırsızları yine aynı yöntemle gerek sahîh hadisleri gerekse uydurma hadisleri çalıp senedlerini değiştirmişler ve başka râvîlere nispet etmişlerdir. Örneklerde verdiğimiz bu râvîler hadisleri başkalarından aşırarak elde etmişlerdir. Oysa bu râvîlerin hadis çalmak bir yana bizzat hadis uydurma girişiminde bulunduklarına da rastlanmaktadır. Bu beyanda hadis hırsızlığıyla itham

²⁶⁸ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 259, 260.

²⁶⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 537.

²⁷⁰ Buhârî, **Sahîh**, 3 Kitâbü’l-İlm 52 no. 133; Müslim, **Sahîh**, 15 Kitâbü’l-Hacc 2 no.1182; et-Tirmizî, **Sünen**, Kitâbü’l-Hacc 17 no. 831.

edilen râvîlerin bazılarının direkt olarak hadis uyduran râvîlerle aynı kategoride olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Cerh ve Ta'dîl âlimlerinin hadis hırsızlarının bazılarını “*hadis uydurur*” şeklinde de itham etmeleri bundan dolayıdır.

2.7.2.3. Hadisin Güvenilir Râvîlere Nispet Edilmesi

Hadis hırsız zayıf bir râvî topluluğunun rivâyet ettiği hadisi çalar ve bu hadisi sika râvîlere dayandırır. Bazen de senedde hiçbir râvîyi hazf etmez, tam aksine sika olan râvînin yanına başka bir sika râvîyi ziyade eder. Bu konuda şu örnekleri verebiliriz.

1) Birinci sened: Muhammed b. Abdullah b. Düvest < Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî Ebû Abdırrahman < Ahmed b. Abdırrahman eş-Şirâzi < Ahmed b. Mûsa b. İsa < Muhammed b. İbrâhîm b. Ceşmerd < Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. es-Salt < Sâbit b. Mûsa el-Âbid < Şerîk ve Süfyân es-Sevrî < A'meş < Ebû Süfyân < Câbir < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle nakletti:

مَنْ كَثُرَ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ حَسُنَ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ

“Kim gece namazını çok kılsa, yüzü gündüzleyin güzelleşir”.²⁷¹

İkinci sened: Muhammed b. Ahmed el-Bâhilî < Zekerîyya b. Yahyâ b. Zahmeveyh < Şerîk b. Abdullah < A'meş < Ebû Süfyân < Câbir < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle nakletti: “Kim gece namazını çok kılsa, yüzü gündüzleyin güzelleşir.”²⁷²

Üçüncü sened: Ebû Amr Osmân b. Muhammed el-Osmânî < Muhammed b. Abdisselâm < Abdullah b. Şubume el-Kûfî < Şerîk < A'meş < Ebû Süfyân < Câbir <

²⁷¹ el-Kudâî, Muhammed b. Selâme Ebû Abdullah, **Müsnedü's Şihâb**, Müessesetü'r-Risale, Beyrût, 1405/1985, I, 254.

²⁷² İbn Adıyy, **el-Kâmil**, VII, 568.

o da Hz. Peygamber (s.a.v.)’ den şöyle nakletti: “Kim gece namazını çok kılsa, yüzü gündüzleyin güzelleşir.”²⁷³

Dördüncü sened: İsmâîl b. Becmâk < Ubeydullah b. Muhammed b. Huneys < Mûsa b. Muhammed b. Atâ < Şerîk < A’meş < Ebî Süfyân < Câbir < Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle nakletti: “Kim gece namazını çok kılsa, yüzü gündüzleyin güzelleşir.”²⁷⁴

Beşinci sened: İsmâîl b. Ahmed < İbn Mes’ade < Hamze b. Yûsuf < İbn Adiyy < Ebû Saîd el-Adevî < Hasen b. Ali b. Râşid < Şerîk < A’meş < Ebî Süfyân < Câbir < Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle nakletti: “Kim gece namazını çok kılsa, yüzü gündüzleyin güzelleşir.”²⁷⁵

Bu hadis, birinci seneddeki Sâbit b. Mûsa’nın Şerik b. Abdillâh’tan rivâyeti olarak bilinmektedir. Rivâyete göre Şerîk “*Biriniz uyuduğu zaman şeytan onun ense köküne üç düğüm atar. Her bir düğümü attığı yere gecen uzun olsun, yat, uyu! diye eliyle vurur. Şayet o kimse uyanarak Allah’ı anarsa, düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa, bir düğüm daha çözülür. Bir de namaz kılsa, şeytanın attığı bütün düğümler çözülür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabahlar. Allah’ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa, uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar.*”²⁷⁶ hadisinin hemen arkasından “Kim gece namazını çok kılsa, yüzü gündüzleyin güzelleşir” sözünü söylemiş, Sâbit b. Mûsa da bu sözü hadisin devamı zannetmiş ve hadise idrâc etmiştir. Daha sonra bu sözü yukarıda altını çizerek zikrettiğimiz Muhammed b. Ahmed el-Bâhilî, Muhammed b. Abdisselâm, Mûsa b. Muhammed b. Atâ ve Ebû Saîd el-Adevî adlı râvîler birinci senedde yer alan Sâbit b. Mûsa’dan çalıp sika râvî olan Şerik b. Abdillâh’a nispet etmişlerdir. Bu senedlerin Şerik’ten sonraki râvîleri

²⁷³ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Târîhu İsbahân**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1410/1990, I, 422.

²⁷⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 65.

²⁷⁵ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 110.

²⁷⁶ Buhârî, **Sahîh**, 19 Kitâbü’t-Teheccüd 12 no. 1142.

ise birkaç sika râvî dışında hepsi -Sâbit b. Mûsâ da dâhil- zayıf ve meçhul râvîlerden oluşmaktadır.

2) Birinci sened: Muhammed b. el-Müsennâ < Ali b. Âsım < R₄ Muhammed b. Sûkah < İbrâhîm en-Nehaî < Esved b. Yezîd en-Nehaî < Abdullah b. Mes'ûd < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle nakletti:

مَنْ عَزَى مُصَابًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ

*“Başına felaket gelen bir kişiye başsağlığı ziyaretinde bulunan kimseye, başına felaket gelen kişiye verilecek sevabın aynısı verilir”.*²⁷⁷

İkinci sened: Hammâd b. Velîd < Süfyân es-Sevrî < Muhammed b. Sûkah < İbrâhîm en-Nehaî < Alkame < Abdullah b. Amr < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)' in şöyle dediğini nakletti: “Başına felaket gelen bir kişiye başsağlığı ziyaretinde bulunan kimseye, başına felaket gelen kişiye verilecek sevabın aynısı verilir”.²⁷⁸

Üçüncü sened: Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî < Ebû Ömer Bekr b. Muhammed el-Mûzenî < Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm el-İsmâîlî < Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdillâh b. Süleymân el-Hadramî < Ammâr b. Hâlid el-Vâsitî < Abdülhakîm b. Mansûr < Muhammed b. Sûkah < İbrâhîm en-Nehaî < Esved b. Yezîd en-Nehaî < Abdullah b. Mes'ûd < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)' in şöyle dediğini nakletti: “Başına felaket gelen bir kişiye başsağlığı ziyaretinde bulunan kimseye, başına felaket gelen kişiye verilecek sevabın aynısı verilir”.²⁷⁹

²⁷⁷ Tirmizî bu hadisin mevkuf olduğuna işaret etmiş ve garîb demiştir. Bkz. et-Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz 72 no. 1073; İbn Mâce bu hadisi “daîf” olarak kaydetmiştir. Bkz. İbn Mâce, **Sünen**, 6 Kitâbü'l-Cenâiz 56 no. 1602; Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî, **el-Bahrü'z-Zehhâr**, Mektebetü'l Ulum ve'l-Hikem, Medine, 1414/1993, V, 64.

²⁷⁸ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 310, 311.

²⁷⁹ el-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', **Şerhu's-Sünne**, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, 1403/1983, V, 458.

Bu hadis, birinci senedde yer alan Âsım b. Ali'nin rivâyeti olarak bilinmektedir. İkinci senedde zikrettiğimiz Hammâd b. Velîd, bu hadisi Âsım b. Ali'den çalıp, Süfyân es-Sevrî'ye dayandırmıştır. Hâlbuki bu hadisi Süfyân es-Sevrî rivâyet etmemiştir. Bu seneddeki Alkame'nin yerinde ise Esved b. Yezîd en-Nehaî bulunmaktadır. Hammâd, Nehaî'yi hazfedip yerine Alkame'yi eklemiştir. Üçüncü seneddeki Abdülhakim b. Mansûr da yine aynı yöntemle bu hadisi Hammâd b. Velîd'den çalıp Muhammed b. Sûkah'a nispet etmiştir.²⁸⁰

Dikkat edilirse burada peş peşe hırsızlık söz konusudur. Çünkü zayıf bir râvî olan Âsım b. Ali'nin hadisini, Hammâd b. Velîd ondan çalmış, Hammâd b. Velîd'den de Abdülhakîm b. Mansûr çalmıştır. Buna dayanarak bir hadisin hadis hırsızları tarafından silsile halinde çalıntıya maruz kalması gibi bir durumun da mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

3) Sâlih b. Ahmed < Hasen b. Arafâ < İsmâil b. Ayyâş < Mûsâ b. Ukbe ve Ubeydullah b. Amr < Nâfi < İbn Ömer < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)' den şöyle nakletti:

لَا يَقْرَأُ الْجُنُبُ وَلَا الْحَائِضُ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ

“Hayızlı ve cünüp kimse Kur'an'dan bir şey okuyamaz”.²⁸¹

Burada hadis hırsızı olarak karşımıza çıkan Sâlih b. Ahmed bu hadisin senedindeki Ubeydullah b. Amr adlı râvîyi Mûsâ b. Ukbe ile birlikte zikretmiştir. Hâlbuki hadisin senedinde sadece Mûsâ b. Ukbe bulunmaktadır. Ubeydullah b. Amr ise sika râvîdir. Sâlih ise senede Ubeydullah b. Amr adlı râvîyi ziyade ederek rivâyet etmiş ve İbn Adiyy'in ifadesiyle Sâlih bu hareketiyle ulüvvü'l-isnâd oluşturmak istemiştir.²⁸²

²⁸⁰ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 310, 311; İbn Adiyy, *el-Kâmil*, III, 11; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 280.

²⁸¹ Bu hadisi İbn Mâce münker olarak kaydetmiştir. Bkz. İbn Mâce, *Sünen*, 1 Kitâbü't-Tahâret 105, no. 596; Ayrıca bkz. Dârimî, *Sünen*, 4 Kitâbü'l-Hayz ve'l-İstihâze 24, no. 1095, 1096.

²⁸² İbn Adiyy, *el-Kâmil*, V, 112, 113.

4) Hasen b. Sâlih el-Adevî < Muhammed b. Ubeyd b. Hisâb < Hammâd b. Zeyd < Ebû Amr b. el-Alâ' < Yûnus b. Ubeyd < Hasen b. Yessâr < Ebû Hureyre < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle dediğini nakletti:

إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأْتَوْهَا وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتُّمُوا

“Namaz için kâmet getirildiğinde namaza aceleyle gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin. Yetiştirdiğiniz kadarını kılın yetişemediğiniz kısmını da sonra tamamlayın”.²⁸³

İbn Adiyy bu hadisi Abdullah b. Muhammed b. Sinân el-Vâsıtî < Ubeyd b. Ubeyde < yahut başkasının < Hammâd b. Zeyd'den rivâyet ettiğini zikretmiştir. Hasen b. Sâlih el-Adevî ise mezkûr râvîleri hazfetmiş ve senede sika râvî olan Muhammed b. Ubeyd b. Hisâb'ı eklemiştir. Abdullah b. Muhammed b. Sinân el-Vâsıtî ise leyse bi şey' (bir şey değildir) hükmü verilmiş zayıf bir râvîdir. Adevî hadis hırsızlığıyla ve hadis uydurmakla itham edilmiş, Dârekutnî ise onun için “metrûk” demiştir.²⁸⁴ Bu hadis farklı nüanslarla da rivâyet edilmiştir. Buhârî ve Müslim bu hadisi şöyle rivâyet etmiştir:

إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتَوْهَا تَسْعَوْنَ وَأَتَوْهَا تَمْشُونَ عَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتُّمُوا

“Namaz için kâmet getirildiğinde namaza koşarak aceleyle gelmeyin. Tam bir sükûnet içinde yürüyerek gelin. Yetiştirdiğiniz kadarını kılın yetişemediğiniz kısmını da sonra tamamlayın”.²⁸⁵

5) Birinci sened: Abdurrahmân b. Muhammed < Ahmed b. Ali b. Sâbit < Muhammed b. Ahmed b. Rızk < Ebû Bekr Mukrim b. Ahmed b. Mukrim < Kâsım b. Abdurrahmân Anbârî < Ebû Salt Abdusselâm b. Sâlih b. Süleymân b. Meysere el-Herevî < Ebû Muâviye < A'meş < Mucâlid < İbn Abbâs < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle nakletti:

²⁸³ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III, 198.

²⁸⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III, 198, 199; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 506-509; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, III, 80, 84.

²⁸⁵ Buhârî, **Sahîh**, 11 Kitâbü'l-Cum'a 18, no. 908; Müslim, **Sahîh**, Kitâbü'l-Mesâcid 28, no. 602.

أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا

“Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.”²⁸⁶

İkinci sened: Mansûr el-Kazzâz < Ebû Bekr b. Sâbit < Ali b. Ebî Ali < Muhammed b. Muzaffer < Ahmed b. Abdullah b. Şâbûr < Amr b. İsmâîl b. Mücâlid < Ebû Muâviye ed-Darîr < A’miş < Mücâlid < İbn Abbâs < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle nakletti: “Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır. Kim ilmin şehrini isterse kapıya gelsin.”²⁸⁷

Üçüncü sened: İsmâîl b. Ahmed < İbn Mes’ade < Hamze < İbn Adıyy < Ebû Saîd el-Adevî < Hasen b. Ali b. Râşid < Ebû Muâviye < A’miş < Mücâlid < İbn Abbâs < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle nakletti: “Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır. Kim ilmin şehrini isterse kapıya gelsin.”²⁸⁸

Dördüncü sened: Mansûr b. Hayrûn < Ebû Muhammed el-Cevherî < Dârekutnî < Ebû Hâtim el-Bustî < Hüseyin b. İshâk el-İsbahânî < İsmâîl b. Muhammed b. Yûsuf < Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selâm < Ebû Muâviye < A’miş < Mücâlid < İbn Abbâs < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle nakletti: “Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır. İlim isteyen kapıya gelsin.”²⁸⁹

Beşinci sened: İbn Adıyy < Ahmed b. Seleme Ebû Amr el-Cürcânî < Ebû Muâviye < A’miş < Mücâlid < İbn Abbâs < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle nakletti: “Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır. İlim isteyen kapıya gelsin.”²⁹⁰

Bu hadis birinci seneddeki Ebû Salt el-Herevî’nin Ebû Muâviye’den rivâyeti olarak bilinmektedir. Diğer senedlerde altını çizerek zikrettiğimiz Amr b. İsmâîl b. Mücâlid, Ebû Saîd el-Adevî, İsmâîl b. Muhammed b. Yûsuf, Ahmed b. Seleme Ebû

²⁸⁶ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 351.

²⁸⁷ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 351.

²⁸⁸ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 352.

²⁸⁹ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 352.

²⁹⁰ İbn Adıyy, **el-Kâmil**, I, 311.

Amr el-Cürcânî adlı hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîler bu hadisi çalarak Ebû Muâviye'den direkt olarak rivâyet etmişlerdir. Senedin asıl râvîsi olan Ebû Salt el-Herevî ise zayıf ve meçhûl bir râvîdir. Dolayısıyla hadis hırsızları bu hadisi zayıf râvîden çalıp güvenilir râvîlere nispet etmişlerdir.²⁹¹ İbnü'l-Cevzî bu tariklerin sahih olmadığını zikretmiştir.²⁹²

Bu hadisin benzerini Tirmizî şöyle rivâyet etmiştir:

İsmâîl b. Mûsâ < Muhammed b. Ömer b. er-Rûmî < Şerîk < Seleme b. Küheyl < Süveyd b. Gafele < es-Sunâbihî < Hz. Ali < Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle dedi:

أَنَا دَارُ الْحِكْمَةِ وَعَلَيَّ بَابُهَا

“Ben hikmetin eviyim, Ali (r.a.) da onun kapısıdır”.

Tirmizî bu hadisi bazılarının Şerîk'ten rivâyet ettiklerini, ancak es-Sunâbihî'yi zikretmediklerini söylemektedir. Şerîk dışında bu hadisin sikalardan rivâyet edildiğini bilmediklerini söyleyen Tirmizî, bu hadis için garîb münker demiştir.²⁹³

2.7.2.4. Senedinde Inkıtâ' Bulunan Hadisin Çalınması

Hadis hırsızı senedinde kopukluk bulunan (munkatî') bir hadisi çalar ve muttasıl hale getirerek rivâyet eder. Şu hadisler buna örnektir:

1) Muhammed b. Münîr < İsâ b. Abdillâh el-Kuraşî < Velîd b. Müslim < İbn Mübârek < Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ' < İkrime < İbn Abbâs < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)' in şöyle dediğini nakletti:

الْبِرْكَةُ مَعَ أَكْبَارِكُمْ

²⁹¹ İbn Adıyy, **el-Kâmil**, I, 311, 312.

²⁹² İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 353.

²⁹³ et-Tirmizî, **Sünen**, Kitâbü'l-Menâkıb 73, no. 3723.

“ Bereket büyüklerinizle beraberdir ”.

İbn Adiyy, bu hadisi İbnü'l-Mübarek'ten bir cemaatin rivâyet ettiğini ve hadisi İbnü'l-Mübarek'e nispet ettiklerini söylemiş, hadisin aslının ise mürsel (munkatı') olduğunu zikretmiştir. Senedde yer alan İsâ b. Abdillâh ise mürsel olan bu hadisi başka bir râvîden aşırarak Velîd b. Müslim aracılığıyla muttasıl olarak rivâyet etmiştir.²⁹⁴

2) Hamze b. Dâvud b. Süleymân < Süleymân b. er-Rabî' el-Hindî < Hemmâm b. Müslim < Süfyân es-Sevrî < Hâlid b. el-Huzâi < İbn Sîrin < Ebû Hureyre < Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle dedi:

الْمُضْمَضَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ ثَلَاثَةٌ فَرِيضَةٌ لِلْجُنُبِ

“Cünüp olanın üç kez ağzına ve burnuna su vermesi farzdır”.

İbn Hibbân bu hadisin merfû olduğuna dair bir aslı olmadığını söylemiş, bâtil ve mevzû olarak beyan etmiştir. Bu hadisin Hâlid < İbn Sîrin < Hz. Peygamber senediyle Mürsel olduğunu zikretmiştir. Nitekim İbn Sîrin Tâbiûn neslindendir. Seneddeki Hemmâm b. Müslim ise hadis hırsızdır. Dolayısıyla hadis hırsız olan Hemmâm b. Müslim bu hadisi muttasıl olarak rivâyet etmiştir.²⁹⁵

3) Süfyân b. Muhammed el-Fezârî < İbn Vehb < Yûnus < Zührî < Enes b. Mâlik < Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle dedi:

إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ ثُمَّ بُرِّئَ كَانَ مِنْ مَرَضِهِ كَالْبُرْدَةِ الْبَيْضَاءِ

“Bir mü'min kul hasta olduğunda sonra da iyileşip hastalığından kurtulduğunda beyaz bir örtü gibi (tertemiz, günahsız) olur”.

²⁹⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 457; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XII, 491.

²⁹⁵ İbn Hibbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 445, 446.

Bu haber bâtıldır. Çünkü bu hadis Zührî'nin sözüdür. Bu sözü Zührî'den merfû olarak sadece yalancılıkla itham edilen Velîd b. Muhammed rivâyet etmiştir. Fezârî ise Zührî'nin bu sözünü çalarak senedi merfû olarak rivâyet etmiştir. Bu sebeple Fezârî haberleri kalbetmekle, hadis hırsızlığıyla itham edilmiş ve onunla ihticâc etmek câiz görülmemiştir.²⁹⁶

4) Ahmed b. Seleme Ebû Amr < Ahmed b. Hafs es-Sa'dî < Uyeyne < Hişâm b. Urve < babasından < Hz. Âişe < Hz. Peygamber (s.a.v.)'den

مَا أَفْلَحَ صَاحِبُ عِيَالٍ قَطُّ

“Çoluk-çocuk sahibi olan asla iflah olmaz”.

Bu hadis aslında Uyeyne'nin sözü olarak bilinmektedir. Ahmed b. Seleme Ebû Amr bu sözü aşırarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'e nispet etmek suretiyle mürseli muttasıl hale getirmiştir. Nitekim İbn Adiyy onun hadis çaldığını, sikalardan bâtıl ve münker hadisleri rivâyet ettiğini kaydetmiş ve onun rivâyetleriyle ihticâc edilmeyeceğini beyan etmiştir.²⁹⁷

2.7.2.5. Metin Üzerine Sened Düzenlemek

Hadis hırsızlığının bu çeşidinde râvî belli bir senedle gelen hadislere başka râvîler dahil eder ve bu hadisin isnâdında bir takım değişikliklerde bulunarak yeni senedler üretir. Bu, Zehebî'nin; يُرَكَّبُ الْأَسَانِيدَ عَلَى الْمَثُونِ (Metinler üzerine isnâdlar oluşturur) ifadesinde karşımıza çıkmaktadır. Zehebî bu fiili büyük bir afet olarak görmüş ve “hadis hırsızlığı” olarak açıklamıştır.²⁹⁸ Buna Muhammed b. Amr el-Vâkıdî, Muhammed b. Humeyd b. Hayyân er-Râzî ve Ahmed b. Saîd b. Ferdah el-İhmîmî örnektir.

²⁹⁶ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 455; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, s. 19.

²⁹⁷ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, I, 311, 312.

²⁹⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, III, 3413; Muvaffak, *el-Beyân ve't-Ta'rîf*, s. 97.

1) Muhammed b. Amr el-Vâkıdî: Vâkıdî sened üretmekle itham edilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî'nin onun isnâdları terkîb ettiğini söylerken, Ahmed b. Hanbel onun rivâyetleri kalbettiğini kaydetmiştir.²⁹⁹ Rivâyete göre Vâkıdî, Abdülmün'im b. İdris el-Münebbihî'nin kitaplarını ödünç alıp kendi kitaplarına eklemiş ve Zührînin kitaplarından bilgiler alarak bu bilgileri dönüştürmüş ve cem yapmıştır.³⁰⁰ Buna benzer sebeplerle muhaddisler onu tenkit etmişlerdir. Nitekim İbn Hıbbân onun, sika ve sebt olan râvîlerden maktûb ve mu'dâl rivâyetlerinin bulunduğunu kaydetmiştir. Buhârî onun için "metrûku'l-hadîs" demiş, Ahmed b. Hanbel ve İbn Nümeyr onun hadisini terketmiştir.³⁰¹ Bununla birlikte onu ta'dil edenler de vardır; ancak cerhe yönelik tenkitler daha fazladır.

2) Muhammed b. Humeyd b. Hayyân er-Râzî: Rivâyete göre o, insanların kitaplarından hadisleri alır ve onların bazısını bazısıyla kalbederdi. Hadislere isnâdlar üretmiş ve başka hadislere terkip etmiştir. Ali b. Mihrân'dan "Kitâbü'l-Meğâzî" kitabını işitmiş, ancak bunu İbn Seleme'den rivâyet etmiştir. Süfyân'dan gelen hadisi, Mihrân'dan, Mansûr'dan gelen hadisi Amr b. Ebî Kays'dan, A'meş'den gelen hadisi de bunun gibi başkalarına dayandırmıştır. Bu sebeple o, sika olarak addedilmemiştir.³⁰²

3) Ahmed b. Saîd b. Ferdah el-İhmîmî: Dârekutnî onu hadis metinlerine isnâdlar üretmekle itham etmiş ve onun hadisini mevzû olarak kaydetmiş ve onunla ihticâc etmeyi helâl görmemiştir.³⁰³

2.7.2.6. Senedin Başka Bir Senedle Değiştirilmesi

Hadis hırsız hadisi çalar ve çaldığı hadisin senedini başka bir hadisin senediyle değiştirir. Bu tür hırsızlıkta bazen metne de müdahale edilmektedir. Bunun örnekleri şunlardır:

²⁹⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 5-31, no. 1203.

³⁰⁰ Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *Kitâbü'd-Duafâi'l-Kebîr*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1404/1984, IV, 107-109, no. 1666.

³⁰¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II, 303, 304, no. 986; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 186-195, no. 5501.

³⁰² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 3413, no. 5162; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, IV, 355, 356, no. 5871.

³⁰³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 472, 473, no. 530.

1) Birinci hadis: İbn Adiyy, Kâsım el-Mutarriz < Muhammed b. Mansûr < Şâzân < Şu'be < İbn Avn < Nafi' < İbn Ömer < Hz. Peygamber (s.a.v.) tarikiyle şu hadisin rivâyet edildiğini söyler:

مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ بِجَنَازَةٍ فَقَامَ لَهَا

“*Rasûlullah bir cenaze geçerken ayağa kalktı*”.

İkinci hadis: Ebu'l Abbâs el-Antâkî ise < Muhammed b. Mansûr et-Tûsî < Şâzân < Şu'be < İbn Avn < Nafi' < İbn Ömer < Hz. Peygamber (s.a.v.) senediyle şu hadisi rivâyet etmiştir:

مَنْ أَتَى جُمُعَةً فَلْيَغْتَسِلْ

“*Kim Cuma namazına gelirse gusletsin*”.

Antâkî birinci hadisin senedini ikinci hadisin senediymiş gibi rivâyet etmiştir. Böylece iki hadisin isnâdlarını değiştirmiş ve ikinci hadisin metninde yer alan جاء fiilini أتى fiiliyle değiştirmiş, dolayısıyla metne de müdahale etmiştir.³⁰⁴ Nitekim Buhârî bu hadisi من جاء الجمعة فليغتسل şeklinde rivâyet etmiştir.³⁰⁵

2) Ebu Ya'lâ, İmrân es-Sicistânî ve Ali b. Saîd b. Beşîr er-Râzî < Amr b. Mâlik en-Nukrî < Velîd b. Müslim < Evzâî < Yahyâ b. Ebî Kesîr < Ebî Seleme < Muaykib < Hz. Peygamber (s.a.v.), S'ad b. Muâz'ı yatağında görünce şöyle dedi:

لَقَدْ اهْتَزَّ لِمَوْتِهِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ

“*Arşu'r-rahmân onun vefat etmesi sebebiyle titredi*”.

³⁰⁴ İbn Adiyy, **el-Kamil**, VII, 127.

³⁰⁵ Buhârî, **Sahîh**, 11 Kitâbü'l-Cum'a 26 no. 919.

Bu hadis bu senedle rivâyet edilmemiştir. Nitekim Amr b. Mâlik en-Nukrî dışında hiç kimse Velîd b. Müslim'den bu hadisi rivâyet etmemiştir. Bu senedle asıl rivâyet edilen hadis şöyledir:

وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ

“Ateşte yanacak topukların vay haline!”

Amr b. Mâlik en-Nukrî ikinci hadisi, birinci hadisin senediyle değiştirmiştir. Bu sebeple İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.³⁰⁶

3) Süfyân b. Muhammed el-Fezârî < Süfyân b. Uyeyne < Muhammed b. Münkedir < Urve < Âişe < Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle dedi:

مَا أَسْكُرُ كَثِيرَهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ

“Çoğu haram olan şeyin azı da haramdır”.³⁰⁷

İbn Hıbbân bu hadisin senedini Kuteybe < Süfyân b. Muhammed el-Fezârî < Süfyân b. Uyeyne < Zührî < Ebî Seleme < Âişe < Hz. Peygamber (s.a.v.) şeklinde olduğunu zikretmiş ve bu senedle ilgili hadisin şöyle rivâyet edildiğini kaydetmiştir:

كُلُّ شَرَابٍ أَسْكُرَ فَهُوَ حَرَامٌ

“Sarhoş eden her içecek haramdır”.³⁰⁸

Hadis hırsızlı olarak karşımıza çıkan Fezârî bu iki hadisin hem senedini hem de isnâdını kalbetmiştir. Nitekim Fezârî, haberleri kalbetmekle ve hadis hırsızlığıyla itham edilen bir râvî olarak kaynaklarda yer almaktadır.³⁰⁹

³⁰⁶ İbn Adiyy **el-Kâmil**, VI, 258, 259.

³⁰⁷ et-Tirmizî, **Sünen**, Eşribe 3 no. 1865.

³⁰⁸ Buhârî, **Sâhîh**, 74 Kitâbü'l-Eşribe 4 no. 5586.

³⁰⁹ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 455; İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IV, 483, 484.

2.8. HADİS HIRSIZLIĞINA SEVKEDEN SEBEPLER

Hadislerin çalınması birçok sebebe dayanmaktadır. Bu sebepleri genellikle itibar ve şöhret elde etme, mezhep taassubu, metod eksikliği, hafıza kusurları ve âli isnâd elde etme olarak açıklamak mümkündür.

2.8.1. İtibar ve Şöhret Elde Etme

Hadis hırsızlığının temel sebeplerinden birisi itibar kazanma arzusudur. Bu niyette olan bir takım şahsiyetler bulundukları beldelerde insanların saygınlığını ve teveccühünü kazanmak, üst düzey yöneticilere yakınlık sağlamak amacıyla hadis çalmışlardır. Bunun için de hadis tarihinde “er-rıhle fî talebi’l hadîs” olarak bilinen hadis elde etmek için yolculuk yapmak yerine hadis merkezlerine yolculuk yaparak türlü meşakatlere göğüs geren râvîlerin hadislerini onlardan aşırıp sanki hadis beldelerini kendileri gezmiş gibi rivâyet etmişler ve kısa yoldan meşhur olmak istemişlerdir. Nitekim bir kaynakta hadis hırsızlığının sebebi şöyle anlatılmaktadır:

“Hadis hırsızlığının temel nedeninin, bir hadisin rivâyet etme hakkını kısa yoldan elde etmek olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü söz konusu dönemde, bir kimsenin hadis rivâyet etme hakkının bulunması, geniş İslâm coğrafyasında ilimle uğraşanların gözlerinin ona çevrilmesine, ondan birkaç hadis alabilmek için uzak diyarlardan âlimlerin onun kapısına gelmesine neden oluyordu. İnsanların dünyanın dört bir yanından kendi memleketlerinde ikamet eden bir âlimden ders almaya geldiklerini görmek, halkın gözünde de o kişiye büyük itibar kazandırıyor ve bu nedenle ona yoğun ilgi ve derin hürmet gösteriliyordu. Kayıtlara geçmiş bir anekdot, bunu açıkça ifade etmektedir: Süfyân b. Vekî, kâtiplerinin dikkatsizliği yüzünden hadisleri kuşkuyla karşılanan biridir. Yaşça daha büyük olduğu anlaşılan bazı kimseler, ona öğüt vererek kâtiplerini kovmasını tavsiye etmiş ve şöyle demişlerdir:

“Eğer onları kovarsan o hadisleri elde etmek için yapılan bütün yolculuklar sana yönelir. Neden olmasın, sen o hadisleri bizzat (babandan) duydun!” Halkın hadis âlimlerine gösterdiği itibar, kendine sahip olamayan birini yoldan saptıracak kadar kuvvetli ve tehlikeliydi. Bu nedenle hadis talebeleri, bu cazibeye kapılmamaları gerektiği konusunda, usul kitaplarında ciddi biçimde uyarılmışlardır.”³¹⁰

Buradan anlaşıldığı gibi aslında rivâyet salâhiyeti olmayan bu râvîler kendi nefsanî arzuları için hadisleri aracı kılmışlar ve insanları kendilerine cezbedici hale getirmek istemişlerdir. Bu şekilde aşırıdıkları hadisleri de sahih olduğu izlenimini vermek amacıyla süsleme, toplumun değer verdiği saygın şeyhlerden, sika râvîlerden rivâyet etme gibi çeşitli yollara başvurmuşlardır. Öyle ki şöhret elde etmek için zayıf ve hadis uyduranlardan bile hadis rivâyet etmekten geri durmamışlardır.

Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı Muhaddisler hadis râvîlerinin dünyevî hırslara meyletmemeleri için hadis usûlü kitaplarında rivâyet adabına da yer vermişlerdir. Söz konusu Muhaddisler, hadis ilmiyle meşgul olan kişilerin öncelikli olarak ihlaslı olmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Râvînin, dünyevî menfaat ve şöhret elde etme gibi düşüncelerden de uzak olması gerektiğini bildirmişlerdir. Bu durum Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından da hoş karşılanmamıştır. Nitekim bir hadiste *“Kim, Allah azze ve celle’nin rızasını gerektiren bir ilim öğrenmeye koyulur da, onu sadece dünyevî hedeflere ulaşmak için elde ederse kıyamet gününde cennetin kokusunu (bile) alamaz”³¹¹* buyurulmakta dolayısıyla bu tür niyetlerle ilimle vakit geçirmenin kişiye hiçbir fayda sağlamayacağını zikretmektedir.

2.8.2. Mezhep Taassubu

Hadis hırsızlığının temel sebeplerinden biri de râvînin, bağlı bulunduğu bir mezhebe aidiyetini belirtmek veya övmek için hadis çalıp rivâyet etmesidir. Özellikle İslâm Tarihinde hilâfet bahanesiyle ortaya çıkan siyasi mezheplere mensup bazı râvîler hadis uydurma ve hadis çalma işine girişmişlerdir. Hadis diye uydurulan şu sözü mezhep taassubuna örnek verebiliriz.

³¹⁰ Kuzudişli, **Hadis Hırsızı (sâriku’l-hadîs): Bir Cerh Teriminin Anlattıkları**, s. 49; Metin içerisindeki örnek için bkz. İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, **İlel**, Riyad 2006, I, 135.

³¹¹ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Kitâbü’l-İlm, 12.

إِذَا رَأَيْتُمْ مُعَاوِيَةَ عَلَى مَنبَرِي فَاقْتُلُوهُ

“Muâviye ’yi minberimde gördüğünüzde onu öldürün!”

Hakem b. Züheyr el-Fezârî adlı kişi bu sözü uydurmuş, Abbâd b. Ya’kûb da bu sözü ondan çalmıştır. Burada zikrettiğimiz Abbâd b. Ya’kub Şîl-Râfîzî’dir ve Şîlikte aşırı giden bir râvîdir. Muhammed b. Tâhir onun meşhur şeyhlerden münker hadisleri rivâyet ettiğini zikretmiş ve onun terkedilmeye müstehak olduğunu söylemiştir. Buradan anlaşılan o ki, Abbâd b. Ya’kûb Şîliği savunmak amacıyla uydurulan bu sözü çalıp başkalarına rivâyet etmiştir.³¹²

Akıl hakkında uydurma rivâyetler (muhtemelen Mu’tezilî görüşleri destekleyen rivâyetler) içeren “Kitâbü’l-Akl” adlı kitabı Meysere b. Abdirabbih adlı kişi uydurmuş, Mu’tezile mezhebine mensup olan Dâvûd b. el-Muhabber bu kitabı ondan çalmış ve hadislerin isnâdlarında değişiklik yaparak başkalarına rivâyet etmiştir. Daha sonra bu kitabı başka hadis hırsızları da çalmış ve aynı yöntemle başkalarına rivâyet etmişlerdir.³¹³

Dâvûd b. el-Muhabber hayatının bir döneminde rivâyeti ihmal edip kendini tamamen zühde vermesi veya Mu’tezilî görüşü benimsemesi sebebiyle tenkit edilmiştir. Yahyâ b. Maîn Dâvûd’un yalan söylemediğini, “sadûk” bir râvî olmakla beraber yanılıp hata ettiğini belirtmektedir. Yahyâ b. Maîn’den nakledildiğine göre Dâvûd b. el-Muhabber güvenilir bir râvî iken hadisi bırakıp Mu’tezile’den bazıları ile düşüp kalktıktan sonra zihniyeti bozulmuştur. Ahmed b. Hanbel ise kendisinden Dâvûd hakkında bilgi istendiği zaman gülmüş, onun çok önemsiz biri olduğunu, hadisten hiç anlamadığını söylemiştir. Buhârî de aynı görüşe katılmaktadır. Ali b. el-Medînî ve Ebû Hâtim er-Râzî’ye göre onun hadisleri hiçbir şekilde rivâyet edilemez.³¹⁴

³¹² İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 25, 26; İbnü’l-Kayserânî, **Tezkiretü’l- Hüffâz**, s. 13.

³¹³ Bkz. Dâvûd b. el-Muhabber tercemesi, Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IX, 326-329, no. 4412.

³¹⁴ Dâvûd b. Muhabber tercemesi için bkz. Dârekutnî, **Duafâ’**, s. 202, no. 208; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-tehzîb**, III, 199-201; İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, II, 68, no. 1820; Kandemir, M. Yaşar, “Dâvud b. Muhabber” maddesi, **DİA**, IX, 35, 36.

Burada yine “Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır.”³¹⁵ şeklinde devam eden hadisi çalan Abdüsselâm b. Sâlih el-Herevî, Râfızî’dir. Herevî’nin Râfızî olması ve çaldığı hadisin Hz. Ali (r.a.)’nin faziletiyle ilgili olması, onun Şîa’ya olan muhabbetinin bir işareti gibi gözükmemektedir.

2.8.3. Metod Eksikliği

Bir hadisin bir râvîden nasıl alındığı ve başkasına nasıl nakledildiği öteden beri hadis münekkitleri tarafından irdelenmiştir. Muhaddisler hadislerde meydana gelebilecek kusurları önlemek için bir takım kurallar koymuşlardır. Hadis tahammül ve edası olarak karşımıza çıkan bu kuralları da hadislere tatbik etmişler ve bu kurallar dışında rivâyet edilen hadisleri kabul etmemişlerdir. Ancak bu kuralların ortaya çıkması aynı zaman ve aynı mekânda olmamıştır. Bundan dolayı hadis hırsızlığıyla nitelendirilen bazı râvîler duydukları ya da ellerine geçen bir hadis kitabını başkalarına semâ olmaksızın rivâyet etmişlerdir. Tarihi süreç içerisinde tahammül ve eda metodlarının ortaya çıkıp temelleşmesiyle birlikte hadisler, rivâyet lafızlarıyla nakledilmiş ve hadis rivâyet usulüne uygun olmayanlar kabul görmemiştir.

2.8.4. Hafıza Kusurları

Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîler bazen de hafıza kusurlarından (sûu’l-hıfz) kaynaklanan sebeplerle cerhedilmişlerdir. Mezkûr râvîlerin hadis hırsızlığıyla itham edilmelerindeki ana sebep ise ihtilâttir. İhtilât, bir râvînin yaşlanma, kitaplarının yanması, kör olma ve benzeri sebeplerle hafıza kaybına uğraması manasına gelmektedir.³¹⁶ Hafıza kaybına uğrayan râvî rivâyetlerini tam olarak hatırlayamadığı ve hadiste bir takım yanlış rivâyetlere sebebiyet verdiğinden bu durumda olan râvîlerin rivâyetleri muhaddislerce tenkit edilmiştir.

Misal olarak Şâfiî âlimlerinden Ebu’l-Kâsım el-Kazvînî, ihtilât sebebiyle hadisleri karıştırmaya başlamış İmam Şâfiî’nin “*Sünenü’s-Şâfiî*” adlı eserine İmam Şâfiî’nin rivâyet etmediği hadisleri eklemiş ve onun bu ayıbı ortaya çıkınca kitapları yüzüne karşı yakılmış ve insanlar da onu terk etmişlerdir.³¹⁷ Aynı şekilde

³¹⁵ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevdûât*, I, 345; Ukaylî, *Duafâ*, III, 70, 71, no. 1036.

³¹⁶ el-Gavrî, *el-Mustalahâtü’l-Hadîsiyye*, s. 77; Aydınî, *Hadîs Istılahları Sözlüğü*, s. 129.

³¹⁷ Bkz. es-Sübkî, *Tabakâtü’s-Şâfiyye*, III, 320-323, no. 204.

Muhammed b. Abdullah eş-Şeybânî de ihtilâta uğramış ve muhaddislerce tenkit edilmiştir.³¹⁸

2.8.5. Âlî İsnâd Elde Etme İsteği (Ulüvvü'l-İsnâd)

Âlî isnâd, bir hadisin senedinde yer alan râvî sayısının aynı hadisin diğer tariklerindeki râvî sayısından daha az olmasıdır.³¹⁹ Bunun mükâbili ise nâzil isnâdtır. Misal olarak beş ve yedi râvîden oluşan iki senedin beş râvîden oluşan senedi “âlî isnâd” iken yedi râvîden oluşan senedi nâzil isnâd adını almaktadır.

Cumhûr âlî isnâdı nâzil isnâda tercih etmiştir. Çünkü ulüvv, hadiste meydana gelebilecek hataları daha çok olma durumundan uzaklaştırmaktadır. Yani senedde az râvî bulunması daha az hata demektir. Bu sebeple hata oranı âlî isnâda göre nâzil isnâdda daha fazla olma ihtimalini göz önüne alan muhaddisler, râvî sayısı az olan isnâdları efdal saymışlardır.³²⁰ Muhaddislerin âlî isnâda değer atfetmeleri hadis çalan kişileri de bu yönde bir kalpazanlığa sürüklemiş ve hadis çalmak bir yana çaldıkları hadisleri de muhaddislere kabullendirebilmenin yollarını aramışlardır. Burada şöyle bir örnek verebiliriz:

Muhammed b. Abdisselâm < Hudbe < Hammâd b. Seleme < Dâvud b. Hind < A'meş < Ma'rûr b. Süveyd < Ebû Zerr < o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle dedi:

يقول الله عز وجل: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا وَأَزِيدُ ...

“Kim bir iyilikle gelirse ona on katı verilir”.³²¹

İbn Adiyy bu hadisin senedinin Sâcî < Muhammed b. Hâris el-Mahzûmî < Abdullah b. Muâviye < Hammâd b. Seleme şeklinde olduğunu zikretmiştir. Senedde ise Hudbe bulunmamaktadır. Şu halde senedin aslı Sâcî < Muhammed b. Hâris el-Mahzûmî < Abdullah b. Muâviye < Hammâd b. Seleme < Dâvud b. Hind < A'meş < Ma'rûr b. Süveyd < Ebû Zer < Hz. Peygamber (s.a.v.) şeklinde olmaktadır. Bu

³¹⁸ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 499-501, no. 1030.

³¹⁹ Tahhân, *Teyşîru Mustalahî'l-Hadîs*, s. 203.

³²⁰ Tahhân, *Teyşîru Mustalahî'l-Hadîs*, s. 249, 250.

³²¹ Müslim, *Sahîh*, 48 Kitâbü'z-Zikr 22, no. 2687.

şekilde Muhammed b. Abdisselâm râvî sayısını azaltarak ulüvvu'l-isnâd elde etmek istemiştir.³²²

2.9. HADİS HIRSIZLIĞININ HÜKMÜ

Hadis hırsızlığı yaptığı ortaya çıkan râvîler birçok muhaddis tarafından tenkit edilmiş ve bu hadisler içerisinde yalan barındırdığı için bir çeşit mevzû hadis sayılmıştır.³²³ Sehâvî “fûlânün yesriku'l-hadîs” lafzını cerhin üçüncü mertebesinde ele almış ve cerhin ilk dört mertebesinde yer alan râvîlerin rivâyetlerinin hiçbir şekilde yazılmayacağını ve terkedileceğini söylemiştir.³²⁴ Dolayısıyla hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin rivâyetlerinin nihâî hükmü mevzû hadisle aynıdır. Zehebî ise hadis hırsızlarını uhrevî yönden ele almış, onların akıbetleri hakkında bazı açıklamalarda bulunmuş ve hadis hırsızlığının hükmü mahiyetinde hadis çalanların durumlarını zikretmiştir. Şöyleki *“Eğer hadis hırsız hadisi çalar ve senedi sabit olmayan bir metne zayıf bir isnâd eklerse bu hadis çalma suçunun en hafifidir. Şayet metni sahih olmayan bir hadise sahih bir isnâd uydurursa bu uydurma ve iftira kabilindendir. Eğer bu metinler (metni sahih olmayan hadisler) helal-haram kabilinden ise bu çok büyük bir suçtur ve o (bu işi yapan kişi) cehennemdeki evine yerleşir.”*³²⁵

Zehebî kitap ve cüzlerden semâ'sı olmaksızın işittiğini iddia eden kişinin durumunu da açık bir yalancılık olarak zikretmiştir. Ancak bunun Hz. Peygamber (s.a.v.) adına yapılmış bir yalancılık değil; hadisin senedindeki şeyhlere yönelik bir yalancılık olarak açıklamış ve Allah'ı Teâlâ'nın bu işe kalkışan kişilerin günahlarını setretmesinin nadir olduğunu söylemiştir.³²⁶

³²² İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 570, 571; Diğer örnek için bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, V, 112, 113.

³²³ Hâşim, Ahmed Ömer, **Kavâidü Usûli'l-Hadîs**, Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1404/1984, s. 125; Efendioğlu, Mehmet, “mesrûk” maddesi, **DİA**, XXIX, 336.

³²⁴ Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, II, 289-301.

³²⁵ Zehebî, **Mûkiza**, s. 60.

³²⁶ Zehebî, **Mûkiza**, s. 60.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS HİRSIZLIĞIYLA İTHAM EDİLEN RÂVÎLER

Bu kısımda hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin hangi cerh lafızlarıyla nitelendirildiğini görmek için yaşadıkları asırlar dikkate alınarak haklarında bazı bilgiler verilecektir. Mezkur râvîler hakkında bilgi verilirken çoğunlukla Muvaffak b. Abdillâh'ın el-Beyân ve't-Ta'rîf" adlı eserinde yer alan râvîlerle birlikte kendi tespit ettiğimiz râvîleri de zikredeceğiz.³²⁷

3.1. HİCRÎ II. ASIRDA VEFAT EDENLER

3.1.1. Muhammed b. Süleymân b. Abdillâh b. Debîr (103-/721-)

İbn Hıbbân onun için يسرق الحديث (hadis çalar) ifadesini kullanmıştır.³²⁸ Bununla birlikte zayıf olmakla ve hadis uydurmakla da itham edilmiştir.³²⁹

3.1.2. Abdu'l-Âlâ b. Âmir es-Sa'lebî (129/746)

Sa'lebî semâ' olmaksızın Muhammed b. Hanefiyye'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Nitekim Süfyan es-Sevrî "biz onun yanında İbn Hanefiyye'nin hadis kitabını görürdük, ancak Sa'lebî, Muhammed b. Hanefiyye'den bir şey işitmedi".³³⁰ demektedir. Sa'lebî hakkında, Abdürrahman b. Mehdî'den nakledilen ifadeler de buna benzer niteliktedir.³³¹ Sa'lebî'nin hadis rivâyet ederken kendisinden işitmediği halde "an Hanefiyye" diyerek işitmiş gibi hadis rivâyet etmesi, hadis hırsızlığı olarak yorumlanmıştır.³³²

³²⁷ Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin sınıflandırması için bkz. Karayığit, **Duafâ Literatüründe Serikatü'l-Hadîs Kavramı**, s. 103-106.

³²⁸ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 334, no. 1021.

³²⁹ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, VII, 175, no. 6867; Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, **el-Mü'telif ve'l-Muhtelif**, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdulkâdir, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1406/1986, II, 980.

³³⁰ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, VI, 25, 26, no. 134.

³³¹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, VI, 26.

³³² İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 141; Muvaffak, **el-Beyân ve't-Ta'rîf**, 181-183.

3.1.3. Amr b. Mâlik en-Nükrî (129/746)

İbn Adiyy onun sikalardan münker haberler rivâyet ettiğini zikretmiş ve onun hakkında يسرق الحديث (hadis çalar) ifadesini kullanmıştır.³³³ İbn Hacer ise onun “sadûk” olduğunu söylemiştir.³³⁴

3.1.4. Muhammed b. Abd b. Âmir es-Semerkandî (130-/747-)

Hadis uydurmakla ve yalancılıkla itham edilmiştir.³³⁵ Hatîb el-Bağdâdî onun hadis hırsızlığından bahsetmiş, Abdurrahman b. Mahmûd el-İdrîsî ise onun hadis hırsızı olduğuna işaret etmiştir.³³⁶

3.1.5. Mücâlid b. Saîd b. Umeyr b. el-Hemdânî (144/761)

İbnü'l-Cevzî ve Dârekutnî onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.³³⁷ Onun mürselleri ref ettiğinden ve isnâdları kalbettiğinden bahseden İbn Hıbbân, onunla ihticâc etmeyi câiz görmemiştir.³³⁸ Hadis bilginlerinin birçoğu onun cerhine yönelik hüküm vermiştir.³³⁹

3.1.6. İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk es-Sebî'î el-Hemdânî (160/776)

Hakkında farklı hükümler bulunmaktadır. Ancak cerhe yönelik hükümler daha fazladır. Hakkında Yakup b. Şeybe ve Ahmed b. Hanbel³⁴⁰ “sâlihu'l-hadîs”

³³³ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 258, 259.

³³⁴ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, IV, 132, no. 5139; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XXII, 211-213 no. 4441.

³³⁵ Dârekutnî, **Duafâ**, s. 351, no. 485.

³³⁶ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, III, 671-677, no. 1169; Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, III, 633, 634, no. 7900; el-İsmâîlî, **Kitâbü'l-Mu'cem**, I, 471, 472, no. 124.

³³⁷ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 26.

³³⁸ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 343, 344, no. 1037.

³³⁹ Bkz. Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, III, 438, 439, no. 7070; İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 168-171; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, X, 39-41, no. 65.

³⁴⁰ Başka bir görüşe göre Ahmed b. Hanbel onu sika olarak nitelendirmiştir. Bkz. İbn Hıbbân,

(hadisi sâlihtir) demiş, Ali b. el-Medînî ve İbn Hazm ez-Zâhirî ise “daîf” (zayıftır) hükmünü vermiştir.³⁴¹ Osman b. Ebî Şeybe’nin Abdurrahman b. Mehdî’den aktardığı rivâyete göre de لَصٌّ يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (hırsızdır, hadis çalar) lafzıyla da hadis hırsızlığıyla itham edilmiştir.³⁴² Bununla birlikte Nesâî, İsrâîl b. Yûnus hakkında “leyse bihî be’s” (hadisinde sakınca yoktur) lafzını kullanmış, İbn Hacer ise “sika” olarak nitelendirmiştir.³⁴³

3.1.7. Yahyâ b. el-Alâ’ er-Râzî (160/776)

Muhammed b. Tâhir onun hadis hırsızlığından bahseder.³⁴⁴ İbn Hacer onun hadis uydurmakla itham edildiğini kaydetmiş,³⁴⁵ İbn Hıbbân ise sikalardan maktûb haberler rivâyet ettiğini söylemiş ve onunla ihticâc etmeyi câiz görmemiştir.³⁴⁶

3.1.8. Bekâ b. Ebî Şâkir b. Bekâ (161/777)

Onun hakkında دجال كذاب زور ألف طبقة (deccâl ve büyük yalancıdır, bin tabakanın sahtesini yaptı) ifadesi kullanılmıştır. Onun bu ayıbı ortaya çıkınca da terkedilmiştir.³⁴⁷

3.1.9. Muhammed b. Câbir b. Seyyâr b. Talk es-Sühaymî (170-/786-)

İbn Hıbbân onun a’ma olduğunu kitaplara hadisler eklediğini ve hadis hırsızlığı yaptığını söylemiştir.³⁴⁸ Buhârî “leyse bi’l kaviyy”³⁴⁹ (kuvvetli değildir), Ebû Dâvûd “leyse bi şey” (bir şey değildir), Nesâî ise “daîf”³⁵⁰ hükmünü vermiştir.

Kitâbü’l-Mecrûhîn, I, 209.

³⁴¹ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, I, 208-210; İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, I, 159, 160.

³⁴² İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, I, 261-263.

³⁴³ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, I, 209; İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, I, 159.

³⁴⁴ Muhammed b. Tâhir, **Tezkiratü’l-Huffâz**, s. 105.

³⁴⁵ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, V, 375, 376, no. 7668.

³⁴⁶ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, II, 467, no. 1201.

³⁴⁷ Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl**, I, 339, 340, no. 1251; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, II, 326, 327, no. 1553.

³⁴⁸ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, II, 280, 281, no. 952.

³⁴⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî, **Târîhü’l-Kebîr**, Thk. Hâşim en-Nedevî, Dâiratü’l-Meârifü’l-Osmâniyye, Haydarabad 1360/1941, I, 53, no. 111.

³⁵⁰ Nesâî, **Duafâ’**, s. 217, no. 559; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXIV, 564-569, no. 5110.

3.1.10. Abdullah b. Lehîa b. Ukbe (174/790)

Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb İbn Lehîa'yı güvenilir bir râvî olarak gösterirken Nesâî, Ebû Zûr'a, İbn Maîn, İbn Adiyy ve İbn Ebî Hâtim gibi cerh ve ta'dîl âlimleri onu zayıf saymışlardır. İbn Lehîa'nın, yüz yetmiş yılında yanan eviyle birlikte rivâyetlerini kaydettiği kitaplarının da yok olmasını veya hayatının sonlarına doğru felç geçirmesi sebebiyle hâfızasının zayıflamasını gerekçe gösteren bir kısım âlimler bundan önceki rivâyetlerini muteber görürken onun çok iyi tanımadığı kimselerden de rivâyette bulunduğunu, hocasının zayıflığını gizlemek için tedlîs yaptığını ve kendisine getirilen metinleri kontrol etmeden rivâyet izni verdiğini belirten bazı kimseler de bütün rivâyetlerini şüphe ile karşılamışlar ve bunların daha çok itibar ve mütâbaat amacıyla alınabileceğini belirtmişlerdir.³⁵¹

Nitekim Kütüb-i Sitte müellifleri, ondan aldıkları rivâyetlerin ya meşhur ve güvenilir talebeleri vasıtasıyla gelmesine veya başka bir yolla da nakledilmiş olmasına dikkat etmişlerdir. Zehebî, Medine'de İmam Mâlik, Şam'da Evzâî, Yemen'de Ma'mer b. Râşid ve Irak'ta Şu'be ve Süfyân es-Sevrî gibi Mısır'da da Leys b. Sa'd ile İbn Lehîa'nın devrin en büyük âlimleri arasında yer aldığını, bu arada İbn Lehîa'dan gelen zayıf rivâyetlere dikkat edilmesi gerektiğini, ancak bütün rivâyetlerini yok sayacak ölçüde tenkitte ileri gitmenin doğru olmadığını belirtmiştir.³⁵²

3.1.11. Mutarrıf b. Mâzen es-San'ânî (191/806)

Mutarrıf, Hişâm b. Yûsuf'tan İbn Cüreyc ve Ma'mer'in hadislerini istemiş, bu hadisleri aldıktan sonra da Hişâm b. Yûsuf'tan aldığını zikretmeksizin direkt olarak İbn Cüreyc ve Ma'mer'den rivâyet etmiştir. Bu sebeple yalancılıkla itham edilmiş, İbn Hıbbân onun rivâyetini itibar dışında câiz görmemiştir.³⁵³

³⁵¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 504-507; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, III, 174-179.

³⁵² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 2462-2467; Dalgın, Nihat, "İbn Lehîa" maddesi, *DİA*, XX, 158, 159.

³⁵³ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II, 368, 369, no. 1069.

3.1.12. Abdülmelik b. es-Sabbâh es-San'ânî (199/814)

Ebû Hâtim “sâlihu'l-hadîs”³⁵⁴ (hadisi doğrudur) demiştir. el-Halilî onun için “يسرق الحديث” (hadis çalar) lafzını kullanmıştır.³⁵⁵

3.2. HİCRÎ III. ASIRDA VEFAT EDENLER

3.2.1. Vehb b. Vehb Ebû'l-Behterî el-Kâdî (200/815)

Muhammed b. Tâhir onun hadis hırsızlığından bahseder.³⁵⁶ İbn Hıbbân onun güvenilir râvîlerden mevzû haberler rivâyet ettiğini kaydederek ondan hadis rivâyet etmeyi câiz görmemiştir.³⁵⁷ Yahyâ b. Maîn onu yalancılıkla itham etmiş, ayrıca “deccâl” olarak da nitelendirilmiştir.³⁵⁸

3.2.2. Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Mahzûmî (200-/815-)

Mahzûmî'nin durumu Yahyâ b Maîn'ne sorulmuş o da ليس بثقة كان يسرق (sika değildir, hadis çalardı) şeklinde cevap vermiştir.³⁵⁹ Yalancılıkla da itham edilmiştir.³⁶⁰

3.2.3. İbrâhîm b. Hudbe (200-/815-)

İbn Hıbbân onu büyük yalancılardan biri olduğunu söylemiş ve onun rivâyet ettiği hadislerin yazılmasını helâl saymamıştır.³⁶¹ Nesâî ise onu “metrûku'l-hadîs”³⁶² olarak kaydetmiştir. İbn Ebî Hâtim “kezzâb” derken, Dârekutnî onu “metrûk” olarak nitelendirmiştir.³⁶³

³⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 354, no. 1674.

³⁵⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, III, 384, no. 4215; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 399, no. 850.

³⁵⁶ İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, s. 21.

³⁵⁷ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II, 415, 416, no. 1127.

³⁵⁸ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VIII, 400-404, no. 8396.

³⁵⁹ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 227, 228, no. 1254.

³⁶⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, IV, 348, no. 5852.

³⁶¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 113, 114, no. 29.

³⁶² Nesâî, *Duafâ'*, s. 41, no. 9.

³⁶³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 377-379, no. 338.

3.2.4. Hammâd b. Üsâme (201/816)

İnsanlardan hadis çalmakla itham edilmiştir. Onun çok tedlis yaptığı söylenmiş ve bu sebeple terkedilmiştir.³⁶⁴ Bununla birlikte onun sika olduğunu söyleyenler de vardır.³⁶⁵

3.2.5. Eyyûb b. Süveyd Ebû Mes'ûd er-Remî (202/817)

Yahyâ b. Maîn “leyse bi şey” hükmünü vermiş, İbn Ebî Hâtim’in babasından aktardığı bilgiye göre de “leyyinu’l-hadîs” olarak nitelendirilmiştir.³⁶⁶ Ahmed b. Hanbel onun zayıf olduğunu söylerken, Buhârî onun tenkit edildiğini haber vermiştir.³⁶⁷ Onun sirkatinden bahseden ise كان يسرق الأحاديث (hadisleri çalardı) ifadesiyle İbn Adiyy’dir.³⁶⁸ Nesâî onun sika olmadığını kaydetmiştir.³⁶⁹

3.2.6. Yahyâ b. Eksem b. Muhammed b. Katan et-Temîmî (203/818)

Ali b. Hüseyin b. Cüneyd onun hakkında كان يسرق حديث الناس و يجعله لنفسه (insanlardan hadis çalar ve kendine mal ederdi) demektedir.³⁷⁰ İbn Hacer ise onun “fakîh ve sadûk” olduğunu söylemiştir.³⁷¹

3.2.7. Muâviye b. Hişâm el-Kassâr (204-205/819-820)

Süfyan es-Sevrînin komşusu olan Muâviye onun kitaplarını çalmış ve o kitapları Süfyan’ın hocalarından rivâyet etmiştir. Muâviye’nin bu ayıbı ortaya çıkınca insanlar onu terk etmişlerdir.³⁷²

³⁶⁴ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, I, 588, no. 2225.

³⁶⁵ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l Cerh ve’t-Ta’dîl*, III, 122, 123, no. 600; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 2, 3, no. 1.

³⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 249, 250.

³⁶⁷ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 23, 24; Buhârî, *Târîhü’l-Kebîr*, I, 417.

³⁶⁸ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 23; Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, I, 288; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 228.

³⁶⁹ Nesâî, *Duafâ*, s. 47.

³⁷⁰ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 129, no. 546.

³⁷¹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, V, 338, no. 7557; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 207-223, no. 6788.

³⁷² İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVIII, 218-221, no. 6067; Hatîb el-Bağdâdî, *Muvazzihu*

3.2.8. Dâvûd b. el-Muhabber (206/821)

Onun hadis hırsızlığından Dârekutnî bahsetmektedir. Dârekutnî'nin bildirdiğine göre uydurma haberlerin yer aldığı Kitâbu'l-Akl adlı hadis kitabını Meysere b. Abdirabbih yazmış, Dâvud b. el-Muhabber de ondan o kitabı çalmış ve kitaptaki uydurma rivâyetlere yeni isnâdlar düzenleyerek başkalarına rivâyet etmiştir.³⁷³ Mutezile mezhebine mensup olan Dâvud b. el-Muhabber ve “metrûk” olarak nitelendirilmiştir.³⁷⁴

3.2.9. Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî (207/823)

Vâkîdî, muhaddisler tarafından meçhul râvîlerden münker hadisler aldığı iddia edilerek ağır ithamlara mâruz kalmış ve eleştirilmiştir. Senedleri ayrı ayrı zikretmenin uzun zaman alacağı düşüncesiyle sık sık telfike başvuran Vâkîdî bundan dolayı cerhedilmiştir. Bu hususta kendisini tenkit edenlerin başında gelen Ahmed b. Hanbel, “Onun inkâr edilecek bir durumu yok, ancak isnâdları topluyor ve bazı konularda ihtilâfa düşen bir zümreden tek bir siyakla tek bir metin getiriyor” demiştir. Yine Ahmed b. Hanbel'in, “Vâkîdî yalancının biri, hadisleri kalbediyor, Zührî'nin hadisini Ma'mer'in hadisine ekliyor ve buna benzer şeyler yapıyor” şeklindeki ifadesi de cerh ve ta'dîl âlimlerinin çoğunluğu tarafından onun rivâyet ettiği hadislerin reddedildiğini göstermektedir.³⁷⁵ Bu sebeple yalancılıkla itham edilmiş İbn Hacer ise onu “metrûk” olarak kaydetmiştir.³⁷⁶

Evhâm, II, 423-426.

³⁷³ Dârekutnî, **Duafâ**, s. 202, 203, no. 208; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, III, 199-201, no. 381.

³⁷⁴ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, II, 68, no. 1820; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IX, 326-329, no. 4412.

³⁷⁵ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IV, 5-31; Fayda, Mustafa, “Vâkîdî” maddesi, **DİA**, XLII, 471-475.

³⁷⁶ İbn Hıbbân, **Kitabü'l-Mecrûhîn**, II, 303, 304, no. 986; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXVI, 180-195, no. 5501; Ukaylî, **Duafâ**, IV, 107-109, no. 1666.

3.2.10. Muhammed b. Mûsâ b. Meskin Ebû Ğazziye (207/822)

İbn Hıbbân كان من يسرق الحديث (hadis çalanlardandı) demiştir.³⁷⁷ Ebû Hâtim ise “daîfu’l-hadîs” olarak nitelendirmiştir.³⁷⁸

3.2.11. Abdurrazzâk b. Hemmâm el-Himyerî (211/826)

Zeyd b. Mübârek onun hakkında كان عبدالرزاق كذابا يسرق الحديث (Abdurrezzâk yalancıdır, hadis çalardı) demiştir.³⁷⁹ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ondan hadis almıştır.³⁸⁰ Sika ve hâfız olan Abdurrezzâk’ın, ömrünün sonuna doğru ‘ama olduğu ve hadisleri karıştırdığı (ihtilat) rivâyet edilmiştir.³⁸¹ el-Himyerî, Şîî (teşeyyu’) olmakla da itham edilmiştir.³⁸²

3.2.12. Hakem b. el-Mübârek el-Bâhilî (213/828)

İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.³⁸³ İbn Hacer onu “sadûk”³⁸⁴ olarak zikretmiştir.

3.2.13. Habîb b. Ebî Habîb (218/833)

Sikalardan mevzû haberler rivâyet etmiş ve onların rivâyet etmediği haberleri onlardan rivâyet etmiş ve hadis çalmakla itham edilmiştir.³⁸⁵ Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû’l-Feth el-Ezdî ve Nesâî “metrûkü’l-hadîs” demiş, ayrıca yalancılıkla da itham edilmiştir.³⁸⁶

³⁷⁷ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, II, 302, 303, no. 985. Bilgi için bkz. Ukaylî, *Duafâ’*, IV, 138 no. 1699; Buhârî, *Târîhül-Kebîr*, I, 238, 239, no. 753.

³⁷⁸ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 83, no. 347.

³⁷⁹ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 315, no. 608.

³⁸⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 62, no. 3415.

³⁸¹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, III, 344, 345, no. 4092.

³⁸² İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, III, 344, 345; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 52-62.

³⁸³ Bkz. Ahmed b. Abdurrahmân el-Vehbî tercemesi, İbn Adiyy, *el-Kâmil*, I, 304.

³⁸⁴ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 496, no. 1466.

³⁸⁵ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 323, no. 271; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 378, no. 1095.

³⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 366-370, no. 1082.

3.2.14. Esîd b. Zeyd el-Cemmâl (220/835)

Dârekutnî “metrûk”³⁸⁷, Nesâî “metrûku’l-hadîs”³⁸⁸ lafzıyla onu cerhetmiştir. İbn Hıbbân ise onun sika râvîlerden menâkîr haberler rivâyet ettiğini kaydetmiş ve به يسرق الحديث و يحدث به (hadis çalar ve onu rivâyet ederdi) ifadesiyle onun hadis hırsızı olduğunu vurgulamıştır.³⁸⁹ Yahyâ b. Maîn de “kezzâb” diyerek onu yalancılıkla itham etmiştir.³⁹⁰ İbn Hacer ise onun “daîf” olduğunu söylemiştir.³⁹¹

3.2.15. İsmâîl b. Ebî Üveys (226/840)

Yahyâ b. Maîn, İsmâîl b. Ebî Üveys ve onun babası hakkında şöyle demiştir: ابن أبي Üveys و أبوه يسرقان الحديث (İbn Ebî Üveys ve babası hadis çalardı).³⁹² Nesâî ise Üveys hakkında “daîf” hükmünü verirken, Nadr b. Seleme el-Mervezî de Üveys’i yalancılıkla itham etmiştir.³⁹³ Ahmed b. Hanbel ise Üveys’in kendisi için “leyse bihî be’s” (hadisinde bir sakınca yoktur) hükmünü vermiş, babasını ise “daîfu’l-hadîs” (hadisi zayıftır) olarak açıklamıştır.³⁹⁴

3.2.16. Yahyâ b. Abdilhamîd el-Himmânî (228/842)

Ahmed b. Hanbel onun hakkında ما زلنا نعرفه إنه يسرق الأحاديث أو يتلقفها أو (Biz onu oradan buradan hadisler çalarak gaspeden biri olarak biliriz) يتلقفها demektedir.³⁹⁵ Dârimî de onu hadis cüzlerini çalmakla suçlamıştır.³⁹⁶

3.2.17. Muhammed b. Muâviye b. Ebû Ali en-Nîsâbü’rî (229/843)

İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.³⁹⁷ Yahyâ b Maîn “kezzâb” derken, Ahmed b. Hanbel onun hadislerinin uydurma olduğunu söylemiştir.³⁹⁸ Nesâî ise onun için “leyse bi sika, metrûku’l-hadîs” tabirlerini kullanmıştır.³⁹⁹

³⁸⁷ Dârekutnî, **Duafâ**, s. 154.

³⁸⁸ Nesâî, **Duafâ**, s. 55.

³⁸⁹ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, I, 204.

³⁹⁰ Hatîb el- Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, VII, 516.

³⁹¹ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, I, 197, 198; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, I, 344, 345.

³⁹² İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 525.

³⁹³ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 525.

³⁹⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 526.

³⁹⁵ Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ**, III, 4178-4181, no. 6646.

³⁹⁶ Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXX1, 433, no. 6868.

3.2.18. Esram b. Havşeb (230-/844)

Birçok hadisçi tarafından cerhedilmiştir. Buhârî, Müslim, İbn Ebî Hâtim ve Nesâî gibi hadisçiler onu “metrûku’l-hadîs”,⁴⁰⁰ lafzıyla itham ederken, Dârekutnî “münkeru’l-hadîs”,⁴⁰¹ Yahyâ b. Maîn ise “kezzâb, habîs”⁴⁰² olarak nitelendirmiştir. İbn Hıbbân ise sika râvîlerden hadis uydurduğunu söylemiştir.⁴⁰³ Onun “daîf” olduğunu söyleyen İbn Adiyy ise onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁴⁰⁴ Hicri iki yüz otuz senesinde yaşadığı gelen rivâyetler arasındadır.⁴⁰⁵

3.2.19. Ali b. Karîn (233/847)

İbn Adiyy يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (hadis çalar) demiş,⁴⁰⁶ Ebû Hâtim ise onu “metrûku’l-hadîs, leyse bi şey”⁴⁰⁷ olarak zikretmiştir.⁴⁰⁷ Yine yalancılıkla da itham edilen Ali b. Karîn, Ukaylî tarafından hadis uydurmakla itham edilmiş, Dârekutnî ise onu “daîf” olarak nitelendirmiştir.⁴⁰⁸

3.2.20. Süleymân b. Dâvud el-Şâzekûnî (234/848)

İbn Adiyy onun hakkında حافظ ماجن عندي ممن يسرق الحديث (hafızdır, yüzüstüdür, bana göre hadis çalanlardandır.) şeklinde bahsetmiştir.⁴⁰⁹ Buhârî, “fîhi nazar” demiş, Yahyâ b. Maîn ise onu yalancılıkla itham etmiştir.⁴¹⁰

³⁹⁷ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 533-535.

³⁹⁸ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü’l Cerh ve’t-Ta’dîl**, VIII, 103, 104, no. 443.

³⁹⁹ Nesâî, **Duafâ**, s. 219, no. 566; Geniş bilgi için bkz. Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXVI, 478-482, no. 5618.

⁴⁰⁰ Buhârî, **Târîhü’l-Kebîr**, II, 56; İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü’l Cerh ve’t-Ta’dîl**, II, 336; Nesâî, **Duafâ**, s. 59; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, II, 210.

⁴⁰¹ Dârekutnî, **Duafâ**, s. 155.

⁴⁰² Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl**, I, 272.

⁴⁰³ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, I, 205.

⁴⁰⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 101.

⁴⁰⁵ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 95, 96.

⁴⁰⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 366, 367.

⁴⁰⁷ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü’l Cerh ve’t-Ta’dîl**, VI, 201, no. 1106.

⁴⁰⁸ Ukaylî, **Duafâ**, III, 249, 250, no. 1248; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, VI, 9-11, no. 5464; Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl**, III, 151, no. 5913; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XIII, 510-512, no. 6384.

⁴⁰⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IV, 299-305.

3.2.21. İbrâhîm b. Ebî'l-Leys Ebû İshâk Nasr et-Tirmizî (234/848)

Devrakî, onun büyük bir sayfadan Eşcaî tefsirini okuduğunu söylemiş ve bu sahifenin eşcaî tefsirinin aslına benzediği kendisine söylenince de bu Eşcaî tefsirinin iki nüsha olduğunu ve Eşcaî'nin, diğer nüshasını kendisine verdiğini söylemiştir. Ancak eşcaînin fakir bir adam olduğu ve bu tefsirin iki nüsha olmasının mümkün olmadığı söylenmiştir. Devrakî, Ebû İshâk'ın, Ebû Übeyde b. Eşcaî'nin vefatından sonra Kûfe'ye gelip Eşcaî'nin kitaplarını satın aldığını ve bu kitaplardan rivâyette bulunduğu ihtimal vermektedir.⁴¹¹ Yahyâ b. Maîn, Ebû İshâk'ın sika, ancak ahmak biri olduğunu zikretmiş, Zekerîyyâ es-Sâcî ise “metrûk” demiştir.⁴¹² Yine Yahyâ b. Maîn onun hakkında “Eşcaî'nin arkadaşıdır, kezzâbtır, habîstir, insalardan hadis çalar” demiştir.⁴¹³

3.2.22. Hâris b. Süreyc en-Nakkâl (236/850)

İbn Adiyy onu ضعیف يسرق الحديث (zayıftır, hadis çalar) lafzıyla cerhetmiştir.⁴¹⁴ Yahyâ b. Maîn “leyse bi şey”, demiş, Nesâî ise onun sika olmadığı yönünde açıklamalarda bulunurken, Ebu'l-Feth el-Ezdî de onun hasetçilikle tenkit edildiğini vurgulamıştır.⁴¹⁵

3.2.23. el-Hasen b. Ali b. Râşid el-Vâsîtî (237/851)

İbn Adiyy onun hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁴¹⁶

⁴¹⁰ Zehebî, **Muğnî**, I, 401, no. 2581; İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, IV, 114, 115, no. 498; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, II, 1911, 1912, no. 2356; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdât**, X, 55-64, no. 4580.

⁴¹¹ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdât**, VII, 144, 145, no. 2304.

⁴¹² Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 54, no. 173.

⁴¹³ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdât**, VII, 145.

⁴¹⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 468, 469.

⁴¹⁵ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 433, 434, no. 1619; İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, III, 76, no. 353; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 434; es-Sübkî, **Tabakâtu's-Şâfiyye**, II, 112, no. 22.

⁴¹⁶ Bkz. Ömer b. İsmâîl tercemesi İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 130, 131; III, 164, 165; İbn Hacer,

3.2.24. Amr b. Mâlik er-Râsibî (240-/854-)

İbn Hacer “daîf”⁴¹⁷ demiştir. Buhârî ise onun hadis hırsızlığına işaret ederek onu yalancılıkla itham etmiş ve Ebû Ca’fer’in “*Müsned*” adlı kitabını ödünç alıp, ona hadisler ilka ettiğini kaydetmiştir.⁴¹⁸ İbn Adiyy de onu hadis hırsızlığıyla suçlamıştır.⁴¹⁹

3.2.25. Muhammed b. Hâlid b. Abdullah el-Vâsîfî (240/854)

A’miş’ten işitmediği halde ondan hadis yazmıştır. Nitekim Muhammed b. Hâlid’in babası aracılığıyla A’miş’e nispet ettiği bir kitap hakkında Ebû Zür’a şöyle demiştir: “onun babası A’miş’ten bir harf bile işitmedi.” Bu sebeple onun babasından gelen rivâyetlerine itibar edilmemiş ve zayıf addedilmiştir.⁴²⁰

3.2.26. Abdülvehhâb b. ed-Dahhâk (245/859)

İbn Hıbbân onun hakkında كان ممن يسرق الحديث ويرويه (hadis çalar ve onu rivâyet ederdi) demiş ve onunla ihticâcın helal olmadığını beyan etmiştir.⁴²¹ İbn Hacer, Ukaylî ve Ebûbekir el-Beyhâkî onu “metrûk” olarak nitelendirirken,⁴²² Ebû Hâtim onu yalancılıkla itham etmiştir.⁴²³ Dârekutnî ise onu “münkeru’l-hadîs” olarak kaydetmiştir.⁴²⁴

Tehzîbü’t-Tehzîb, II, 295, no. 526.

⁴¹⁷ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, IV, 131, 132, no. 5138.

⁴¹⁸ Zehebî, **Mizânü’l-İ’tidâl**, III, 286, no. 6438; Zehebî, **Muğnî**, II, 72, no. 4699.

⁴¹⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 433-435.

⁴²⁰ Buhârî, **Târîhü’l-Kebîr**, I, 74, no. 190; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXV, 139-143, no. 5178.

⁴²¹ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, II, 131, 132, no. 753.

⁴²² İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, III, 410, 411, no. 4285; İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 514, 516; İbn Hacer, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XVIII, 494-497, no. 3601; Ukaylî, **Duafâ**, III, 78, no. 1044.

⁴²³ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü’l-Cerh ve’t-Ta’dîl**, VI, 74, no. 381.

⁴²⁴ Dârekutnî, **Duafâ**, s. 279, 280, no. 346; İbn Hacer, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XVIII, 497.

3.2.27. Ömer b. Mûsâ b. Süleymân es-Sâmî el-Basrî (245/859)

İbn Adiyy ondan *الحدیث یسرق ضعیف* (zayıftır, hadis çalar) şeklinde bahsetmiştir.⁴²⁵ Zayıf râvîler arasında zikredilmiştir.⁴²⁶

3.2.28. Muhammed b. Habîb Ebû Ca'fer (245/860)

Merzubânî, onun hocasının eserlerine kendi adını koymakla itham etmiş, “*Kitâbü Men lukkibe mine 'ş-şu'arâ' bi-beytin kâlehû*” adlı eserinin gerçek yazarının İsmâil b. Ebû Ubeydullah olduğunu ileri sürmüş ve onu intihal yapmakla suçlamıştır.⁴²⁷

3.2.29. Me'mûn b. Ahmed es-Sülemî (245/859)

Muhammed b. Tâhir onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁴²⁸ İbn Hıbbân onun Kerrâmîyye fırkasına mensup olduğunu belirtmiş ve “*deccâl*” lafzını kullanmıştır.⁴²⁹

3.2.30. Zünnûn el-Mısrî ez-Zâhid (245/859)

İbnü'l-Cevzî onun hadis hırsızlığından bahseder.⁴³⁰ Bununla birlikte “*daifu'l-hadîs*” lafzıyla da itham edilmiştir.⁴³¹

3.2.31. Süfyân b. Vekî' b. el-Cerrâh Ebû Muhammed er-Ruâsî (247-/861)

Hadis çalmakla itham edilmiştir.⁴³² Bundan dolayı tenkit edilmiş ve yalancılıkla nitelendirilmiştir.⁴³³

⁴²⁵ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VI, 109-111.

⁴²⁶ İbn Nukta, *Tekmiletü'l-İkmâl*, II, 102, no. 1223; Zehebî, *Muğnî*, II, 43, no. 4479.

⁴²⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ'*, Dâru'l-Garbi'l-İslâm, Beyrût, 1993, VI, 2480, 2481, no. 1023.

⁴²⁸ İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, s. 70.

⁴²⁹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II, 383, 384, no. 1094.

⁴³⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, I, 399.

⁴³¹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 431-434, no. 3086.

⁴³² İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 231, 232, no. 991; İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 455, 456.

⁴³³ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, IV, 479- 482; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 123-125, no. 210.

3.2.32. Abdurrahman b. Vâkîd Ebû Müslim el-Vâkîd (247/861)

İbn Adiyy حدث بالمناكير عن الثقات و سرق الحديث (sikalaradan menâkîr hadisler rivâyet etti ve hadis çaldı) demiştir.⁴³⁴

3.2.33. Muhammed b. Humejd b. Hayyân et-Temîmî (248/862)

Hadis metinlerine senedler düzenlemekle itham edilmiş, Zehebî ise bunu hadis hırsızlığı olarak açıklamıştır.⁴³⁵ Bununla birlikte zayıf olmakla da itham edilmiştir.⁴³⁶

3.2.34. Muhammed b. Yezid Ebû Hişâm er-Rıfâî (248/862)

İbn Numeyr onun hakkında كان أبوهشام يسرق الحديث (Ebû Hişâm hadis çalardı) derken, Buhârî, zayıflığı üzerine icma bulunduğunu zikretmiştir.⁴³⁷ Nesâî ise onu “daîf”⁴³⁸ olarak kaydetmiştir.

3.2.35. Ali b. Cemîl b. er-Rakkî (249/863)

İbn Adiyy ondan حدث بالبواطيل عن ثقات الناس و يسرق الحديث (sikalaradan batıl haberler rivâyet eder ve hadis çalardı) şeklinde zikrederek hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁴³⁹ Dârekutnî “daîf”, derken İbn Hıbbân onu hadis uydurmakla itham etmiştir.⁴⁴⁰

⁴³⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, V, 513, 514; Zehebî, **Muğnî**, I, 550, no. 3649; Cezerî, **Gâyetu'n-Nihâye**, I, 344, no. 1624; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XI, 548, 549, no. 5333; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XVII, 474-476, no. 3986.

⁴³⁵ Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ**, III, 3413, no. 5162.

⁴³⁶ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, IV, 355, 356, no. 5871.

⁴³⁷ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 68, 69, no. 8326; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, IV, 525, 526, no. 6442.

⁴³⁸ Nesâî, **Duafâ**, s. 223, no. 578.

⁴³⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 368, 369.

⁴⁴⁰ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 96-97, no. 693; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, V, 507, 508, no. 5344; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 117, no. 5800.

3.2.36. Abbâd b. Ya'kûb Ebû Saîd (250/864)

İbn Hıbbân onun Râfızî olduğunu kaydetmiş ve meşhur râvîlerden münker haberler rivâyet ettiğini, dolayısıyla onun terkedilmeyi hakettiğini söylemiştir.⁴⁴¹ Muhammed b. Tâhir ise onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁴⁴²

3.2.37. İbrâhîm b. Müceşşir b. Mi'dân el-Bağdâdî (254/867)

İbn Adiyy onun hakkında **ضعيف يسرق الحديث** (zayıftır, hadis çalar) şeklinde bahsetmiştir.⁴⁴³ Yalancılıkla ve çok zayıf olmakla da itham edilmiştir.⁴⁴⁴

3.2.38. el-Hasen b. Ali b. el-Esved el-'İclî (254/867)

İbn Adiyy onun hakkında **يسرق الحديث** (hadis çalar) demiştir.⁴⁴⁵ Ezdî, onun çok zayıf olduğunu, hadisinin tenkit edildiğini söylemiş, Ebû Hâtim ise “sadûk” lafzını kullanmıştır.⁴⁴⁶ Ahmed b. Hanbel de onu tanımadığını zikretmiştir.⁴⁴⁷

3.2.39. Ali b. el-Hasen el-Müktib (257/870)

İbn Hıbbân onu hadis çalmakla itham etmiş ve onunla ihticâcı helâl saymamıştır.⁴⁴⁸ İbn Adiyy de aynı şekilde **يسرق الحديث** (hadis çalar) diyerek onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁴⁴⁹ Ali b. Hasen, yalancılıkla ve hadis uydurmakla da itham edilmiştir.⁴⁵⁰

⁴⁴¹ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 163, no. 794.

⁴⁴² Muhammed b. Tâhir, **Tezkiratü'l-Huffâz**, s. 13.

⁴⁴³ İbn Adiyy ondan Hasen b. Abdurrahman b. Abbâd el-İhtiyât'ın tercemesinde bahsetmektedir. Bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III, 188; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 339, 340, no. 253.

⁴⁴⁴ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, VII, 129-131, no. 3192.

⁴⁴⁵ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III, 245-247.

⁴⁴⁶ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 343, 344, no. 612.

⁴⁴⁷ İbn Hacer, **Tehzîbü'l-Kemâl**, VI, 392, no. 1320. Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 543, no. 2028.

⁴⁴⁸ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 92, no. 692.

⁴⁴⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 369, 370.

⁴⁵⁰ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XIII, 465-467, no. 6334; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 120, 121, no. 5808; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, V, 515, 516, no. 5354.

3.2.40. Ca'fer b. Abdilvâhîd el-Hâşimî (258/871)

Ebû Zûr'a, aslı olmayan hadisleri rivâyet ettiğini söylerken,⁴⁵¹ İbn Adiyy **يسرق الحديث** (hadis çalar) lafzını kullanmış, buna ek olarak da sikalardan münker hadisler rivâyet ettiğini zikretmiştir.⁴⁵² İbn Hıbbân ise **كان ممن يسرق الحديث و يقلب الأخبار** (hadis çalanlardandı, haberleri kalbederdi) lafzıyla onu hırsızlıkla itham etmiştir.⁴⁵³ Dârekutnî de “hadis uydurur” ifadesini kullanarak onu cerhetmiştir.⁴⁵⁴

3.2.41. Seriy b. Âsım b. Sehl (258/871)

İbn Hıbbân onun hakkında **يسرق الحديث و يرفع الموقوفات** (hadis çalar, mevkufları ref eder.) şeklinde açıklamada bulunmuş ve onunla ihticâc etmeyi helal saymamıştır.⁴⁵⁵ İbn Adiyy de onu hadis hırsızı olarak nitelendirmiş, sikalardan hadis çaldığını zikretmiş ve çaldığı hadisleri sikaların şeyhlerinden rivâyette bulunduğunu kaydetmiştir.⁴⁵⁶ Bazı hadisçiler tarafından “daîf, kezzâb, metrûku'l-hadîs” gibi cerh lafızlarıyla da itham edilmiştir.⁴⁵⁷

3.2.42. Ahmed b. İsmâîl Ebû Huzâfe es-Sehmî el-Medînî (259/872)

İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁴⁵⁸ Hâkim Ebû Ahmed, onun hakkında “metrûkul-hadîs”, demiş, ayrıca “daîf”, “lâ yehteccu bih” gibi lafızlarla da cerh edilmiştir.⁴⁵⁹

⁴⁵¹ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 412, no. 1511.

⁴⁵² İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 396.

⁴⁵³ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 253; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, II, 457, 458.

⁴⁵⁴ Dârekutnî, **Duafâ**, s. 170, no. 144.

⁴⁵⁵ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 451, 452, no. 459.

⁴⁵⁶ Örneğin Seriy b. Âsım, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “Kim benim adıma kasden yalan isnâd ederse cehennemdeki yerine hazırlansın” hadisini—bu hadisi bir grup zayıf râvî de çalmıştır— sikalardan çalmış ve bu hadisi onların şeyhlerinden rivâyet etmiştir. İbn Adiyy bu hadisi Ubeydullah b. Ömer el-Kavêrî, Ebû Kudâme, Muhammed b. Abdurrahmân el-Anberî ve Ahmed b. Sâlih el-Mısırî gibi sikaların rivâyet ettiğini kaydetmiştir. Bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IV, 540.

⁴⁵⁷ İbnü'l-Cevzî, **Duafâ**, s. I, 310, no. 1346; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, II, 117, no. 3089; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, IV, 22, 23, no. 3364; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, X, 267, 268, no. 4723.

⁴⁵⁸ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 287-289.

⁴⁵⁹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, I, 266, 267, no. 10.

3.2.43. Muhammed b. Süleymân b. Hişam el-Varrâk (265/878)

İbn Hıbbân كَأَنَّهُ كَانَ يَسْرِقُ الْحَدِيثَ (muhtemelen o hadis çalardı) demiştir.⁴⁶⁰ İbn Adiyy ise onun hakkında يُوَصِّلُ الْحَدِيثَ وَ يَسْرِقُهُ (hadis çalar ve muttasıl yapar) der.⁴⁶¹

3.2.44. Abdullah b. Abdullah b. Ebî Âmir el-Kuraşî et-Teymî (267/880)

Ahmed b. Hanbel İbn Ebî Üveys için “leyse bihî be’s” (hadisinde sakınca yoktur) derken onun babası olan Üveys Abdullah b. Abdullah için “daifu’l-hadîs” ifadesini kullanmıştır.⁴⁶² Yahyâ b. Maîn ise إِنَّ أَبِي أُوَيْسٌ وَأَبُوهُ يَسْرِقَانِ الْحَدِيثَ (İbn Ebî Üveys ve onun babası hadis çalar) demiş ve onları hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁴⁶³ Hakkında cerhe ve ta’dile yönelik birçok hadis âliminin görüşü bulunmaktadır. Ancak bu görüşlerde cerhe yönelik tenkitlerin daha fazla olduğu görülmektedir.⁴⁶⁴

3.2.45. Ahmed b. Muhammed b. Gâlib b. Mirdes (275/888)

İbn Adiyy onun hadis hırsızlığından bahsetmiş ve onun rivâyetiyle gelen hadisi batıl saymıştır.⁴⁶⁵ Dârekutnî ise onu “metrûk”⁴⁶⁶ olarak zikretmiştir. Ebûbekr en-Nakkâş onun için “vâhin”⁴⁶⁷ (zayıftır) ifâdesini kullanmıştır.

3.2.46. Muhammed b. İsâ b. Yezîd et-Temîmî et-Tarsûsî (277/890)

İbn Adiyy onu hadis hırsızlığıyla itham etmiş, rivâyet ettiği hadisleri gayru mahfuz ve batıl saymıştır.⁴⁶⁸

⁴⁶⁰ İbn Hıbbân, *Kitabü'l-Mecrûhîn*, II, 322, no. 1007.

⁴⁶¹ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VII, 531; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, IX, 201-203, no. 314.

⁴⁶² İbn Adiyy, *el-Kâmil*, V, 300.

⁴⁶³ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, V, 300.

⁴⁶⁴ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 166-171, no. 3361.

⁴⁶⁵ İbn Adiyy, *Kâmil*, I, 322.

⁴⁶⁶ Dârekutnî, *Duafâ*, s. 122, no. 58.

⁴⁶⁷ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 618, no. 767.

⁴⁶⁸ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VII, 540-541; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 679, no. 8038; Zehebî, Şemseddin Muhammed İbn Ahmed b. Osman, *Tezkiratü'l-Huffâz*, Thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmânîyye, Haydarabad 1377/1958, II, 601, 602, no. 625.

3.2.47. Muhammed b. Yûnus b. Mûsâ b. Süleymân el-Kudeymî (286/899)

Muhammed b. Tâhir onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁴⁶⁹ İbn Adiyy de onu hadis çalmakla ve hadis uydurmakla itham etmiştir.⁴⁷⁰ İbn Hıbbân onun bin kadar hadis uydurduğuna işaret etmiş ve bu şekilde güvenilir râvîlerden uydurulmuş haberler rivâyet ettiğini zikretmiştir.⁴⁷¹ Ezdî “metrûku’l-hadîs”, İbn Hacer ve Dârekutnî, “daîf” lafızlarla da itham etmiştir.⁴⁷²

3.2.48. İbrâhîm b. İshak b. İbrâhîm b. İsâ (293/905)

Bu râvî, doğduğu sırada meleklerin kendisini yıkadığına inanıldığından dolayı “el-Gasîlî” olarak da bilinir.⁴⁷³ Gasîlî’nin, infirad eden râvîlerden hadis çalması ve görmediği şeyhlerden hadis rivâyet etmesi sebebiyle onun rivâyet ettiği hadisler batıl sayılmıştır. İbn Hıbbân onun hakkında *كان يقلب الأخبار و يسرق الحديث* (hadis çalar ve haberleri kalbeder)⁴⁷⁴ ifadesini kullanırken; İbn Hacer *كان يسرق الحديث* (Hadis çalardı.) ifadesini kullanmıştır.⁴⁷⁵ Hatîb el-Bağdâdî de onun sika olmadığını kaydetmiştir.⁴⁷⁶

3.3. HİCRÎ IV. ASIRDA VEFAT EDENLER

3.3.1. Ahmed b. Muhammed b. es-Seken (304-/916-)

Ebûbekr b. Merdeveyh, onu hadis çalmakla suçlamış, Ahmed b. Abdân eş-Şirâzî ise onu zayıf olmakla itham etmiştir.⁴⁷⁷

⁴⁶⁹ İbnü’l-Kayserânî, *Tezkiratü’l-Huffâz*, s. 28.

⁴⁷⁰ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VII, 553-555.

⁴⁷¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, II, 332-334, no. 1020.

⁴⁷² İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, IV, 533, 534, no. 6459; İbnü’l-Cevzî, *Duafâ’*, III, 109, no. 3257.

⁴⁷³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 538.

⁴⁷⁴ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 119.

⁴⁷⁵ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, I, 237.

⁴⁷⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 538, 539.

⁴⁷⁷ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, I, 138, no. 550; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, I, 607, 608, no. 755.

3.3.2. el-Hasen b. et-Tayyîb b. Hamze Ebû Ali (307/919)

İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁴⁷⁸ Berkânî “zâhibu’l-hadîs” demiş, Dârekutnî ise işitmediği hadisleri rivâyet ettiğini zikrederek onu “lâ yusâvî şey’en” (bir çekirdek bile etmez) olarak kaydetmiştir.⁴⁷⁹

3.3.3. Muhammed b. Abdeh b. Harb el-Abbâdânî (313/925)

İnsanların kitaplarından hadisleri alarak görmediği ve işitmediği râvîlere nispet etmiştir. Öyleki çaldığı kitapların üzerindeki asıl isimlerini kazıyıp asıl râvîsini izale etmeye çalışmış ve kendi ismini eklemiştir. Ne var ki bu durum hadis münekkitlelerinin gözünden kaçmamış ve Muhammed b. Abdeh’in foyası ortaya çıkarılmış ve birçok hadis âlimi tarafından cerh edilmiştir.⁴⁸⁰

3.3.4. Abdullah b. Muhammed b. Ca’fer el-Kazvînî (315/927)

İmam Şâfiî’nin *sünenü’s-Şâfiî* adlı eserine hadis eklemesi ve buna benzer sebeplerden dolayı cerh edilmiştir.⁴⁸¹

3.3.5. Sâlih b. Ahmed b. Ebî Mukâtil Ebû Hüseyin el-Kîrâtî (316/928)

İbn Hıbbân يقرّب الحديث و يقرّب (hadis çalar ve onu kalbederdi) demiş, onun mevcut haliyle ihticâcî câiz görmemiştir.⁴⁸² İbn Adiyy يقرّب الأحاديث (hadisleri çalar) demiştir.⁴⁸³ Yine Dârekutnî “metrûk, kezzâb, deccâl” gibi lafızlarla, Burkânî ise “zâhibu’l-hadîs” lafzıyla onu cerhetmiştir.⁴⁸⁴

⁴⁷⁸ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, III, 206, 207

⁴⁷⁹ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, I, 501, no. 1874.

⁴⁸⁰ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VII, 564, 565; Hafîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 659-661, no. 1156; Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, III, 634, no. 7902.

⁴⁸¹ Bkz. es-Sübkî, *Tabakâtü’s-Şâfiyye*, III, 320-323, no. 204; Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II, 495, no. 4567.

⁴⁸² İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 472, 473, no. 489.

⁴⁸³ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, V, 112-114.

⁴⁸⁴ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II, 287, 288, no. 3767; Dârekutnî, *Duafâ’*, s. 249, no. 293.

3.3.6. Ahmed b. Ca'fer b. Muhammed b. Saîd el-Eş'arî (317/929)

Hakkında كان يسرق الحديث (hadis çalardı) lafzı kullanılmıştır. Ebû Muhammed b. Hayyân onu zayıflıkla itham etmiş ve onun hadislerini almamıştır.⁴⁸⁵

3.3.7. el-Hasen b. Ali b. Zekerıyyâ b. Sâlih Ebû Saîd el-Adevî (319/931)

Hatib el-Bağdâdî onun Bağdat'ta oturduğunu kaydetmiştir.⁴⁸⁶ İbn Adiyy ondan يضع الحديث و يسرق الحديث (hadis uydurur, hadis çalar) şeklinde bahseder.⁴⁸⁷ Dârekutnî onu “metrûk” olarak nitelendirmiştir.⁴⁸⁸

3.3.8. Ahmed b. Muhammed b. Bişr b. el-Mervezî (323/934)

İsnadları kalbetmekle itham edilmiştir.⁴⁸⁹ Dârekutnî onun hadis uydurduğunu söylemektedir.⁴⁹⁰

3.3.9. Muhammed b. Mezyed b. Mahmûd b. Mansûr el-Hazzâ' (325/936)

Hatîb el-Bağdâdî onun hadis hırsızlığından bahseder. Hadis uydurmakla ve yalancılıkla da itham edilmiştir.⁴⁹¹

3.3.10. Ahmed b. Muhammed b. Saîd b. Abdırrahmân b. İbrâhîm (332/943)

İbn Ukde olarak da bilinen bu râvî bazı Kûfeliler'e hadis yazıp onlardan bu hadisleri rivâyet etmelerini istemek, sonra da bu hadisleri onlardan rivâyet etmekle

⁴⁸⁵ Hatîb el- Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 104; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 416; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 87.

⁴⁸⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 378, no. 3863.

⁴⁸⁷ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, III, 195.

⁴⁸⁸ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 506-509, no. 1904.

⁴⁸⁹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 171, no. 91.

⁴⁹⁰ Dârekutnî, *Duafâ*, s. 124, no. 60.

⁴⁹¹ Hatîb el- Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 464-468, no. 1643; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VII, 500-502, no. 7398.

suçlanmışır.⁴⁹² Ayrıca münker ve garip hadisleri ve vicade yoluyla elde ettiği hadisleri rivâyet etmesi sebebiyle tenkit edilmiştir.⁴⁹³

3.3.11. Muhammed b. Ali b. Ömer el-Müzekkir (337/948)

Mizzî, onun hadis hırsızlığından bahseder.⁴⁹⁴ Hatib el-Bağdâdî'nin görüşü de Mizzî'nin görüşüyle aynıdır.⁴⁹⁵

3.3.12. Abdurrahman b. Muhammed b. Allûh el-Ebherî (342/953)

İbn Hacer onun hakkında كان يركب الأسانيد على المتن (metinler üzerine senedler düzenlerdi) demektedir. Hadisleri uydurmakla ve yalancılıkla da itham edilmiştir.⁴⁹⁶

3.3.13. Ahmed b. Nasr b. Abdillâh ez-Zâri' el-Bağdâdî (365-/975)

İbnü'l-Cevzî onun hadis hırsızlığından bahseder.⁴⁹⁷ Dârekutnî “deccâl”⁴⁹⁸ demiştir. Hicri üç yüz altmış beş senesinde hayatta olduğu gelen rivâyetlerden anlaşılmaktadır.⁴⁹⁹

3.3.14. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Cercerâi el-Müfid (378/988)

Zehebî onun Şeyhu'l-İmâm olduğunu, fakat zayıf bir Muhaddis olduğunu kaydetmiştir.⁵⁰⁰ Meçhul kişilerden menâkir rivâyetlerde bulunmuş, Hasen b. Ubeydillâh'dan “Muvattâ” adlı kitabı rivâyet etmiş ancak onun, rivâyet ettiğini iddia

⁴⁹² Hatib el- Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 147-159, no. 2634.

⁴⁹³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 603-606, no. 752; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 136-138, no. 548; Sandıkçı Kemal, “İbn Ukde” maddesi, *DİA*, XX, 427, 428.

⁴⁹⁴ Mizzî, bu ibareyi Ahmed b. Halîl'in tercemesinde söylemektedir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 303, 304, no. 32.

⁴⁹⁵ Bkz. Halil b. Ahmed Tercemesi, Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 212-214, no. 2076; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 651, 652, no. 7965.

⁴⁹⁶ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 126, 127, no. 4683.

⁴⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, I, 380, 381.

⁴⁹⁸ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 161, 162, no. 644.

⁴⁹⁹ Hatib el- Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 412, no. 2902.

⁵⁰⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n Nübelâ*, III, 3272, 3273, no. 4927.

ettiği senedler reddedilmiştir. Berkânî onun bir hadisini sahihine almış buna rağmen onun için “leyse bi hucce” (hadisi delil değildir.) lafzını kullanmıştır.⁵⁰¹

3.3.15. Ahmed b. Ebî Tâlib Ali b. Muhammed el-Kâtib (379/989)

Onun bazı kitaplarındaki sema’ kayıtlarında silik olduğu ve kendisinden rivâyet edilen hadislerin, silik olan asıl nüshadan değil yeni yazılmış bir nüshadan rivâyet edildiği söylenmiştir. İbn Ebi’l-Fevâris onun kitaplarında problemli yerler olduğunu zikretmiş ve bunun, oğlu Ebü’l-Feyyâz tarafından yapıldığı ihtimali üzerinde durmuştur.⁵⁰²

3.3.16. Ubeydullah b. Muhammed b. Muhammed b. el-Ukberî (387/997)

Hatîb el-Bağdâdî İbn Batta’nın hâfıza yönünden zayıf olduğunu, şahsen karşılaşmadığı kişilerden bizzat görüşüp hadis dinlemiş gibi nakillerde bulunduğunu ve şeyhlerinden yazdığı hadislerin senedlerinde değişiklik yaptığını ileri sürerek hadis rivâyeti açısından onu eleştirmiştir.⁵⁰³ Zehebî, İbn Hacer ve İbnü’l-Esîr gibi âlimler de onun hâfıza bakımından zaafına işaret etmekle birlikte onun hadis konusunda âlim bir kişi olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁰⁴

3.3.17. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Ubeydillâh eş-Şeybânî (387/997)

Hadislere terkîb (senedler) oluşturmakla itham edilmiştir. Hakkında “deccâl, kezzâb, yedau’l-hadîs” gibi lafızlar kullanılmış ve hadis hırsızlığıyla itham edilmiştir.⁵⁰⁵

⁵⁰¹ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, III, 460, 461, no. 7158; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 204-207, no. 219; Zehebî, *Tezkiratü’l-Huffâz*, III, 979, 980, no. 915.

⁵⁰² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 516, 517, no. 2383; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, I, 544, no. 649.

⁵⁰³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 100-106, no. 5489.

⁵⁰⁴ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, V, 342-345, no. 5039; Köse, Saffet, “İbn Batta” maddesi, *DİA*, XIX, 359, 360.

⁵⁰⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 499-501, no. 1030; Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, III, 607, 608, no. 7802.

3.4. HİCRİ V. ASIRDA VEFAT EDENLER

3.4.1. Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî (406/1015)

İbn Hıbbân onun Sebeıyye mezhebine mensub olduğunu kaydetmiştir.⁵⁰⁶ El-Kelbî, yalancılıkla itham edilmiş ve hakkında “gayru sika”, “leyse bi şey” gibi hükümler verilmiştir.⁵⁰⁷

3.4.2. Ebû Nuaym el-İsbahânî (430/1038)

Kaynaklar ondan “sadûk” olarak bahseder. Ancak tenkit edilmiş ve hadisleri hüccet sayılmamış, ayrıca tedlis yapmakla da itham edilmiştir.⁵⁰⁸

3.4.3. el-Hasen b. el-Hüseyn b. en-Niâlî (431/1039)

Hatib el-Bağdâdî onun semâ’sının kusurlu olduğunu söylemektedir.⁵⁰⁹

3.4.4. el-Hüseyn b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (444/1052)

Hadis cüzlerine kendi ismini ilıstirmekle itham edilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî onun İbn Mâlik el-Kıfî’den rivâyette bulunduğunu hadisleri ondan ııitmediğini zikretmiştir. Bununla birlikte onun İbn Mâlik el-Kıfî’den rivâyetinin vicade hükmünde olabileceğı de söylenmektedir.⁵¹⁰

3.4.5. İsmâîl b. Tâhir b. Yûsuf b. Amr b. Ma’bed (448/1056)

Hakkında كان يسرق كتب الناس (İnsanların kitaplarını çalardı) ifadesi kullanılmıştır.⁵¹¹

⁵⁰⁶ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, II, 262, no. 927.

⁵⁰⁷ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, II, 263-265.

⁵⁰⁸ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, I, 507, 508, no. 590; Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, I, 111, no. 438.

⁵⁰⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 255, 256, no. 3765.

⁵¹⁰ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, I, 510-512, no. 1915.

⁵¹¹ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, II, 135; Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-Büldân*, II, 178.

3.4.6. el-Hasen b. Hüseyin b. Ali b. Abdillâh er-Ruhâvî (455/1063)

İbn Hacer onun hakkında *يحدث بما لم يسمع ويركب على الشيوخ* (işıtmediği şeyleri rivâyet eder ve şeyhler üzerine terkip ederdi) demiş ve onda tahlîl (hafıza kusuru) bulunduğunu kaydetmiştir.⁵¹²

3.4.7. Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Şekrûh el-İsbahânî (482/1089)

Ebû Ali el-Hâşimî, Ebû Hasen en-Neccâr ve Ebû Tâhir b. Ebû Müslim gibi râvîlerden rivâyetlerde bulunmuştur. Ebû Dâvûd'un sünenini rivâyet etmiş, ancak işittiğiyle ışitmediği hadisleri birbirine karıştırmıştır. Şekrûh bu kitabın tamamını sema etmiş olan amcaoğlundan almış, üzerindeki ismini kazımış ve kendi ismini yazmıştır.⁵¹³

3.4.8. Muhammed b. Ali b. Ved'ân (494/1100)

Hadislere isnâdlar düzenlediği için tenkit edilmiştir. İbn Nâsır es-Selâmî kendisiyle görüştüğü halde ondan rivâyeti uygun bulmamış, onu yalancılık ve hadis uydurmakla suçlamıştır. Zehebî, onun sika olmadığını ve kendisine güvenilmeyeceğini ifade etmiştir.⁵¹⁴

İbn Ved'ân'ın 473'te Bağdat'a getirdiği belirtilen el-Erba'ûne'l-Ved'âniyye adlı eser, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in zühd ve ahlâka dair konuşmalarından derlendiği iddia edildiği için Huṭabü'l-erba'în adıyla da anılmakta olup aslında hadisten hiç anlamayan ve kendisi gibi bir yalancı olduğu ifade edilen Zeyd b. Rifâa el-Hâşimî'ye aittir. Zeyd b. Rifâa'nın, Resûl-i Ekrem'in hadislerine bazı filozofların hikmetli sözlerini karıştırmak ve senedlerine genellikle meçhûl râvîler ilâve etmek suretiyle meydana getirdiği bu risâleyi İbn Ved'ân'ın amcası Ebû'l-Feth Ahmed b. Ubeydullah ondan çalarak üzerinde bazı değişiklikler yapmış, İbn Ved'ân da eseri amcasından dinleyerek rivâyet etmiştir.⁵¹⁵

⁵¹² İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 36, no. 2259; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 485, no. 1832.

⁵¹³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VI, 541, 542, no. 6446; İbn Nukta, *Tekmiletü'l-İkmâl*, III, 309, 310, no. 3267.

⁵¹⁴ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 657-659, no. 7983.

⁵¹⁵ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VII, 381-384, no. 7218; Âşıkkutlu, Emin, "İbn Ved'ân" maddesi,

3.4.9. Muhammed b. Ahmed b Muhammed b. el-Hasen es-Sâvî (496-/1102-)

Müsnedü's-Şâfiî adlı kitaptan semâ'sı olmaksızın rivâyetlerde bulunmuştur. Bundan dolayı onun seması sahih görülmemiştir.⁵¹⁶ Onun bu durumunun vicâde hükmünde olduğunu söyleyenler bulunmaktadır.⁵¹⁷

3.4.10. Ahmed b. Ali b. el-Hüseyn b. Zekeriyya et-Turaysî (497/1103)

Selefi şeyhlerinden olan Turaysî sî sî olmasıyla tanınır. Bağdatta zayıflığı üzerine icma vardır. Onun semâ'sının sahih olduğu söylenmesine rağmen İbn Rizkuveyh' ten işittiklerinin sahih olmadığı söylenmiştir.⁵¹⁸

3.5. HİCRİ VI. ASIRDA VEFAT EDENLER

3.5.1. Ahmed b. Alî el-Hulvenî (507/1113)

İbn Nâsır es-Selâmî onu zayıf olmakla itham etmiştir. Bununla birlikte “sadûk”, “sika” gibi lafızlarla da nitelendirilmiştir.⁵¹⁹

DİA, XX, 440, 441.

⁵¹⁶ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VI, 542, 543, no. 6449; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 467, no. 7192.

⁵¹⁷ Muvaffak, **el-Beyân ve't-ta'rîf**, s. 219.

⁵¹⁸ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 547; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 122; Zehebî, **Siyeru 'Alami'n-Nübelâ**, I, 854.

⁵¹⁹ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 546, 547, no. 653; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 122, no. 488.

3.5.2. İbrâhîm b. Fadl b. İbrâhîm el-Berr el-İsbahânî (530/1135)

Menâkîr rivâyetleri sahîh isnâdlarla rivâyet etmiş, eline geçen hadis cüzlerini başka râvîlere nispet etmek gibi sebeplerle tenkit edilmiştir. Bu sebeple yalancılıkla itham edilmiştir.⁵²⁰

3.5.3. Muhammed b. Yahyâ b. es-Sûlî (535/1140)

İbn Nedîm, Sûlî'nin yazdığı “Kitâbu'l-evrâk” adlı eserinde Ahmed b. Bişr el-Mersedî'nin “Eş'âru Kureyş” adlı kitabından intihalde bulunduğunu zikretmiştir.⁵²¹

İbn Nedîm onu intihalcilikle suçlasa da çoğunluk güvenilir bir müellif olduğu hususunda birleşir. Çağdaşı şairlerin eserlerini toplayıp tertip etmesi ve günümüze intikaline vesile olması Arap dili ve edebiyatında ona büyük itibar kazandırmıştır. Eserleri Abbâsî tarihi, devrin dil ve edebiyatı için önemli kaynaktır. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin onu 250 yerde kaynak gösterdiği bilinmektedir.⁵²²

3.5.4. Muhammed b. Mûsâ b. Osman el-Hemezânî (584/1188)

Es-Sübkî, onu mutkin bir imâm olduğunu kaydetmiştir. Ancak bazı eserleri kendi zimmetine geçirmesi ve kendi eseri olduğunu iddia etmesi sebebiyle tenkit edilmiştir.⁵²³

3.5.5. İkbâl b. el-Mübarek el-Ukberi (587-/1191)

İbnü'd-Dübeysî onun hakkında ألحق اسمه في طباق (tabakalara ismini ekledi) demektedir.⁵²⁴

⁵²⁰ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 331-333, no. 238; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 52, 53, no. 167.

⁵²¹ İbn Nedîm, **Fihrist**, 143, 167, 168; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IV, 675-681, no. 1834.

⁵²² İbn Nedîm, **Fihrist**, 168; Özeydî, Abdülkerim, “Sûlî, Ebû Bekr” maddesi, **DİA**, XXXVII, 492, 493.

⁵²³ es-Sübkî, **Tabakâtü's-Şâfiyye**, VII, 13, 14, no. 710; Yâkût el-Hamevî, **Mu'cemü'l-Buldân**, I, 11.

⁵²⁴ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 275, no. 1025. İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, II, 217, no. 1312.

3.6. KİTAP VE FİKİR AŞIRMAKLA İTHAM EDİLEN ÂLİMLER

İslâm tarihinde bazı âlimler arasında münakaşalar meydana gelmiş bazen de ilimde zirve noktaya ulaşan âlimler intihalle suçlanmışlardır. Ancak bu tür intihaller genellikle daha sonra gelen bir âlimin, daha önceki âlimlerin eserlerinden bilgi ve fikirler hususunda intihalde bulunması şeklindedir. Araştırmamızı dolaylı olarak ilgilendirdiği için bu konuya kısaca temas etmeyi uygun gördük. Bununla birlikte intihalde bulunduğu iddia edilen bazı âlimlerin diğer hadis çalan râvîler gibi olmadığını belirtmek için de mezkûr âlimleri ayrı bir başlıkla zikretme ihtiyacı hissettik.

3.6.1. Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik el-Kastallânî (920/1517)

Süyûtî, Kastallânî'yi kitaplarından yararlandığı halde bunu belirtmeyip doğrudan bu kitaplarda anılan kaynaklara atıfta bulunmakla suçlamışsa da bu iddianın aynı dönemde yaşamış âlimler arasında mevcut kıskançlıktan doğduğu ifade edilmektedir.⁵²⁵ Bundan dolayı Süyûtî ile Kastallânî arasında bir küskünlük olduğu belirtilir. Rivâyete göre Kastallânî Süyûtî'nin kendisine olan darğınlığını gidermek ve özür dilemek için onun evinin bulunduğu ravidaya yaya gidip kapısını çalmış “gönlünü almaya geldim.” demiş, ancak Süyûtî ona kapısını açmamıştır.⁵²⁶

3.6.2. Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (911/1505)

Sehâvî, Süyûtî'yi intihalle suçlamış ve onun için ağır ifadeler kullanmıştır. Nitekim Sehâvî Süyûtî hakkında şöyle demiştir:

“Benim yanıma gelip giderken yaptığım çalışmalardan çok aşmıştır. El-*Hisâlü 'l-Mûcibe li 'z-Zilâl*, *el-Esmâü 'n-Nebeviyye*, *es-Salâtü ale 'n-Nebî*, *Mevtû 'l-Ebnâ* ve sayamayacağım diğer çalışmalarım gibi. Bunun yanında Mahmûdiye kütüphanesinde ve diğer kütüphanelerde bulunan ancak çağımızdaki insanların bilmediği çeşitli ilim dallarına dair eserleri almış, bunlarda ufak tefek değişikliklere

⁵²⁵ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmi'*, II, 103, 104; Şenel, Abdulkadir, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed” maddesi, *DİA*, XXIV, 583, 584.

⁵²⁶ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, 170.

gitmiş, takdim-tehir yapmış ve kendine nispet etmiştir. Bunların mukaddimesinde de yaptığını büyük bir iş gibi göstermiş, bilmeyen insan da buna bakarak bu çalışmanın bir parçası bile artık yapılamaz sanmıştır. Onun öne çıkan ilk risalesi, mantık ilminin haram oluşuna dair çalışmasıdır. Oysa bunu İbn Teymiyye'nin eserinden çıkarıp almış, çoğu kısmının hazırlanmasında da benden yardım görmüştür.⁵²⁷

Süyûtî ise Sehâvî'nin hadisten başka bir işi doğru düzgün yapamadığını zikredip onu cehaletle suçlamıştır.⁵²⁸ Şevkânî ise Sehâvî'nin hiç şüphesiz imam olmakla birlikte, akranları arasında önde gelen insanlarla sataştığını söylemiş ve Süyûtî'nin de bu sataşmalara maruz kaldığını zikretmiş ve Süyûtî'nin tüm ilimlerde zirveye ulaştığını ve onun çalışmalarının İslâm coğrafyasında güneş gibi olduğunu kaydetmiştir.⁵²⁹

3.7. VEFAT TARİHİ BELLİ OLMAYANLAR

3.7.1. Ahmed b. Abdullah b. Meysere en-Nihâvendî

Ebû Hâtîm “tenkit ettiler”⁵³⁰ demiştir. İbn Hıbbân يأتى عن الثقات ما ليس من حديث الأئمة (sikalaradan sâbit olmayan hadisleri onlardan rivâyet eder) demiş ve onunla ihticâcı helal görmemiştir.⁵³¹ İbn Adiyy ise ويسرق حديث الناس (insanların hadisini çalardı) şeklinde söz etmiştir.⁵³²

⁵²⁷ Sehâvî, **ed-Davû'l-Lâmi'**, IV, 66, 67; Enbiya Yıldırım, **Suyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Süyûtî-Sehâvî Çekişmesi Bağlamında)**, CÜİF Dergisi, Cilt X, Sayı 2 2006, 153, 154.

⁵²⁸ Süyûtî, **Nazmü'l-İkyân fî A'yânî'l-A'yân**, hzr. Philip Hitti Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, s. 152.

⁵²⁹ eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'anî el-Yemenî, **el-Bedrû't-Tâli' bi Mehâsini men Ba'de'l-Karnî's-Sâbi'**, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kâhire, 1348, I, 328, 329; Buna benzer bir durum İbn Hacer ve Aynî arasında da yaşanmıştır. Bkz. Sakallı, Talat, **İbn Hacer-Aynî Çatışmasının Buhârî Şerhlerindeki Tezâhürü**, EÜSBE Dergisi, Sayı: 3, 1989, s. 347-361.

⁵³⁰ İbn Ebî Hâtîm, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, II, 58, no. 83.

⁵³¹ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 157, no. 73.

⁵³² İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 289-291; Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, I, 108, no. 423.

3.7.2. Ahmed b. Abdurrahmân el-Kefertûsî

İbn Adiyy onun hırsızlığından **الأسانيد وزاد في المناكير** (zayıftır, hadis çalar, menâkîr haberleri rivâyet etti, isnâdlara ziyade etti) şeklinde bahsetmiştir.⁵³³

3.7.3. Ahmed b. Dâvud b. Abdilğaffâr

Dârekutnî onu “kezzâb, metrûk”⁵³⁴ olarak kaydetmiştir. İbnü’l-Cevzî’nin nakline göre ise Dârekutnî onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁵³⁵

3.7.4. Ahmed b. Hasen b. Ebân el-Mudarî

İbn Adiyy onun hakkında **يسرق الحديث ضعيف** (hadis çalar, zayıftır) şeklinde bahsetmektedir.⁵³⁶ İbn Hıbbân ise onu “deccâl, kezzâb”, gibi lafızlarla cerhetmiştir. Yine onun sikalardan hadis uydurduğunu kaydeden İbn Hıbbân, onun mevcut haliyle ihticâcı helal görmemiştir.⁵³⁷ Dârekutnî de onu yalancılıkla itham etmiştir.⁵³⁸

3.7.5. Ahmed b. Saîd b. el-İhmîmî

Rivâyet ettiği hadisler yalan ve mevzû sayılmıştır. Rivâyetleri helâl görülmemiştir. Onun hakkında **كان يركب الأسانيد و يضع عليها أحاديث** (isnâdları düzenler ve onlara hadisler eklerdi) lafzı kullanılmıştır.⁵³⁹

⁵³³ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 306-308; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, I, 519, 520, no. 601; Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl**, I, 115, 116, no. 447.

⁵³⁴ Dârekutnî, **Duafâ’**, s. 119, no. 52.

⁵³⁵ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, III, 141.

⁵³⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 324, 325; İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, I, 426, 427, no. 441.

⁵³⁷ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, I, 164, 165, no. 83; Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl**, I, 89, 90, no. 330.

⁵³⁸ Dârekutnî, **Duafâ’**, s. 113, no. 35.

⁵³⁹ İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, I, 472, 473, no. 530.

3.7.6. Ahmed b. Seleme Ebû Amr el-Kûfî

İbn Adiyy onun hakkında حدث عن الثقات بالبواطيل ويسرق الحديث (sikalaradan batıl haberler nakleder ve hadis çalar) demektedir.⁵⁴⁰ İbn Hıbbân ise كان يسرق الحديث (hadis çalardı) ifadesini kullanmıştır.⁵⁴¹

3.7.7. Ahmed b. Sâlim b. Hâlid b. Câbir b. Semura

İbn Hıbbân onunla ihticâcî helal görmemiş ve onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁵⁴²

3.7.8. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Yûnus el-Yemâmî

İbnü'l-Cevzî onun hadis çalıp isnâdını değiştirdiğinden bahseder.⁵⁴³ Ebû Hâtım ise onu “kezzâb”⁵⁴⁴ olarak kaydetmiştir.

3.7.9. Ahmed b. Muâviye b. Bekr el-Bâhilî

İbn Adiyy onun hadis hırsızı olduğunu حدث عن الثقات بالبواطيل و كان يسرق (sikalaradan batıl haberler rivâyet etti. Hadis çalardı) ifadeleriyle açıklamıştır.⁵⁴⁵

3.7.10. İbrâhîm b. Abdisselâm el-Mahzûmî

İbn Adiyy onun ma'rûf olmadığını zikretmiş ve حدث بالمناكير و عندي أنه يسرق (menâkîr hadisleri rivâyet ederdi, benim nezdimde o hadis çalardı) demiştir.⁵⁴⁶ İbn Hacer ise onun cerhin sekizinci mertebesinden zayıf olduğunu söylemiş ve

⁵⁴⁰ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, I, 311, 312.

⁵⁴¹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 473, 474, no 533; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 101, no. 394.

⁵⁴² İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 466, 467, no. 521; İbn Hıbbân, *Kitabü'l Mecrûhîn*, I, 152, no. 66.

⁵⁴³ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, I, 307, 308.

⁵⁴⁴ İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 71, no. 130.

⁵⁴⁵ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, I, 283, 284; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 676, no. 865; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 157, no. 623.

⁵⁴⁶ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, I, 419-421; Zehebî, *Muğnî*, I, 54, no. 121; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 46, no. 140.

Zehebî'den naklen el-Mahzûmî için إنه يسرق الحديث (o hadis çalar) denildiğini kaydetmiştir.⁵⁴⁷ Dârekutnî, el-Mahzûmî için “daîf”⁵⁴⁸ demiştir.

3.7.11. İbrâhîm b. Abdillâh b. Hâlid el-Missîsî

İbn Hıbbân onun hakkında “hadisi tesviye eder, çalar, sikaların olmayan hadisleri onlardan rivaye eder” demiştir.⁵⁴⁹ Missîsî, yalancılıkla itham edilmiş, Hâkim ise onun hadislerinin mevzû olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁰

3.7.12. İbrâhîm b. Bekr eş-Şeybânî

İbn Adiyy onun hakkında كان ببغداد يسرق الحديث (Bağdatta hadis çalardı) demiştir.⁵⁵¹ Ukaylî vehminin çok olduğunu zikretmiştir.⁵⁵² Ezdî ise Şeybânî hakkında “terekûh” (hadisini terkettiler) lafzını nakletmiştir.⁵⁵³ Zehebî de إنه يسرق الحديث (zayıftır hadis çalardı) lafzıyla onun hadis hırsızı olduğunu vurgulamıştır.⁵⁵⁴ Ahmed b. Hanbel ise onun hadislerinin mevzû olduğunu kaydetmiştir.⁵⁵⁵ Dârekutnî onu “metrûk” olarak nitelendirmiştir.⁵⁵⁶

3.7.13. İbrâhîm b. Muhammed b. Yûsuf b. Serc el-Firyâbî

İbnü'l-Cevzî onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁵⁵⁷ Es-Sâcî tarafından da tenkid edilen Firyâbî'yi, İbn Hacer “sadûk” olarak nitelendirmiştir.⁵⁵⁸

3.7.14. İsmâîl b. Dâvûd b. Abdillâh b. Mihrâk

⁵⁴⁷ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, I, 97, no. 211.

⁵⁴⁸ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I, 141, no. 251.

⁵⁴⁹ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 115-117, no. 31.

⁵⁵⁰ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 302-304, no. 178; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 40, 41, no. 124.

⁵⁵¹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, I, 415-417.

⁵⁵² Ukaylî, **Duafâ'**, I, 45, 46, no. 32.

⁵⁵³ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, I, 252-254, no. 79.

⁵⁵⁴ Zehebî, **Muğnî**, I, 44, no. 51.

⁵⁵⁵ İbn Arrâk, Ebü'l-Hasen Nûreddîn Ali b. Muhammed b. Ali el-Kinânî ed-Dîmeşkî, **Tenzîhü's-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ahbâri's-Şeniati'l-Mevdûa**, Thk. Abdulvehhâb Abdullaîf, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1401/1981, I, 20, no. 13.

⁵⁵⁶ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 24, no. 56; İbrâhîm b. Bekr eş-Şeybânî hakkında geniş bilgi için bkz. Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, VI, 547-549, no. 3022.

⁵⁵⁷ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, III, 18.

⁵⁵⁸ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, I, 106, 107, no. 244.

Buhârî, münkeru'l hadîs,⁵⁵⁹ Ebû Hâtim ve bazı hadisçiler “daîf”,⁵⁶⁰ demişlerdir. İbn Hıbbân ise Mihrâk hakkında يسرق الحديث و يسويه (hadis çalar ve onu tesviye eder) lafzını kullanmıştır.⁵⁶¹

3.7.15. İsmâîl b. Seyf el-Basrî

Bu râvî sikalardan, mahfûz olmayan hadisleri rivâyet ettiği için hadis hırsızlığıyla itham edilmiştir. Nitekim Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ ve Bezzâr onun “daîf” olduğuna hükmederken,⁵⁶² İbn Adiyy onu يسرق الحديث (hadis çalar) lafzıyla cerhetmiştir.⁵⁶³

3.7.16. İsmâîl b. Muhammed b. Yûsuf Ebû Hârûn

İbn Hıbbân onun hakkında يقلب الأسانيد و يسرق الحديث (İsnadları kalbeder ve hadis çalar) demiş ve onunla ihticâcın câiz olmadığını zikretmiştir.⁵⁶⁴ İbnü'l-Cevzî ise onu yalancılıkla itham etmiştir.⁵⁶⁵

3.7.17. İsrâîl b. Hâtim el-Mervezî

İbn Hıbbân onun hadis hırsızlığından bahsetmektedir.⁵⁶⁶

3.7.18. İshâk b. İdris el-Usvârî

Basra ehlinden olan Usvârî birçok hadisçi tarafından cerhedilmiştir. Hakkında كان يسرق الحديث (hadis çalardı) ifadesi kullanılmıştır.⁵⁶⁷ Buhârî, insanların onu terk ettiklerini kaydetmiştir.⁵⁶⁸ Yahyâ b. Maîn onu yalancılıkla ve hadis uydurmakla

⁵⁵⁹ Buhârî, *Târîhü'l-Kebîr*, I, 374; Ukaylî, *Duafâ'*, I, 93, 94.

⁵⁶⁰ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 226; İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l cerh ve't-Ta'dîl*, II, 167, 168.

⁵⁶¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 137, 138; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 119, 120.

⁵⁶² İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 131.

⁵⁶³ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, I, 527; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 233.

⁵⁶⁴ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 139; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 166.

⁵⁶⁵ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 247.

⁵⁶⁶ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 200, no. 113.

⁵⁶⁷ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 145.

⁵⁶⁸ Buhârî, *Târîhü'l-Kebîr*, I, 382.

itham etmiş⁵⁶⁹ Dârekutni ise onun “münkeru’l hadis” olarak kaydetmiştir.⁵⁷⁰ Yine İbn Ebî Hâtim’in, babasından aktardığı bilgiye göre de Usvâri “daifu’l-hadis” olarak nitelendirilmiş, buna paralel olarak Ebû Zûr’a da aynı hükmü benimsemiştir.⁵⁷¹ Usvârî’nin bu kadar çok cerhe maruz kalmasının sebebi ise elde ettiği hadislerin senedinde ve metninde bazı değişiklikler yapmasıdır.⁵⁷²

3.7.19. Ebân b. Muhabber

İbn Hıbbân onun şeyh olduğunu kaydetmiş, ancak güvenilir râvîlerin rivâyet etmediği hadisleri onlardan rivâyet ettiğini söylemiş ve i’tibar dışında onunla ihticâc etmeyi câiz görmemiştir.⁵⁷³

3.7.20. Eyyûb b. Vâkîd el-Kûfî

İbn Hıbbân onun, meşhur râvîlerden münker hadisler rivâyet ettiğini kaydetmiş ve onun rivâyetiyle ihticâc etmeyi câiz görmemiştir.⁵⁷⁴ İbn Hacer ise onu “metrûk” lafzıyla cerhetmiştir.⁵⁷⁵

3.7.21. Eyyûb b. Seyyâr ez-Zührî

İbn Hıbbân onun isnâdları kalbettiğini ve mürsel rivâyetleri ref ettiğini söylemiştir.⁵⁷⁶

3.7.22. Bâzân Ebû Sâlih

Görmediği şeyhlerden hadis rivâyet etmiştir. İbn Hıbbân onun İbn Abbâs’dan işitmediği halde ondan hadis rivâyet ettiğini kaydetmiştir. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı “daîf, leyse bi sika”, gibi hükümler verilmiştir.⁵⁷⁷

⁵⁶⁹ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, II, 41.

⁵⁷⁰ Dârekutnî, *Duafâ*, s. 141.

⁵⁷¹ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 213.

⁵⁷² İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 145, 146.

⁵⁷³ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 92, no. 4.

⁵⁷⁴ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 186, no. 100.

⁵⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 233, no. 635.

⁵⁷⁶ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 188, 189, no. 102.

3.7.23. Bişr b. Avn el-Kuraşî

Muhammed b. Tâhir onun hadis hırsızlığından bahsetmektedir.⁵⁷⁸ İbn Hıbbân ise onunla ihticâcî câiz görmemiştir.⁵⁷⁹

3.7.24. Bereke b. Muhammed el-Halebî

Yalancılıkla itham edilmiştir.⁵⁸⁰ İbn Hıbbân onun hakkında كان يسرق الحديث (hadis çalardı) demiştir.⁵⁸¹ Hâkim en-Nîsâbûrî ise onun, uydurma hadisleri rivâyet ettiğini söylemektedir.⁵⁸²

3.7.25. Buhlûl b. Ubeyd el-Kindî

Onun hakkında Ebû Zûr'a "leyse bi şey", münkeru'l-hadis" lafızlarını kullanmış, Ebû Hâtim ise "daîf, zâhibu'l-hadîs" gibi cerh lafızları kullanmıştır.⁵⁸³ İbn Hıbbân, كان يسرق الحديث (hadis çalar) ifadesiyle onu cerhetmiş ve onun mevcut haliyle ihticâc etmenin câiz olmadığını söylemiştir.⁵⁸⁴ Hâkim, onun uydurma hadisleri rivâyet ettiğini zikretmiştir.⁵⁸⁵

3.7.26. Ca'fer b. Ahmed b. el-Abbâs el-Bezzâz

İbn Adiyy كان يسرق الحديث و يحدث عن لم يره (hadis çalar ve görmediğinden rivâyette bulunurdu) ifadesiyle onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁵⁸⁶

⁵⁷⁷ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 210, no. 128; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 6-8, no. 636; İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 255-258.

⁵⁷⁸ Muhammed b. Tâhir, *Tezkiratü'l-Huffâz*, s. 177.

⁵⁷⁹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 216, 217, no. 135.

⁵⁸⁰ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 303, no. 1149.

⁵⁸¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 233; Bereke b. Muhammed el-Halebî hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 224-226.

⁵⁸² İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 272.

⁵⁸³ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 429, no. 1707.

⁵⁸⁴ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 232; Detaylı bilgi için bkz. İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 249, 250.

⁵⁸⁵ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 370.

⁵⁸⁶ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 405; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 401, no. 1486; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 465, no. 1817.

3.7.27. Ca'fer b. Muhammed Ebû Muhammed el-Fakîh el-Bağdâdî

İbnü'l-Cevzî onu hadis çalmakla suçlamıştır.⁵⁸⁷

3.7.28. Cârîye b. Herem

İbn Adiyy onu hadis çalmakla ve hadis uydurmakla suçlamıştır.⁵⁸⁸

3.7.29. el-Hasen b. Abdurrahman el-Fezârî el-İhtiyâtî

Ricâl kaynaklarında sika olmadığı yönünde kayıt bulunan Fezârî, İbn Adiyy tarafından **الثقات** **الحديث** **يسرق** (sikalaradan hadis çalar) şeklinde nitelendirilmiştir.⁵⁸⁹

3.7.30. el-Hasen b. Osman b. Ziyâd b. Hakîm Ebû Saîd et-Tusterî

İbn Adiyy Tusterî hakkında **كان عندي يضع و يسرق حديث الناس** (benim nezdimde insanların hadisini çalar ve hadis uydururdu) ibaresiyle onun hadis hırsızlığına temas etmiştir.⁵⁹⁰ Onu hadis hırsızlığıyla itham eden başka bir muhaddis ise Ebû Ali en-Nîsâbü'rî'dir. Nitekim o Tusterî hakkında **هو كذاب يسرق الحديث** (o yalancıdır, hadis çalar) ifadesini kullanmıştır.⁵⁹¹ Yine Abdân el-Ahvâzî'ye Tusterî'nin durumu sorulmuş o da Tusterî'yi “kezzâb” olarak nitelendirmiştir.⁵⁹²

3.7.31. el-Hasen b. Ali en-Nehaî

İbn Adiyy onun hakkında **ويحدث عن قوم لم يرههم** (görmediği kişilerden rivâyet eder) demiş ve onu yalancılıkla itham etmiştir.⁵⁹³

⁵⁸⁷ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 354; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 415, no. 1525.

⁵⁸⁸ Bkz. Ali b. Karîn tercemesi, İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 366, 367; II, 433-435.

⁵⁸⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III, 187; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 502, no. 1880; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, III, 65, no. 2308; Haîb el- Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, VIII, 309, 310, no. 3804.

⁵⁹⁰ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III, 207; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 502, 503, no. 1885.

⁵⁹¹ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, III, 67, 68, no. 2314.

⁵⁹² İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, III, 68.

⁵⁹³ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, III 209-213; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, III, 84, 85, no. 2334.

3.7.32. el-Hüseyn b el-Ferec Ebû Ali

Yahyâ b. Maîn onun hakkında “kezzâb, hadis çalar”⁵⁹⁴ demiştir.

3.7.33. el-Hüseyn b. Ahmed Ebû Ali el-Kürdî

Süyûtî onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁵⁹⁵ Onun rivâyet ettiği hadisler münker sayılmıştır.⁵⁹⁶

3.7.34. Hammâd b. Velîd el-Ezdî

Ebû Hâtim, onu şeyh olarak nitelendirirken, İbn Hıbbân يسرق الحديث و يلزق بالثقات ما ليس من أحاديثهم (hadis çalar ve sikaların rivâyet etmediği hadisleri onlara nispet eder) şeklinde açıklamada bulunmuş ve onun, mevcut haliyle ihticâcî câiz görmemiştir.⁵⁹⁷ İbn Adiyy’in açıklamaları da İbn Hıbbân’ın görüşüne yakındır.⁵⁹⁸

3.7.35. Hafs b. Ömer (Haleb Kadısı)

Muhammed b. Tâhir onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁵⁹⁹ İbn Hıbbân onun güvenilir râvîlerden mevzû rivâyetlerde bulunduğunu söylemiş ve onunla ihticâc etmeyi helal saymamıştır.⁶⁰⁰

3.7.36. Hakîm b. Nâfi’ er-Rakkî

İbn Hıbbân onun isnâdları kalbettiğini mürsel haberleri ise ref ettiğini söylemiş ve onun hadisinin delil olmayacağını zikretmiştir. Yahyâ b. Maîn ise onu zayıf olmakla itham etmiştir.⁶⁰¹

⁵⁹⁴ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 200, 201, no. 2592.

⁵⁹⁵ Süyûtî, *Leâliü'l-Masnûa*, II, 275.

⁵⁹⁶ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 134, 135, no. 2436.

⁵⁹⁷ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 310, 311, no. 250; İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 150, no. 654.

⁵⁹⁸ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, III, 11.

⁵⁹⁹ İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-Hüffâz*, s. 176.

⁶⁰⁰ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 316, 317, no. 258.

⁶⁰¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 301, no. 232.

3.7.37. Halbes b. Muhammed el-Kelbî

İbn Hıbbân, onun şeyh olduğunu ancak Süfyân es-Sevrî'nin rivâyet etmediği hadisleri ondan rivâyet ettiğini, dolayısıyla onunla ihticâcın câiz olmadığını söylemiştir.⁶⁰²

3.7.38. Hemmâm b. Müslim

İbn Hıbbân onun hakkında كان ممن يسرق الحديث (hadis çalanlardandı) demiştir.⁶⁰³ Dârekutnî “metrûk” demiş, Hatib el-Bağdâdî ise “meçhûl” demiştir.⁶⁰⁴

3.7.39. Humeyd b. er-Rabîğ b. Humeyd b. Mâlik b. el-Hazzez

Humeyd b. Rabî' hakkında İbn Adiyy, كان يسرق الحديث و يرفع أحاديث موقوفة (hadis çalar ve mevkuf hadisleri ref ederdi) açıklamasında bulunmuş⁶⁰⁵, Yahyâ b. Maîn onu yalancılıkla itham etmiş⁶⁰⁶, Nesâî ise “leyse bi şey”⁶⁰⁷ lafzını kullanmıştır. Dârekutnî'nin, tenkit edildiğini ve hadisnin delil olmadığını bildirdiği Humeyd er-Rabîğ, “daîf, zâhibu'l-hadîs” gibi lafızlarla da cerhedilmiştir.⁶⁰⁸

3.7.40. Hâlid el-Abd el-Kaderî

Basrada yaşadığı aynı zamanda şeyh olduğu rivâyet edilen Hâlid el-Abd hakkında İbn Hıbbân كان يسرق الحديث و يحدث من كتب الناس من غير سماع (hadis çalar ve semâ'sı olmaksızın insanların kitaplarından rivâyet ederdi) ifadesini kullanmıştır.⁶⁰⁹ Hadis uydurmakla da itham edilen el-Abd, Dârekutnî tarafından “metrûk” olarak nitelendirilmiştir.⁶¹⁰

⁶⁰² İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 338, no. 292.

⁶⁰³ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II, 445, 446, no. 1170; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, IV, 308, no. 9251.

⁶⁰⁴ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VIII, 343, 344, no. 8279.

⁶⁰⁵ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, III, 89.

⁶⁰⁶ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 298.

⁶⁰⁷ Nesâî, *Duafâ*, s. 85, no. 144.

⁶⁰⁸ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 611, no. 2327.

⁶⁰⁹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 341, 342, no. 296.

⁶¹⁰ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, III, 446, 447; Dârekutnî, *Duafâ*, s. 198, no. 198.

3.7.41. Hâlid b. Rabâh el-Huzelî

İbn Hıbbân onun meşhur râvîlerden münker haberler rivâyet ettiğini ve onun hadisinin delil olmayacağını söylemiştir.⁶¹¹

3.7.42. Hâlid b. Gassân Ebû Abs ed-Dârimî

İbn Adiyy'in aktardığına göre Basralılar onun hakkında إنه يسرق الحديث أبي (o Ebî Halife'nin hadislerini çalar ve onun şeyhlerinden rivâyet ederdi) şeklinde açıklamada bulunmuş, dolayısıyla onu hadis hırsızlığıyla itham etmişlerdir.⁶¹² Dârekutnî ise onu "metrûku'l-hadîs" lafzıyla cerhetmiştir.⁶¹³

3.7.43. Hâlid b. Mefdûh el-Vâsıtî

İbn Hıbbân onun, haberleri kalbettiğini dolayısıyla onun hadisinin delil olmayacağını söylemiş, Yezîd b. Hârûn ise onu yalancılıkla itham etmiştir.⁶¹⁴

3.7.44. Racâu b. Sehl es-Sâğânî

Ezdî كان يسرق الحديث (hadis çalardı) demiş,⁶¹⁵ Ömer b. Şebbe ise hadisinin fâsid olduğunu zikrederek, hadisleri birbirine idhâl eden bir cahil olduğunu söylemiş ve onun sika olmadığını vurgulamıştır.⁶¹⁶ Bununla birlikte Onun Bağdat'ta oturduğunu bize nakleden Hatîb el-Bağdâdî ve İbn Hıbbân onu sika olarak zikretmişlerdir.⁶¹⁷

⁶¹¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 342, no. 297.

⁶¹² İbn Adiyy, *el-Kâmil*, III, 482-484; Zehebî, *Muğnî*, I, 299, no. 1868; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 637, no. 2449.

⁶¹³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 332, 333, no. 2990.

⁶¹⁴ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 242, no. 298.

⁶¹⁵ İbnü'l-Cevzî, *Duafâ'*, I, 283, no. 1224.

⁶¹⁶ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 465, no. 3137.

⁶¹⁷ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II, 46, no. 2762; Hatib el- Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX, 399, 400, no. 4468.

3.7.45. Racâu b. Seleme

İbnü'l-Cevzî onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁶¹⁸

3.7.46. Saîd b. Ukbe Ebu'l-Feth el-Kûfî

İbn Adiyy onu “meçhûl, gayru sika”⁶¹⁹ olarak kaydetmiştir. İbnü'l-Cevzî ise onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶²⁰

3.7.47. Süfyân b. Muhammed el-Fezârî el-Missîsî

Birçok muhaddis tarafından cerh edilen el-Fezârî, İbn Adiyy tarafından hadis hırsızlığıyla itham edilmiştir.⁶²¹

3.7.48. Selâm b. Ebî Amr el-Horasânî

İbn Hıbbân onun güvenilir râvîlerden maktûb haberler rivâyet ettiğini kaydetmiş ve onunla ihticâcî câiz görmemiştir.⁶²²

3.7.49. Süleymân b. Ahmed el-Vâsıtî el-Curaşî

İbn Adiyy onun hakkında وهو عندي ممن يسرق الحديث (bana göre o, hadis çalanlardandır) demiştir.⁶²³ Buna ek olarak Curaşî hakkında “kezzâb, metrûku'l-hadîs, daif, fîhi nazar” (durumu şüphelidir) gibi cerh lafızları da kullanılmıştır.⁶²⁴

⁶¹⁸ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 354, 355; İbn Hacer, **Lisânu'l-Mîzân**, III, 465, no. 3136.

⁶¹⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IV, 472, 473.

⁶²⁰ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 354.

⁶²¹ Bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IV, 482-484; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, I, 455, no. 465; İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, IV, 231, no. 990; İbn Hacer, **Lisânu'l-Mîzân**, IV, 92-94, no. 3522.

⁶²² İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhin**, I, 433, no. 426.

⁶²³ Süleyman b. Ahmed el-Curaşî “kim gusûlden sonra abdest alırsa bizden değildir”. hadisini Velîd b. Müslim'den rivâyet etmiştir. İbn Adiyy Curaşî'nin Velîd'den bu hadisi rivâyetini garip olarak zikretmiş ve onun hadislerinin garip ve münferid olduğunu kaydetmiştir. Taberânî de Süleyman b. Curaşî'nin, Velîd b. Müslim'den rivâyetinde infirad ettiğini zikretmiştir bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IV, 297; Taberânî, **el-Mucemü'l-Evsât**, III, 243, no. 3041.

⁶²⁴ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, II, 194, 195, no. 3421; İbn Hacer, **Lisânu'l-Mîzân**, IV, 123, 124, no. 3577; Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, X, 65-67, no. 4582.

3.7.50. Süleymân b. Îsâ b. Necîh es-Siczî

İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶²⁵

3.7.51. Süleymân b. Şuayb es-Siczî

İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶²⁶ İbn Hacer, Süleyman b. Şuayb es-Siczî'nin, Süleyman b. Îsâ b. Necîh es-Siczî olduğunu kaydetmiştir.⁶²⁷

3.7.52. Abdullah b. Hafs el-Vekîl

İbn Adiyy كان يسرق الحديث (hadis çalardı) demiştir.⁶²⁸ Hatîb el-Bağdâdî onun sika olmadığını zikretmiş ve onu hadis uydurmakla itham etmiştir.⁶²⁹

3.7.53. Abdullah b. Ebî Âmir el-Kuraşî

Ahmed b. Hanbel, onu “daîf”, olarak nitelendirmiş, Yahyâ b. Maîn ise يسرق الحديث (hadis çalar) demiştir.⁶³⁰

3.7.54. Abdullah b. Muhammed b. Rabîa b. el-Missîsî

Zayıf olmakla itham edilmiş ve rivâyetleri genellikle gayru mahfuz sayılmıştır. İbn Hıbbân onun haberleri kalbettiğini söylemiştir. Zayıf râvîlerden hadisleri alıp Mâlik'ten rivâyet etmiştir. Hâkim onun Mâlik'ten rivâyetlerinin mevzû olduğunu zikretmiştir. Bundan dolayı onun rivâyetlerine ihtiyaç duyulmamıştır.⁶³¹

⁶²⁵ Detaylı bilgi için bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 430-433; **el-Kâmil**, IV, 290-293.

⁶²⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IV, 290-293; Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, II, 211, no. 3477.

⁶²⁷ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, IV, 166, 167, no. 3634.

⁶²⁸ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, V, 433- 435.

⁶²⁹ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XI, 114, 115, no. 5032.

⁶³⁰ Zehebî, **Muğnî**, I, 489, no. 3227; İbnü'l-Cevzî, **Duafâ'**, II, 129, no. 2053; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, IV, 505, no. 4286.

⁶³¹ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, IV, 557-559, no. 4399; İbn Adiyy, **el-Kâmil**, V, 421-424; İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 533, 534, no. 567

3.7.55. Abdullah b. el-Hüseyîn b. Câbir el-Bağdâdî

İbn Hıbbân يَقْلِبُ الْأَخْبَارَ وَ يَسْرِفُهَا (haberleri kalbeder ve hadis çalar) demektedir.⁶³²

3.7.56. Abdullah b. Şebîb b. Hâlid

İbn Hıbbân onun hakkında يَقْلِبُ الْأَخْبَارَ وَ يَسْرِفُهَا (haberleri kalbeder ve hadis çalar) demektedir.⁶³³ Ebû Ahmed el-Hâkim onu “zâhibu’l-hadîs”⁶³⁴ (hadisi sâkıttır) olarak nitelendirmiştir.

3.7.57. Abdullah b. Muhammed b. Sinân Ebû Muhammed el-Vâsîfî

İbn Hıbbân onun hakkında يضع الحديث ويقبله ويسرقه (hadis uydurur ve onu çalar ve kalbeder) demiştir.⁶³⁵ İbn Adiyy ise يسرق حديث الناس (insanların hadisini çalar) ifadesiyle onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁶³⁶ Dârekutnî “metrûk”⁶³⁷ hükmünü vermiştir.

3.7.58. Abdullah b. Vehb en-Nisvî

Muhammed b. Tâhir onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶³⁸ İbn Hıbbân ise onu şeyh, deccâl, sikalardan hadis uydurur şeklinde kaydetmiştir.⁶³⁹

3.7.59. Abdullah b. Ya’lâ b. Mürre es-Sekafî

İbn Hıbbân onun rivâyetlerinin çoğunun münker olduğunu söylemiştir.⁶⁴⁰ Ukaylî’nin nakline göre de hakkında “fîhi nazar” lafzı kullanılmıştır.⁶⁴¹

⁶³² İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, II, 10, 11, no. 575; Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II, 408, no. 4269.

⁶³³ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, II, 11, no. 576.

⁶³⁴ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II, 438, no. 4376; Geniş bilgi için bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XI, 149-151, no. 5059.

⁶³⁵ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, II, 9, no. 572.

⁶³⁶ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, V, 428, 429.

⁶³⁷ Dârekutnî, *Duafâ’*, 266, no. 324.

⁶³⁸ Muhammed b. Tâhir, *Tezkiratü’l-Huffâz*, s. 116.

⁶³⁹ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 537, 538, no. 569.

⁶⁴⁰ İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, I, 519, no. 549.

⁶⁴¹ Ukaylî, *Duafâ’*, II, 318, 319, no. 905.

3.7.60. Abbâs b. el Hasen el-Belhî

İbn Adiyy, Abbas b. el Hasen el-Belhî'nin hadis hırsızlığından, bir başka hadis hırsızı olan Efram b. Havşeb'in tercemesinde bahsetmektedir.⁶⁴²

3.7.61. Ömer b İsmâîl b. Mücâlid b. Saîd el-Hemdânî

İbn Adiyy onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁶⁴³ Yahyâ b. Maîn onun için “kezzâb, leyse bi şey’, habîs, kötü adam, şeytan” gibi lafızlar kullanmıştır.⁶⁴⁴ İbn Hacer ise onu “metrûk” olarak açıklamış,⁶⁴⁵ Ebû Hâtim ise “daîfu'l-hadîs” demiştir.⁶⁴⁶

3.7.62. Amr b. el-Ezher el-Atekî

Yalancılıkla itham edilen⁶⁴⁷ el-Atekî hakkında Nesâî “metrûku'l-hadîs”⁶⁴⁸ demiş, Ahmed b Hanbel ve diğer hadisçiler ise onu hadis uydurmakla nitelendirmişlerdir.⁶⁴⁹ İbn Adiyy ise onun hadis hırsızlığından Cârût b. Yezîd'in tercemesinde bahsetmektedir.⁶⁵⁰

3.7.63. Amr b. Ziyâd b. Abdirrahmân b. Sevbân

İbn Adiyy onu يسرق الحديث و يحدث بالباطيل (hadis çalar ve batıl hadisleri rivâyet eder) şeklinde kaydetmiştir.⁶⁵¹ Dârekutnî ise onu “daîfu'l-hadîs” olarak zikretmiştir.⁶⁵²

⁶⁴² Bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 101; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, IV, 406, no. 4102.

⁶⁴³ İbn Adiyy, Ebû Salt el-Herevî'nin Ebû Muâviye'den rivâyeti olarak bilinen “Ben ilmin şehriyim Ali ise ilmin kapısıdır...” şeklinde olan bu hadisi Hemdânî'nin ve bazı zayıf râvîlerin Herevî'den çaldığını zikretmiştir. Bkz. İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 130, 131.

⁶⁴⁴ Ukaylî, **Duafâ'**, III, 149, 150, no. 1134; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, VII, 427, 428, no. 697.

⁶⁴⁵ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, IV, 57, no. 4900.

⁶⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, VI, 99, no. 514.

⁶⁴⁷ Dârekutnî, **Duafâ'**, s. 306, no. 395.

⁶⁴⁸ Nesâî, **Duafâ'**, s. 186, no. 478.

⁶⁴⁹ Zehebî, **Muğnî**, II, 61, no. 4629.

⁶⁵⁰ Bkz. Cârût b. Yezîd Tercemesi, İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 433; geniş bilgi için bkz. Amr'ubnu el-Ezher el-Atekî tercemesi, İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 232-234.

⁶⁵¹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 259, 260; İbnü'l-Cevzî, **Duafâ'**, II, 226, no. 2561.

3.7.64. Ammâr b. Matar er-Ruhâvî

İbn Hıbbân onun hakkında يسرق الحديث ويقبله (hadis çalar ve onu kalbeder) demiştir.⁶⁵³ İbn Adiyy ve Ebû Hâtim onu “metrûku’l-hadîs” olarak nitelendirmiştir.⁶⁵⁴ Ukaylî ise onun, sikalardan menâkir hadisleri rivâyet ettiğini kaydetmiştir.⁶⁵⁵

3.7.65. Ammâr b. Hârûn Ebû Yâsir el-Müstemlî

İbn Adiyy onu بصري ضعيف يسرق الحديث (Basralıdır, zayıftır, hadis çalar) şeklinde kaydetmiştir.⁶⁵⁶ Mûsâ b. Hârûn onun “metrûku’l-hadîs”⁶⁵⁷ olarak zikretmiş, İbn Hacer de onun “daîf” olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁸

3.7.66. Osmân b. Hâlid Ebû Affân el-Medenî

İbnü’l-Cevzî onun hırsızlığından bahsetmektedir.⁶⁵⁹ Buhârî “münkeru’l-hadîs”⁶⁶⁰ derken, İbn Hıbbân onun, isnâdları kalbettiğini zikrederek onun haberiyle ihticâcın helâl olmadığını söylemiştir.⁶⁶¹

3.7.67. Osmân b. Abdullah el-Kuraşî

İbn Hıbbân onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁶⁶² Zayıf olmakla ve yalancılıkla da itham edilmiştir.⁶⁶³

⁶⁵² Dârekutnî, **Duafâ’**, s. 305, no. 391.

⁶⁵³ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, II, 189, no. 839.

⁶⁵⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 137-140; İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü’l Cerh ve’t-Ta’dîl**, VI, 394, no. 2196.

⁶⁵⁵ Ukaylî, **Duafâ’**, III, 327, 328, no. 1347; Zehebî, **Mizânü’l-İ’tidâl**, III, 169, 170, no. 6004.

⁶⁵⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 142, 143.

⁶⁵⁷ Ukaylî, **Duafâ**, III, 319, no. 1338.

⁶⁵⁸ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, IV, 48, no. 4869.

⁶⁵⁹ İbnü’l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 355.

⁶⁶⁰ Buhârî, **Târîhü’l-Kebîr**, VI, 220, no. 2221.

⁶⁶¹ İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, II, 76, no. 667.

⁶⁶² İbn Hıbbân, **Kitâbü’l-Mecrûhîn**, II, 76, 77, no. 668.

⁶⁶³ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XIII, 160, 161, no. 6006; İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VI, 301-304.

3.7.68. Osmân b. Affân es-Sicistânî

Cûzekânî onun hakkında, metrûku'l-hadîs ve يسرق الأحاديث (hadisleri çalar) ifadelerini kullanmış dolayısıyla onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶⁶⁴ Bunun yanında hadis uydurmakla da itham edilmiştir.⁶⁶⁵

3.7.69. Ali b. Muhammed b. Ubeydullah b İbrâhîm ez-Zührî

Başta Hatîb el-Bağdâdî olmak üzere birçok hadis âlimi onu “kezzâb”⁶⁶⁶ olarak nitelendirirken, İbnü'l-Cevzî onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶⁶⁷

3.7.70. Ali b. Hasen b. es-Sakr

Hatîb el-Bağdâdî onun hakkında كذاب يسرق الحديث (yalancıdır, hadis çalar) demiştir.⁶⁶⁸ Ali b. Hasen, hadis uydurmakla da itham edilmiştir.⁶⁶⁹

3.7.71. Îsâ b. Abdillâh b. Süleymân el-Kuraşî el-Askalânî

İbn Adiyy onu ضعیف يسرق الحديث (daîf, hadis çalar) olarak nitelendirmiştir.⁶⁷⁰ Dârekutnî'nin onun hakkında sika dediği rivâyet edilmiştir.⁶⁷¹

3.7.72. Abdulazîz b. Amr el-Horasânî

İbnü'l-Cevzî onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶⁷²

⁶⁶⁴ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 401, no. 5142.

⁶⁶⁵ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 49, no. 5541.

⁶⁶⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 570-572, no. 6462; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 155, no. 5932.

⁶⁶⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, II, 240.

⁶⁶⁸ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 122, no. 5821.

⁶⁶⁹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 524, no. 5368.

⁶⁷⁰ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VI, 454- 457; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 317, no. 6580; bilgi için bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 491, no. 5815.

⁶⁷¹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VI, 272, 273, no. 5936.

⁶⁷² İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, I, 337; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 216, 217, no. 4830.

3.7.73. Abdülazîz b. Ebî Race

Dârekutnî'nin bildirdiğine göre uydurma haberler içeren “Kitâbu'l-akl” adlı kitabı Meysere b. Abdirabbih uydurmuş, ondan da Dâvud b. el-Muhabber adlı kişi çalmış ve hadislerin isnâdlarını değiştirerek kendi kitabıymış gibi başkalarına rivâyet etmiştir. Abdulaziz b. Ebî Race ise bu kitabı Dâvûd b. el-Muhabber den çalmış isnâdlarda değişiklik yaparak başkalarına rivâyet etmiştir. Aynı yöntemle Abdulaziz b. Ebî Race den de Îsâ b. es-Siczî çalmış isnâdlarda değişiklik yaparak başkalarına rivâyet etmiştir. Böylece aslında uydurma haberler barındıran bu kitap, birçok hadis hırsızları tarafından çalınarak neredeyse meşhur hale getirilmiştir.⁶⁷³

3.7.74. Abdülmelik b. Abdulazîz Ebu'l-Abbâs eş-Şâmî

Buhârî “münkeru'l-hadîs”⁶⁷⁴, Ebu'l-Abbâs ise “daîf”⁶⁷⁵ demiştir. İbn Hıbbân ise كان ممن يسرق الحديث و يقلب الأسانيد (isnâdları kalbeden ve hadis çalanlardandı.) ifadesini kullanmıştır.⁶⁷⁶

3.7.75. Abdurrezzâk b. Ömer es-Sekafî

Birçok hadis âlimi tarafından tenkit edilmiştir. Nesâî, İbn Hacer “ metrûku'l-hadîs”⁶⁷⁷ Buhârî ise “münkeru'l-hadîs”⁶⁷⁸, demektedir. Yahyâ b. Maîn ise ondan “leyse bi şey”⁶⁷⁹ olarak bahsetmiştir. Velîd b. Müslim onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶⁸⁰

⁶⁷³ Bkz. Dâvûd b. el-Muhabber tercemesi, Hafîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX, 326-329, no. 4412.

⁶⁷⁴ Buhârî, *Târîhü'l-Kebîr*, V, 422, no. 1372.

⁶⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, III, 386, no. 4220.

⁶⁷⁶ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn* II, 116, no. 729.

⁶⁷⁷ Nesâî, *Duafâ*, s. 164, no. 399; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, III, 343, no. 4090.

⁶⁷⁸ Buhârî, *Târîhü'l-Kebîr*, VI, 130-131, no. 1934.

⁶⁷⁹ İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 39, no. 205; Geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mîzânü'l- İ'tidâl*, II, 608, no. 5041; Dârekutnî, *Duafâ*, s. 284, no. 354; İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VI, 537, 538.

⁶⁸⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 48-50, no. 3413.

3.7.76. Abdülhamîd b. Bahr el-Kûfî Ebu'l-Hasen el-Askerî

İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁶⁸¹ İbn Hıbbân, onun Basra'da yaşadığını Mâlik, Şerîk ve Kûfelilerden onların olmayan hadisleri rivâyet ettiğini, dolayısıyla onun mevcut haliyle ihticâc etmenin helal olmadığını söylemiş ve كان يسرق الحديث فيرويه (hadis çalar ve onu rivâyet ederdi) lafzıyla da onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁶⁸²

3.7.77. Abdüsselâm b. Abdülkuddûs

Muhammed b. Tâhir onun hadis çalmakla itham etmiştir.⁶⁸³ İbn Hıbbân ise onunla ihticâc etmenin helal olmadığını söylerken, İbn Hacer onu “daîf” olarak nitelendirmiştir.⁶⁸⁴

3.7.78. Abdüsselâm b. Sâlih b. Süleymân el-Herevî

Ebû Hâtim, Ebû Zür'a, Nesâî ve İbn Hıbbân onu zayıf olmakla itham etmişlerdir.⁶⁸⁵ İbnü'l-Cevzî ise onun râfızî, kezzâb, habîs olduğunu zikretmiş ve hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁶⁸⁶

3.7.79. Abdüsselâm b. Ubeyd b. Ebî Ferve en-Nasîbî

İbn Hıbbân onun hakkında يسرق الحديث (hadis çalar) demiş ve onun mevcut haliyle ihticâc etmeyi câiz görmemiştir.⁶⁸⁷ Ezdî ise onun için “hadisi yazılmaz” derken, Dârekutnî onu “leyse bi şey” olarak nitelendirmiştir.⁶⁸⁸

⁶⁸¹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 11.

⁶⁸² İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 125, 126, no. 745; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, II, 538, no. 4765.

⁶⁸³ İbnü'l-Kayserânî, **Tezkiratü'l-Huffâz**, s. 20.

⁶⁸⁴ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 135, no. 761; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, III, 349, no. 4101.

⁶⁸⁵ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, VI, 48, no. 257.

⁶⁸⁶ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 345.

⁶⁸⁷ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 136, 137, no. 763.

⁶⁸⁸ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, II, 617, 618, no. 5056; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, V, 176, no. 4764.

3.7.80. Abdussamed b. Mutayr

İbnü'l-Cevzî onun hadis çaldığından şüphe etmiş ve hadis hırsızlığı yapmış olabileceğini kaydetmiş,⁶⁸⁹ bazı hadis münekkittleri ise onu tenkit etmiştir.⁶⁹⁰

3.7.81. Abdülhakîm b. Mansûr el-Huzâî

İbn Hacer “metrûk”⁶⁹¹ Yahyâ b. Maîn ise “leyse bi şey”⁶⁹² demektedir. İbn Hıbbân ise onu Hammâd b. Velîd el-Ezdî nin tercemesinde hadis hırsızlığıyla suçlamıştır.⁶⁹³

3.7.82. Gıyâs b. İbrâhîm Ebû Abdurrahmân en-Nehâî

A'meş'in rivâyet etmediği hadisleri başkalarından alıp ona nispet etmiştir. İnsanlar onun hadisini terketmiş, Ahmed b. Hanbel ise “metrûkü'l-hadîs” demiş, ayrıca yalancılıkla ve hadis uydurmakla itham edilmiştir.⁶⁹⁴

3.7.83. el-Fadl b. Muhammed b. Abdillâh b. el-Hâris b. Süleymân el-Antâkî

İbn Adiyy ondan أَوْصَلَ أَحَادِيثَ وَ سَرَقَ أَحَادِيثَ وَ زَادَ فِي الْمَتُونِ (hadisleri muttasıl yapar, hadisleri çalar ve metinlere ziyade ederdi) şeklinde bahsetmiştir.⁶⁹⁵ Bununla birlikte “daîf, kezzâb” olarak da nitelendirilmiştir.⁶⁹⁶

⁶⁸⁹ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 293.

⁶⁹⁰ Bkz. İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 133, 134, no. 758; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, V, 189, no. 4790.

⁶⁹¹ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, III, 241, no. 3774.

⁶⁹² İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 127, no. 748; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, VI, 108, no. 217.

⁶⁹³ Bkz. İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 310, 311, no. 250.

⁶⁹⁴ Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, XIV, 276-281, no. 6720; İbn Ebî Hâtim, **Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, VII, 57, no. 327; Buhârî, **Târîhü'l-Kebîr**, VII, 109, no. 489; İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 196, no. 851.

⁶⁹⁵ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 126, 127; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 358, no. 6749.

⁶⁹⁶ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VI, 351, 352, no. 6068.

3.7.84. Ebû Kamâtir

Künyesi Ebû Bekr olan Ebû Kamâtir, Muhammed b. Umeyr tarafından hadis çalmakla itham edilmiştir.⁶⁹⁷

3.7.85. Katan b. Nuseyr el-Guberî ez-Zâri'

İbn Adiyy hakkında ضعيف يسرق الحديث و يوصله (zayıftır, hadis çalar ve muttasıl yapar) demiştir.⁶⁹⁸ İbn Hacer, Tirmizî'nin ve Ebû Dâvûd'un süneninde rivâyetleri bulunan Katan b. Nuseyr hakkında "hataları çok olan bir sâduktur"⁶⁹⁹ demiştir.

3.7.86. Kâdih b. Rahme ez-Zâhid

Muhammed b. Tâhir onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁷⁰⁰ İbn Hıbbân onun güvenilir râvîlerden maktûb ve münker haberler rivâyet ettiğini zikrederek onun terkedilmeyi hakettiğini söylemiştir.⁷⁰¹ Bununla birlikte yalancılıkla da itham edilmiştir.⁷⁰²

3.7.87. Muhammed b. Ahmed b Yezîd el-Belhî

İbn Adiyy يسرق الحديث (hadis çalar) demekle birlikte zayıf olduğunu da söyler.⁷⁰³ Muhammed b. Avf onun için كان يسرق الأحاديث (hadisleri çalardı) demiştir.⁷⁰⁴

3.7.88. Muhammed b. İbrâhîm ez-Zübeydî

Muhammed b. Avf onun hakkında كان يسرق الحديث (hadis çalardı) demektedir. Bununla birlikte tenkîde de uğramıştır.⁷⁰⁵

⁶⁹⁷ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IX, 149, no. 9033.

⁶⁹⁸ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VII, 180, 181.

⁶⁹⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, IV, 263, no. 5591.

⁷⁰⁰ İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, s. 24.

⁷⁰¹ İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II, 234, 235, no. 901.

⁷⁰² İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VI, 407-409, no. 6197.

⁷⁰³ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VII, 557, 558; Zehebî, *Muğnî*, II, 152, no. 5232.

⁷⁰⁴ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, VII, 547; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VI, 472, 473, no. 6330; Zehebî, *Muğnî*, II, 150, no. 5218; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 447, no. 7107.

3.7.89. Muhammed b. Ca'fer el-Abdî

Dârekutnî onu hadis hırsızlığıyla suçlamıştır.⁷⁰⁶

3.7.90. Muhammed b. Ahmed b. Sehl b. Ali b. Mihrân el-Bâhilî

İbn Adiyy, وهو يسرق حديث الضعاف يلزقها على قوم ثقات (o, zayıflardan hadis çalar ve onu güvenilir râvîlere nispet eder) diyerek onu hadis hırsızlığıyla itham etmiş, onun isnâd ve metin uyduranlardan olduğunu zikretmiştir.⁷⁰⁷

3.7.91. Muhammed b. Abdirrahmân b. Talhâ el-Kuraşî

İbn Adiyy onun hakkında يسرق الحديث ضعيف (hadis çalar zayıftır) demiştir.⁷⁰⁸

3.7.92. Muhammed b. Abdisselâm b. en-Nu'mân

İbn Adiyy onun, hadisleri başkalarına nispet ettiğini söyler.⁷⁰⁹ İbn Hacer ise onun hadis hırsızlığından bahseder.⁷¹⁰

3.7.93. Muhammed b. Osman Ebû Amr b. el-Kuraşî

Muhammed b. Tâhir onun hadis hırsızlığından bahsetmektedir.⁷¹¹ İbn Hıbbân onun güvenilir râvîlerin rivâyet etmediği hadisleri onlardan rivâyet ettiğini kaydetmiş ve onu “metrûku'l-hadîs” olarak nitelendirmiştir.⁷¹²

⁷⁰⁵ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VI, 472, 473, no. 6330; İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 547.

⁷⁰⁶ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 355.

⁷⁰⁷ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 567, 568; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 455, no. 7134; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VI, 494, no. 6362.

⁷⁰⁸ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 403, 404; İbnü'l-Cevzî, **Duafâ'**, III, 75, no. 3067; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, III, 622, no. 7843; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VII, 281, no. 7055.

⁷⁰⁹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 570.

⁷¹⁰ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VII, 302, 303, no. 7088.

⁷¹¹ İbnü'l-Kayserânî, **Tezkiratü'l-Huffâz**, s. 91.

⁷¹² İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 294, no. 973.

3.7.94. Muhammed b. Muğîre eş-Şehrezûrî

Onu hadis uydurmakla itham eden İbn Adiyy يسرق الحديث (hadis çalar) lafzıyla da onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁷¹³

3.7.95. Muhammed b Velîd b. Ebân el-Kalânesî

İbn Adiyy onun hakkında يضع الحديث و يوصله ويسرق ويقلب الأسانيد والمتون (hadis uydurur, muttasıl yapar, hadis çalar ve isnâdları ve metinleri kalbeder) demektedir.⁷¹⁴ Bununla birlikte yalancılıkla ve zayıf olmakla da suçlanmıştır.⁷¹⁵

3.7.96. Muhammed b. Yezîd el-Eslemî

Hafs b. Gıyâs'ın hadisini İbn Numeyr'den rivâyet etmiş bundan dolayı hem zayıf olmakla hem de hadis çalmakla itham edilmiştir.⁷¹⁶

3.7.97. Muhammed b. Yezîd el- Müstemlî et-Tarsûsî

İbn Adiyy onun hakkında يسرق الحديث و يزيد فيه و يضع (hadis çalar, ziyade eder ve hadis uydurur) ifadelerini kullanarak onu hadis hırsızlığıyla itham etmiştir.⁷¹⁷

3.7.98. Muhammed b Yûnus el-Cemmâl

İbn Adiyy onu hadis çalmakla suçlamış ve onun rivâyetlerini gayru mahfûz olarak nitelendirmiştir.⁷¹⁸

3.7.99. Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb er-Râzî

⁷¹³ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 541, 542; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VII, 515, no. 7425; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 46, no. 8195.

⁷¹⁴ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 542-546.

⁷¹⁵ Hatîb el- Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IV, 532, 533, no. 1705.

⁷¹⁶ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, VIII, 129, no. 580; İbnü'l-Cevzî, **Duafâ'**, III, 107, no. 3245.

⁷¹⁷ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 539, 540; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VII, 586, 587, no. 7560.

⁷¹⁸ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VII, 537, 538; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 73, no. 8349.

İbn Hıbbân ve Dârekutnî onu hadis çalmakla suçlamıştır.⁷¹⁹ Ebûbekr el-Hatîb ise onu “kezzâb”⁷²⁰ olarak nitelendirmiştir.

3.7.100. Ma'rûf b. Ebî Ma'rûf el-Belhî

İbn Adiyy, rivâyet ettiği hadislerden hareketle onun hadis çaldığından şüphelenmiş ve hadislerini gayru mahfûz saymıştır.⁷²¹

3.7.101. Mûsâ b. Muhammed b. Atâ el-Dimyâtî

İbn Adiyy onun için “münkeru'l-hadîs”, ve يسرق الحديث (hadis çalar) ifadelerini kullanmıştır.⁷²² İbn Hıbbân, onun sabit olmayan asılsız hadisler rivâyet ettiğini belirterek, ondan hadis rivâyet etmenin helâl olmadığını zikretmiştir.⁷²³ Ebû Hâtim ve Ebû Zûr'a onu yalancılıkla itham ederken,⁷²⁴ Nesâî, “leyse bi sika”,⁷²⁵ demiş ve diğer birçok hadis münekkidi tarafından da “daîf, metrûk”⁷²⁶ gibi lafızlarla cerhedilmiştir.

3.7.102. en-Nadr b. Seleme el-Mervezî

Şâzân olarak da bilinir. İbn Hıbbân onun hakkında كان ممن يسرق الحديث (hadis çalanlardandı) demiş ve itibar dışında ondan hadis rivâyet etmenin helal olmadığını bildirmiştir.⁷²⁷ Bununla birlikte Abdurrahman b. Hirâş onu hadis hırsızlığıyla ve hadis uydurmakla itham etmiş, Abbâs el-Anberî ise onu yalancılıkla itham etmiştir.⁷²⁸ Ebû Hâtim ise onun hakkında “hadis uydurur”⁷²⁹ demiştir.

⁷¹⁹ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 352, 353.

⁷²⁰ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 72, 73, no. 8345.

⁷²¹ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 30, 31; İbn Hacer, **Lisânu'l-Mîzân**, VIII, 107, 108, no. 7833.

⁷²² İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 64, 65.

⁷²³ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 250, no. 916.

⁷²⁴ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, VIII, 61, no. 715.

⁷²⁵ İbn Hacer, **Lisânu'l-Mîzân**, VIII, 216-218, no. 8030.

⁷²⁶ Dârekutnî, **Duafâ**, s. 369, no. 524; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 219, 220, no. 8915.

⁷²⁷ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 394, no. 1108.

⁷²⁸ Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, IV, 256, 257, no. 9063; İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 271-273; İbn Hacer, **Lisânu'l-Mîzân**, VIII, 273-275, no. 8140.

⁷²⁹ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, VIII, 480, no. 2199.

3.7.103. en-Nadr b. Tahir

İbn Adiyy hakkında **ضعيف جدا يسرق الحديث و يحدث عن لم يرههم** (çok zayıftır, hadis çalar ve görmediklerinden rivâyet eder) demiştir.⁷³⁰

3.7.104. Nuaym b. el-Müverri' el-Anberî

Nesâî onun için “leyse bi sika”⁷³¹ demiştir. İbn Adiyy ise onu hadis çalmakla itham etmiş ve “daîf” demiştir.⁷³² İbn Hıbbân, onun şeyh olduğunu ve sikalardan garip rivâyetlerde bulunduğunu söylemiş ve onun mevcut haliyle ihticâc etmeyi câiz görmemiştir.⁷³³ İbn Ebî Hâtim ise “leyse bi kavi”⁷³⁴ demiştir.

3.7.105. Nâfi' b. Hürmüz

İbnü'l-Cevzî onu hadis çalmakla suçlamıştır.⁷³⁵ Bununla birlikte “kezzâb, daîf, metrûk” olmakla da itham edilmiştir.⁷³⁶

3.7.106. Nehşel b. Saîd b. Virdân el-Virdânî

Süyûtî onun hadis hırsızlığından bahseder.⁷³⁷ İbn Hıbbân onun güvenilir râvîlerin rivâyet etmediği haberleri onlardan rivâyet ettiğini kaydetmiş ve onun rivâyetlerinin yazılmasını helal görmemiştir.⁷³⁸ İshâk b. Râheveyh onu yalancılıkla itham etmiş, İbn Hacer ise onu “metrûk” olarak kaydetmiştir.⁷³⁹

⁷³⁰ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 268-270; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VIII, 276-278, no. 8143; Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl**, VIII, 258, 259, no. 9070.

⁷³¹ Nesâî, **Duafâ**, s. 234, no. 616.

⁷³² İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 250.

⁷³³ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 400, 401, no. 1119.

⁷³⁴ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, VIII, 464, no. 2126.

⁷³⁵ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, II, 191, 192.

⁷³⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 306-309.

⁷³⁷ Süyûtî, **Leâliü'l-Masnûa'**, II, 235, 236.

⁷³⁸ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 394, no. 1109.

⁷³⁹ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, V, 239, no. 7247.

3.7.107. Vaddâh b. Hassân

İbn Adiyy, Cârîye b. Herem'in tercemesinde onun hadis hırsızlığından bahsetmektedir.⁷⁴⁰ Onun gâfil olduğu da söylenmiştir.⁷⁴¹

3.7.108. Velîd b. Seleme el-Ezdî

İbn Ebî Hâtim “zâhibu'l-hadîs”⁷⁴² demiştir. İbn Hıbbân ise sikalardan hadis uydurduğunu söylemiş ve onun mevcut haliyle ihticâc etmeyi câiz görmemiştir.⁷⁴³ Onun hadis çaldığından bahseden ise Hammâd b. Velîd'dir.⁷⁴⁴

3.7.109. Yahyâ b. Hâşim b. Kesîr b. Kays el-Gassânî

Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim onu yalancılıkla itham ederken, Nesâî “metrûku'l-hadîs” demiştir.⁷⁴⁵ İbn Adiyy ise onun hakkında كان ببغداد و يضع الحديث ويسرقه (Bağdattaydı, hadis uydurur ve hadis çalardı) demiştir.⁷⁴⁶ Bunun yanında zayıf olmakla da itham edilmiştir.⁷⁴⁷

3.7.110. Yahyâ b. Zekerıyyâ

Yahyâ b. Maîn onun hakkında “o bu ümmetin deccalidir” derken, İbn Adiyy onu, hadis uydurmak ve hadis çalmakla itham etmiştir.⁷⁴⁸

3.7.111. Yûsuf b. İbrâhîm et-Teymî

İbn Hıbbân, onun Enes b. Mâlik'in rivâyet etmediği hadisleri ondan rivâyet ettiğini zikretmiş ve ondan hadis rivâyet etmenin helâl olmadığını söylemiştir.⁷⁴⁹

⁷⁴⁰ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, II, 433-435.

⁷⁴¹ Zehebî, **Mizânü'l-İtidâl**, IV, 333, no. 9347; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, VIII, 379, no. 8344.

⁷⁴² İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, IX, 6, 7, no. 27.

⁷⁴³ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 422, no. 1136.

⁷⁴⁴ Velîd b. Seleme'nin hadis hırsızlığıyla suçlayan Hammâd b. Velîd de hadis hırsızlığıyla itham edilmiştir. Bkz. İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, I, 310, 311, no. 250.

⁷⁴⁵ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, IX, 195, no. 815.

⁷⁴⁶ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, IX, 120-123.

⁷⁴⁷ Dârekutnî, **Duafâ'**, s. 395, no. 582.

⁷⁴⁸ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 274.

3.7.112. Yezîd b. Süfyân Ebû'l-Mühezzem

İbnü'l-Cevzî onu hadis çalmakla itham etmiştir.⁷⁵⁰ İbn Hacer ise onu “metrûk”⁷⁵¹ olarak kaydetmiştir. İbn Hıbbân ise Şu'be'nin onu terkettiğini zikretmiştir.⁷⁵²

3.7.113. Ya'kûb b. el-Velîd el-Medenî

Nesâî “leyse bi şey’, metrûk” demiş,⁷⁵³ Ebû Hâtim ise onu yalancılıkla itham etmiş ve onu “münkeru'l-hadîs, daîfu'l-hadîs” lafızlarıyla cerhetmiştir.⁷⁵⁴ İbn Adiyy onu hadis çalmakla itham ederken,⁷⁵⁵ Yahyâ b. Maîn “lem yekün bi şey”⁷⁵⁶ demiş, Dârekutnî de onu “daîf”⁷⁵⁷ olarak nitelendirmiştir. Yine Ahmed b. Hanbel ve birçok muhaddis onu yalancılıkla itham etmiştir.⁷⁵⁸ İbn Hıbbân ise onun sikalardan hadis uydurduğunu zikretmiş ve ondan hadis yazmanın helal olmadığını söylemiştir.⁷⁵⁹

⁷⁴⁹ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 487, no. 1231.

⁷⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, **el-Mevdûât**, I, 130, 131.

⁷⁵¹ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, VI, 173, 174, no. 8463.

⁷⁵² İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 449, 450, no. 1174.

⁷⁵³ Nesâî, **Duafâ'**, s. 245, no. 644.

⁷⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, **Kitâbü'l Cerh ve't-Ta'dîl**, IX, 216, no. 903.

⁷⁵⁵ İbn Adiyy, **el-Kâmil**, VIII, 469-473.

⁷⁵⁶ Ukaylî, **Duafâ'**, IV, 448, 449, no. 2076.

⁷⁵⁷ Dârekutnî, **Duafâ'**, s. 402, no. 597; İbn'i Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XI, 397, 398, no. 765.

⁷⁵⁸ Bkz. Zehebî, **Mizânü'l-İ'tidâl**, IV, 455, no. 9829; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, V, 443, no. 7889.

⁷⁵⁹ İbn Hıbbân, **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, II, 491, 492, no. 1236.

SONUÇ

Hadisler tarihi süreç içerisinde çeşitli merhalelerden geçerek her dönemde yetişen İslam ulemâsının dikkat ve katkılarıyla zamanımıza kadar gelmişlerdir. Altın çağ olarak adlandırılan hicrî üçüncü asırda, rivâyetler çeşitli sınıflara ayrılmış ve râvîler hakkında bilgi edinebileceğimiz ricâl kaynakları oluşmaya başlamıştır. Yoğun faaliyetler sonucunda, hadis rivâyetinde bir takım sahtekârlıklara tevessül ederek şöhret peşinde koşan ve “emek hırsızlığı” yapan râvîler, “hadis muhafızı” muhaddisler tarafından tespit edilmişlerdir. Sarf edilen ilmi çabalar semeresini vermiş ve hicri III. asırdan itibaren hadis çaldıkları tespit edilen şahıslar tek tek kayıt altına alınmış, tanınmaları için özel cerh lafızları oluşturulmuştur.

Hadis hırsızlığının özellikle Bağdad, Kûfe ve Basra gibi şehirlerde ortaya çıkması, buraların zamanın ilim, kültür ve medeniyet merkezleri olmasından kaynaklanmaktadır. Bu şehirlerde kimin hangi hadisi rivâyet ettiğinin o bölge halkı tarafından bilinmesi sayesinde hadis hırsızları süratle tespit edilerek yakayı ele vermişlerdir.

Tezimizde adları zikredilen “hadis hırsızı” râvîlerin çoğu (yaklaşık yüz elli râvî) bizzat “yesriku’l-hadîs” lafzıyla itham edilmiştir. Kırk beş râvî hakkında ise farklı lafızlar kullanılarak hadis hırsızlığı yaptıklarına işaret edilmiştir. Kaynaklarda bu işe bulaştığı bildirilen toplam iki yüz beş kadar râvîyi tespit etmiş bulunmaktayız. Vefat tarihlerine ulaşabildiğimiz râvîlerin, hicrî II. asırda oniki, III. asırda kırksekiz, IV. asırda onyedî, V. asırda on, VI. asırda ise beş, olmak üzere toplamda doksan iki kişi oldukları saptanmıştır. Vefat tarihlerine ulaşamadığımız râvî sayısı ise yüz on üçtür. Bu râvîlerin senedlerde bulunduğu tabakalara dikkat ettiğimizde, bunların genellikle II. asır ile V. asır aralığında yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durumda hadis tarihinde, hadis hırsızlığı girişimlerine sahne olan zaman dilimi hicrî II. asır ile VI. asırlar olarak gözükmektedir ve hadis çalma faaliyetinin III. asırda daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

Cerh ve ta’dîl âlimlerinin temel gayesi râvîlere keyfî bir takım sıfatlar yakıştırmak değildir. Tam aksine, cerh ve ta’dîl ilminin varoluş gayesi, şer’î hükümlerin istinbât edilmesinde Kur’ân-ı Kerîm’in yanısıra hadislerin de dinî bir

dayanak olması; dolayısıyla onları nakleden râvîlerin ehliyetlerinin kontrol altına alınması zarurettir. Bu derece öneme haiz olan hadisler nesilden nesile râvîler aracılığıyla aktarıldığı için, sened zincirinde adı geçen herkesin güvenilirlik testinden geçirilmesi gayet doğaldır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki; hadis rivâyetinde aslanan, rivâyet edilen metindir. Sened ise, hadis metnlerinin Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ait olmasında güvenin teminatıdır. Sened bir maksat değil, hadis metnlerinin güvenilirliğini test etmek için ihtiyaç duyulan bir araçtır. Bu noktada hadis münekkitlelerinin makbûl olmayan râvîleri cerh lafızlarıyla itham etmelerini, hadislerin istismârını ve tahrîfini önlemeye yönelik birer çaba olarak düşünmeliyiz.

“Yesriku’l-hadîs” tabiri bir cerh lafzı iken zamanla terimleşerek çalıntı hadisleri kastetmek üzere, “maklûb hadis” kategorisi içerisinde ve “mesrûk hadîs” başlığıyla kayda geçmiştir. Ancak “serikatü’l-hadîs” yani “hadis hırsızlığı” faaliyetine konu olan, “mesrûk” yani “çalıntı” hadisi, bir hadis türü olarak kabul etmek yerine, bir cerh lafzı olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Zira söz konusu hırsızlık, o hadisi rivâyet eden râvînin şahsıyla ilgili bir kusurdur. Daha net bir ifadeyle “yesriku’l-hadîs” tabiri, rivâyet edilen hadisin değil, onu çalarak başkalarına rivâyet eden râvînin sıfatı olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla bu lafzın sadece cerh lafzı olarak kalması, hadis metninin sıfatı olarak kullanılmaması daha isabetli gözükmektedir. Nitekim muhaddislerin “mesrûk hadîs” adı altında müstakil bir başlık açmamaları ve bunun yerine râvîler hakkında “yesriku’l-hadîs” (hadis çalar) ifadesini kullanmaları bunun kanıtıdır. Mesrûk (çalıntı) bir hadisin, esasen kaynaklarda senedi bilinen sahîh, hasen veya zayıf bir rivâyetten ibaret olduğu; bazen de uydurma hükmü verilmiş bir metin içerdiği unutulmamalıdır. Hırsızlığın, isnâdda adı geçen râvî ile sınırlı olup metnin sıhhat durumunu değiştirmediyiğini gözden kaçırmamak gerekir.

Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîler, çoğunlukla hadisin senedinde değişiklik yapmışlardır. Bu râvîlerin hadis metnine müdahalesi nâdirdir. Bu nedenle metnine müdahale edilmeyen, farklı tarîklerle rivâyet edildiği ve sahîh olduğu bilinen hadis metnlerini, çalındıkları için “mesrûk hadis” olarak nitelemek yanlıştır. Çünkü çalınan hadisin metni sahihtir. Aksi durumda, sanki hadisin metni de çalınmış ve tahrif edilmiş gibi bir yanlış anlaşılmaya sebebiyet verilebilir. “Mesrûk” sıfatının “hadîs” kelimesiyle yan yana kullanılmasındaki bu sakınca nedeniyle, rivâyet

hakkına sahip başka birinden aşırı olarak senedi değiştirilen hadisler için “*mesrûku’l-isnâd*” ifadesini; metni değiştirilen hadisler için de “*mesrûku’l-metn*” ifadesini kullanmak daha doğru olacaktır.

Hadis hırsızlığıyla suçlanan râvîlerin güvenilirlik durumları aynı değildir. Bu sebeple hadis hırsızları râvîleri *zabt*, *adalet* ve *kalb* olmak üzere üç farklı açıdan ele almak mümkündür:

1) Bazı râvîlerin hırsızlıkla ta’n edilmesi, hadisi doğru zabt etmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Misal olarak râvînin hafıza durumu genç yaşlarda hadis rivâyetine elverişliken, yaşının ilerlemesi ve diğer bedenî rahatsızlıklar yüzünden aklî melekelerini yitirmesi ve hâfızasının kötüleşmesi (sûul-hıfz), râvînin hadis rivâyetine engel teşkil etmektedir. Ancak râvîde meydana gelen ihtilât, insan yaşamının doğal bir sonucudur. Râvînin isteyerek yaptığı bir şey değildir. Dolayısıyla, *ihtilât* sebebiyle hadis hırsızlığıyla suçlanan râvîlerin kusurlarının, diğer râvîlere göre daha hafif olduğu söylenebilir. Buna rağmen cerh edilmiş olmaları, muhaddislerin hadis rivâyetindeki hassasiyetleriyle ilgili bir durumdur.

2) Hadis hırsızlarının çoğuna yönelik ta’n noktası, râvînin adâletiyle ilgilidir. Aslında hadis hırsızlarını ifade eden en doğru tanımlama şekli budur. Çünkü bu râvîler hadis çalıp şöhret peşinde koşan şahıslardır. Bunlar hem çaldıkları hadisleri hadisi çalınan râvîlerin hakkına girmekte, hem de uydurma olduğu bilinen hadisleri çalarak Hz. Peygamber (s.a.v.)’e atılmış bir iftiraya katkı sağlamaktadırlar. Bu ise kasıtlı yapılan bir davranıştır. Bundan dolayı da dünya ve âhiretlerini tehlikeye sokmuş olmaktadır. Nitekim yaptıkları kalpazanlıklar yaşadıkları dönemde ortaya çıkan râvîler, elbette büyük bir mahcubiyet yaşamışlar ve toplum tarafından büyük bir tepkiyle karşılaşılarak terk edilmişlerdir.

3) Kalb, *intihâl* (başkasına ait bir şeyi kendi şahsına mâl etme) kabilindendir. Bu fiili işleyenler, bir rivâyeti alıp onda hiçbir değişiklik yapmadan başkasına rivâyet eden râvîlerdir. Bu tip râvîler, ilgili hadisin metninde hiçbir değişiklik yapmadan hadisi olduğu gibi aktarırlar. Dolayısıyla bu râvîlerin suçluluk oranının ikincisine nazaran daha az olduğu söylenebilir. Bunların temel problemi, isnâddan bir veya birkaç râvî düşürüp kendi ismini oraya eklemek veya başkasına ait olan bir hadis kitabının üzerindeki ismi silip kendi ismini oraya yazmaktır. Bu kişiler her ne kadar

hadis metinleri üzerinde tahrîfat yapmamış olsalar da, yaptıkları iş açıkça yalancılıktır. Çünkü bir hadisin elde edilmesi nice zahmetlere katlanmayı ve râvînin hadis ilmiyle uzun yıllar hemhâl olmasını gerektirmektedir. Bu şekilde hiçbir zahmete katlanmadan hadis çalanlar kul hakkına tecavüz ederek büyük bir vebale girmekte, âhirette ise hazin bir sona kendilerini hazırlamış olmaktadır. Bununla birlikte şu hususu da ayrıca belirtmemiz gerekir ki; bir hadiste meydana gelen değişikliklerin hatâen olması hadis hırsızlığı değildir. Hadis hırsızlığı, râvînin bu işi kasden yapması ve hadisi bizzat duyduğunu iddia ederek başkalarını kandırmasıdır.

Hadis hırsızlarının, kendilerinden hadis işitmedikleri veya mülâkî olmadıkları şeyhlerden rivâyette bulunmaları ve çaldıkları hadisin metninden ziyade isnâdında değişiklik yapmaları, kendilerine olan ilgiyi artırmaya yönelik bir hareket ve üzerlerinden atamadıkları kronik bir hastalık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîler arasında hem sika hem de zayıf olarak nitelendirilenler vardır. Bu durum, münekkîd âlimlerin “müteşeddîd” veya “mütesâhil” olmalarıyla ilgilidir veya râvîlerde sonradan meydana gelen fizikî kusurlar sebebiyle olsa gerektir. Misal olarak genç yaşta ve sika iken karşılaştığı bir râvî hakkında değerlendirme yapan bir muhaddisin hükmü ile aynı râvî ile yaşlanıp ihtilâta uğradıktan sonra karşılaşılan muhaddisin vereceği hüküm aynı olmayacaktır. Sika iken naklettiği rivâyetler makbul sayılacak, fizikî kusurlarının ortaya çıkmasından sonraki rivâyetleri ise merdûd sayılacaktır. Hal böyle olunca da, kaynaklarda aynı râvînin bazılarına göre sika, bazılarına göre ise zayıf addedildiği görülecektir. Dolayısıyla hem ta’dil hem de cerhine yönelik hüküm bulunan râvîlere bu açıdan bakmamız yerinde olacaktır.

İbn Adiyy ve İbn Hibbân, bir şahsın hadis hırsızlığı yaptığını sezdiklerinde, onun hakkında “hadis çalar” ifadesini kullanmaktan çekinmemişlerdir. Halbuki aynı fiili işleyen başka râvîler, aynı muhaddisler tarafından bazen de “münker” ve “metrûk” olarak nitelenmiştir. Bu durumda münker ve metrûk kelimelerinin, hadis hırsızlığı suçunu da içinde barındıran daha geniş anlamlı cerh tabirleri olduğunu söyleyebiliriz.

Hadis hırsızlığı meselesi, hadis uydurmanın bir uzantısı olarak görülebilir. Çünkü hadisi çalan ya isnâdı tahrif etmekte veya (nadiren de olsa) metne müdahale etmektedir. Bu ise ancak hadis uyduranların özelliğidir.

Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin ilmi seviyeleri de birbirinden farklıdır. Bunlar arasında şöhret bulmuş ve ders halkası kurmuş olan fakih kimseler olduğu gibi, câhil ve yalancı râvîler de vardır. Bu da bize, hadis otoritelerinin hiçbir ayırım yapmadan hüküm verdiklerini gösterir.

Hadis hırsızlığını sadece “maklûb hadis”in bir türü olarak görmek pek de doğru değildir. Çünkü senedinde inkıât’ bulunan hadisler arasında öyleleri vardır ki, bu hadislerin isnâdındaki râvîlerin yaptıkları da hadis hırsızlığına delâlet etmektedir. Râvînin şeyhinden duymadığı bir hadisi duymuş gibi rivâyet ettiği “müdelles hadis”, râvînin aynı çağda yaşayıp karşılaşmadığı bir râvîden rivâyet ettiği hadis türü olan “Mürsel-i hafî”, râvînin hadisin gerek metnine gerekse senedine müdahale ettiği “müdreç hadis” gibi hadis çeşitlerinde ortaya çıkan eylemler de hadis hırsızlığına delâlet etmektedirler. Bu sebeple hadis hırsızlığını, bu tarz eylemleri içeren zayıf hadis türlerini de kapsayan bir üst kavram olarak düşünebiliriz.

Araştırmamız neticesinde, hadis çalmakla itham edilen bazı râvîlerin rivâyetlerinin Kütüb-i Sitte içerisinde yer aldığını görmekteyiz. Ancak bu rivâyetlerin bazıları “garîb” olarak kaydedilmiştir. Şu halde söz konusu güvenilir hadis kaynaklarındaki bu tür rivâyetlerin hüküm istinbâtında kullanılıp kullanılmadıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ilgili râvîlerin hadisleri sened ve metin inşasına tabi tutulup araştırılmalı ve bu araştırma işleminden çıkacak sonuca göre haklarında bir değerlendirme yapılmalıdır.

Hadis hırsızlığıyla itham edilen râvîlerin hadislerine birkaç açıdan bakılabilir. Şayet sahîh bir hadis çalınmışsa o hadisin farklı tarîkleri araştırılıp bulunmalı ve sahîh senedle gelen hadis tercih edilmelidir. Şayet çalınan hadis zayıf bir rivâyet ise, bu durumda ilgili hadis mutâbeât ve şevâhid arama işlemine tabi tutulmalı; çalınan hadisin metniyle diğer tarîkler arasında anlam bütünlüğü bakımından bir aykırılık ve tahrif olup olmadığı tespit edilmelidir.

Son olarak, çalınan hadislerin konu analizinin yapılması; söz konusu rivâyetlerde ümmet-i Muhammed'in hayatını etkileyen helâl-haram konularında bir tahrifin bulunup bulunmadığının ayrıca araştırılması gerektiğı kanaatindeyiz.

Hırsızlığın Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinin naklinde de meydana gelebilen bir olgu olduğunu gösteren bu mütevazi çalışmanın, Hadis Usûlü'nün çok göze çarpmayan ve ayrıntıda kalan teknik bir parçasının aydınlatılmasına katkı sunacağını ümit etmekteyiz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

el-A'zamî, Muhammed Mustafa, **İlk Devir Hadis Edebiyatı**, Trc. Hulusi Yavuz, İstanbul 1993.

Aydınlı Abdullah, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2011.

Aydınlı, Abdullah, **Hadis Tespit Yöntemi**, Rağbet yayınları, İstanbul 2009.

Beyhâki, Ahmed b. Hüseyin, **Şuabü'l-İmân**, Thk. Muhtar Ahmed en-Nedevî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 1423/2003.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Basrî, **el-Bahrü'z-Zehhâr**, Thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Medîne 1988.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, **Sahîhi-Buhârî**, Dâru İbn'i Kesîr, Beyrut 1423/2002.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, **Târîhü'l-Kebîr**, Thk. Hâşim en-Nedevî, Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad 1360/1941.

Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, **es-Sıhâh Tâcü'l-Lüğa ve Sıhahi'l-Arabiyye**, Thk: Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût 1990.

Cezâirî, Tâhir b. Muhammed Sâlih b. Ahmed es-Sem'ûnî el-Hasenî, **Tevcîhü'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser**, Dârü's-Selâm, Beyrut 1430/2009.

Cezerî, Ebu'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, **en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadis**, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1399/1979.

Çakan, İsmail Lütfî, **Hadîs Usûlü**, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, **ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn**, Thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdulkâdir, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd 1404/1984.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, **el-Mü'telif ve'l-Muhtelif**, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdulkâdir, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1406/1986.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, **Suâlâtü'l-Hâkim en-Nîsâbûrî li'd-Dârekutnî fi'c-Cerh ve't-Ta'dîl**, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd 1404/1984.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl, **Sünen (Müsnedü'l-Câmi')**, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1434/2013.

el-İsmâîlî, Ebûbekr Ahmed b. İbrâhîm b. İsmâîl, **Kitâbü'l-Mu'cem fî Esâmî Suyûhi'l-İsmâîlî**, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne 1990/1410.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünenü Ebî Dâvûd**, Dârü'r-Risâletü'l-Âlemiyye, Beyrut 1430/2009.

el-Kudâî, Muhammed b. Selâme Ebû Abdullah, **Müsnedü's Şihâb**, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 1405/1985.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfehânî, **Târîhu İsbahân**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1410/1990.

el-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', **Şerhu's-Sünne**, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût 1403/1983.

el-Hanbelî, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî, **Şezerâtü'z-Zehab**, Thk. Mahmûd el-Arnâûd, Dârü İbn'i Kesîr, Beyrut 1406/1986.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, **Kâmûsü'l Muhît**, Müessesetü'r-Risâle Beyrut 1426/2005.

Gavrî, Seyyid Abdulmecid **Mu'cemü'l-Mustalâhil-Hadîsiyye**, Dârü İbn'i Kesîr, Dîmeşk 1428/2007.

Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **el-Kifâye fî ilmi'r-Rivâye**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 2012.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **Târîhu Bağdâd**, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1422/2001.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, **Muvazzihu Evhâmi'l-Cem' ve't-Tefrîk**, Thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî, Dârü'l-Fikri'l-İslâmî, Kâhire 1405/1985.

Hâşim, Ahmed Ömer, **Kavâidü Usûli'l-Hadîs**, Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1404/1984.

Irâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdurrahmân, **Şerhu't-Tebaira ve't-Tezkira**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1423/2002.

Itr, Nûruddîn, **Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs**, Dârü'l-fikr, Dîmeşk 1436/2015.

İbn Adîyy, Ebû Ahmed Abdullah b. Abdillâh el-Cürcânî, **el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl**, Thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1997.

İbn Arrâk, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Muhammed b. Ali el-Kinânî ed-Dımeşkî, **Tenzîhü's-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ahbârî's-Şenîati'l-Mevdûa**, Thk. Abdulvehhâb Abdullatîf, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1401/1981.

İbn Cemâa, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dillâh b. el-Kinânî el-Hamevî, **el-Menhelü'r-Râvî fî Ulûmi'l-Hadîsi'n-Nebevî**, Thk. Muhittin Abdürrahman Ramazan, Dârü'l-Fikr, Dımeşk 1393/1973.

İbn Dakîkul'İd, Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Ali el-Kuşeyrî el-Kusî, **el-İktirâh fî Beyânî'l-İstılâh**, Şirketü Dâri'l-Meş'ârî, Beyrût 1428/2006.

İbn Ebî Hâtîm, Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1371/1952.

İbn Ebî Hâtîm, Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **Kitâbü'l-İlel**, Thk. Sa'd b. Abdullah el-Hümeyyid, Hâlid b. Abdurrahmân el-Curaysî, Mektebetü'l-Melik fehd el-Vataniyyetü Esnâi'n-Neşr, Riyâd 1426/2005..

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Hadis Istılahları hakkında Nuhbetü'l Fiker şerhi**, Trc, Talat Koçyiğit, A.Ü.İ.F yayınları, 1971.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Lisânü'l-Mizân**, Thk. Abdulfettâh Ebî Gudde, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Beyrut 1423/2002.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **en-Nüket 'alâ Kitâbi İbni's-Salâh**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 2009.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Takrîbü't-Tehzîb**, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 1431/2010.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dâiretü'l-Meârif-el-Osmânî, Haydarabâd, 1325/1907.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr el-Bermekî el-İrbilî, **Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ' Ebnâ'ü'z-Zamân**, Dâru's-Sâder, Beyrût 1397/1977.

İbn Hıbbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî, **Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn**, Thk. Abdulmecîd b. İsmâîl es-Selefi, Dârü's-Sumey'î Riyâd 1420/2000

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Ahmed İbn Mekerrem **Lisânu'l-Arab**, Dâru's Sadr, Beyrut 711/1311.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, **Sünen**, Dâru Hadâra li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 1436/2015.

İbn Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk, **Fihrist**, Tahran 1391/1971.

İbn Nukta, Ebû Bekr Muînüddîn Muhammed b. Abdilanî b. Ebî Bekr b. Şücâ' el-Bağdâdî, **Tekmiletü'l-İkmâl**, Thk. Abdulkayyûm Abdurabbî'n-Nebî, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, Mekke 1408/1987.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, **Kitâbü'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn**, Thk. Abdullah el-Kâdî Ebü'l-Fedâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, **Kitâbü'l-Mevdûât**, Thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetü's-Selefiyye, Medîne 1386/1966.

İbnü'l-Cezerî, Şemsüddîn Ebi'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, **Ğâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ**, Thk. G. Bergstraesser, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1427/2006.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî, **Ulûmü'l-Hadîs**, Thk. Nûruddîn İtr, Dârü'l-Fikr, Dîmeşk 1436/2015.

İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tâhir, **Tezkiratü'l-Huffâz**, Thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Dârü's-Sumey'î, Riyâd 1994.

Kadı İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, **el-İlmâ' ila Ma'rifeti Usûli'r-Rivâye ve Takyîdi's-Semâ**, Dârü't-Turâs, Kâhire 1389/1970.

Kâsımî, Muhammed Cemalüddîn, **Kavâidü't-Tahdîs**, Thk. Muhammed Behcet el-Baytâr, Dârü'n-Nefâis, Beyrut 1431/2010.

Koçyiğit, Talat, **Hadis Usûlü**, TDV Yayınları, Ankara 2014.

Leknevî, Ebü'l-Hasenat Muhammed Abdülhay b. Muhammed AbdilhAlim b. Muhammed Eminillah es-Sihâlevî, **er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Beyrût 1425/2004.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî, **Muvatta**, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1402/1985.

Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yusûf b. ez-Zekî, **Tehzîbu'l-Kemâl**, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1403/1983.

Muvaffak, Abdullah b. Abdülkâdir, **el-Beyân ve't-Ta'rîf bi-Sarikati'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi's-Şerîf**, Dârü't-Tevhîd, Riyad 2007.

Mustafa b. İsmail, Ebû'l-Hasen, **Şifâü'l-Alil bi Elfâzi ve Kavâidi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1991.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, **Sahîhi-Müslim**, Dâru Tayyibe, Riyâd 1427/2006.

Naim, Ahmed, **Hadis Usûlü**, Ravzâ Yayınları, İstanbul 2009.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali, **Sünenü'l-Kübrâ**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1421/2001.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali, **ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn**, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut 1405/1985.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, **Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî**, Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, Riyâd 1421/2000.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, **et-Takrîb ve't-Teyis li-Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezîr**, Dârü'l-Kütübü'l İlmiyye, Beyrût 1407/1987.

er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekr, **Muhtârüs-Sihâh**, Mektebetü Lübnân, Beyrut 1410/1989.

Râmehurmûzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd **Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî**, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1391/1771.

Sehâvî, Ebû'l Hayr Şemsüddîn b. Abdirrahmân b. Muhammed, **Fethu'l-Muğîs Şerhu Elfîyeti'l-Hadîs**, Mektebetü Dârü'l Minhâc, Riyâd 1426.

Sehâvî, Ebû'l Hayr Şemsüddîn b. Abdirrahmân b. Muhammed, **ed-Dav'ü'l-Lâmi' li Ehli'l-Kari't-Tâsi'**, Darü'l-Cîyl, Beyrut 1412/1992.

Subkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfî, **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ**, Thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kâhire 1383/1964.

Subhi, İbrâhîm b. es-Sâlih el-Lübnânî, **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları**, Trc. Yaşar Kandemir, DİB yayınları, Ankara 1981.

Süyûtî, Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, **Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, Dârü'l-Hadîs, Kâhire 1431/2010.

Süyûtî, Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, **el-Leâliü'l-Masnûa fî Ehâdisi'l-Mevdûa**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1395/1975.

Süyûtî, Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, **Nazmü'l-İkyân fî A'yâni'l-A'yân**, hzr. Philip Hitti Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'anî el-Yemenî, **el-Bedrü't-Tâli' bi Mehâsini men Ba'de'l-Karni's-Sâbi'**, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kâhire 1348/1929.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, Thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed Ebû Muâz, Muhsin el-Hüseynî, Dârü'l-Harameyn, Kâhire 1415/1995.

Tahhân, Mahmûd, **Teysîru Mustalahi'l-Hadîs**, Trc. Cemal Ağırman, Rağbet Yayınları, İstanbul 2010.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, **Sünen (Câmiü'l-Kebîr)**, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.

Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, **Kitâbü'd-Duafâ'il-Kebîr**, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1404/1984.

Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî, **Mu'cemü'l-Büldân**, Dârü's-Sâder, Beyrut 1397/1977.

Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî, **Mu'cemü'l-Üdebâ**, Thk. İhsân Abbâs, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1414/1993.

Yardım, Ali, **Hadîs I-II**, Damla Yayınları, Ankara 2014.

Yücel, Ahmet **Hadîs Usûlü**, M.Ü. İFAV yayınları, 24. Baskı, İstanbul 2016.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed İbn Osman, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrût 1963.

Zehebî, Şemseddin Muhammed İbn Ahmed İbn Osman, **el-Mûkiza fî İlmi Mustalahi'l-Hadîs**, Thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, Dârü's-Selâm, Kâhire 1436/2015.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **el-Muğnî fî'd-Duafâ'**, İdâretü İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Katar 1987.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'**, Thk. Hassan Abdulmennân, Beytû'l-Efkâri'd-Düveliyye, Beyrut 2004.

Zehebî, Şemseddin Muhammed İbn Ahmed b. Osman, **Tezkiratü'l-Huffâz**, Thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmânîyye, Haydarabad 1377/1958.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, **el-Fâik fî Ğarîbî'l-Hadîs**, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1414/1993.

Tez ve Makaleler:

Akgün, Hüseyin, **Hadis Hırsızlığının Yöntemleri ve Boyutları**, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 16, sayı 1, 2016.

Arslan, Recep, **Hadis Usûlünde Maklûb Hadîs**, Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi, Sayı: 60, 2014.

Emin Gül, Recep, **Hadîs İlminde Cerh-Ta'dîl Mertebeleri**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 43, 2015.

Karayığit, Rahime, **Duafâ Literatüründe Serikatü'l-Hadîs Kavramı**, (Dan. Prof. Dr. Ahmet Yücel), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Kuzudişli, Ali, **Hadis Hırsızı (Sâriku'l-Hadis): Bir Cerh Teriminin Anlattıkları**, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt. 4 sayı 8, 2015.

Reşid, Mahmûd Ahmed Ya'kûb, **Serikatü'l-Hadîs Mefhûmuha, Suveruhâ, Devâfiuha ve Âsâruha**, Ulûmü's-Şerîa ve'l-Kânûn, cilt. 38, sayı: 1, 2011.

Sakallı, Talat, **İbn Hacer-Aynî Çatışmasının Buhârî Şerhlerindeki Tezâhürü**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 3, 1989.

Paksoy, Kadir, **Hadis Metodolojisinde İdrâc ve Müdrec Hadisler**, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt. 5, sayı: 2, 2005.

Yıldırım, Enbiya, **Suyûti'ye Yöneltilen Suçlamalar (Süyûtî-Sehâvî Çekişmesi Bağlamında)**, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt.10, sayı: 2, 2006.

Zeyyân, Ramazan, **Serikatü'l-Hadîsi's-Şerîf ve Eseruhu fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, cilt. 9, sayı: 2, Gazze, 2003.

DİA Maddeleri:

Âşıkkutlu, Emin, "İbn Ved'ân", **DİA**, XX, 440, 441, İstanbul, 1999.

- Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, **DİA**, XVII, 384-396, İstanbul, 1998.
- Dalgın, Nihat, “İbn Lehîa”, **DİA**, XX, 158, 159, İstanbul, 1999.
- Durmuş, İsmâîl, “İntihâl”, **DİA**, XXII, İstanbul, 2000.
- Efendioğlu, Mehmet, “Mesrûk”, **DİA**, XXVIII, 336, İstanbul, 2004.
- Erul, Bünyamin, “tedlîs”, **DİA**, XL, 262-264, İstanbul, 2011.
- Fayda, Mustafa, “Vâkidi”, **DİA**, XLII, 471-475, İstanbul, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar, “Dâvud b. Muhabber”, **DİA**, IX, 35, 36, İstanbul, 1994.
- Köse, Saffet, “İbn Batta”, **DİA**, XIX, 359, 360, İstanbul, 1999.
- Özaydın, Abdulkerim, “Sûlî, Ebû Bekr”, **DİA**, XXXVII, 492, 493, İstanbul, 2009.
- Sandıkçı Kemal, “İbn Ukde”, **DİA**, XX, 427, 428, İstanbul, 1999.
- Şenel, Abdulkadir, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, **DİA**, XXIV, 583, 584, İstanbul, 2001.